

Місячний камінь
Уілкі Коллінз

Уілкі Коллінз (1824–1889) по праву вважається засновником англійського детектива і літературним учителем Артура Конан Дойла, Гілберта Честертона, Агати Крісті. Майстер інтриг і захоплюючого сюжету, він написав понад сто творів, які цікаві не тільки неоднозначністю персонажів, умінням розгадувати таємниці, розкривати злочини, а й тонким англійським гумором, описом звичаїв доброї старої Англії. Шедеври Коллінза «Жінка у білому» і «Місячний камінь» перекладені на десятки мов, багаторазово екранізовані й дотепер улюблені читачами.

«Місячний камінь» вважається чи не першим детективним романом. Це таємнича романтична історія, в якій є місце і любові, й пригодам, і детективній інтризі. Молода дівчина, Речел Веріндер, згідно із заповітом свого дядька, який воював в Індії, отримує в день повноліття великий алмаз надзвичайної краси. Вона не знає, що Місячний камінь (таку назву має алмаз) викрадений з індійського святилища і три індуських жерці йдуть по його сліду, а індуїстський бог Вішну передбачив нещастя тому, хто наважиться ім заволодіти. Вночі камінь безслідно зникає...

Уілкі Коллінз

Місячний камінь

Пролог. Штурм Серінгапатама (1799)

I

Я пишу ці рядки з Індії до моїх родичів у Англії, щоб пояснити, чому я відмовився дружньо потиснути руку своєму кузену, Джонові Гернкаслу. Мое мовчання з цього приводу було неправильно витлумачене членами моєї родини, а я не хочу, щоб вони були погані думки про мене. Прошу їх почекати зі своїми висновками доти, доки вони не прочитають моєї розповіді. Даю слово честі: все те, що я напишу, – чистісінька правда.

Приватна суперечка між мною і моїм кузенем виникла під час великої події, в якій ми обидва брали участь, – штурму Серінгапатама, що відбувся під командуванням генерала Берда 4 травня 1799 року.

Для того щоб яснішими стали обставини, я мушу звернутись до періоду, що передував наступові, та до розмов у нашому таборі про коштовне каміння й купи золота, які зберігалися в серінгапатамському палаці.

II

Одна з найхімерніших історій стосується жовтого алмаза – речі, знаменитої у вітчизняних літописах Індії.

За найдавнішими переказами, цей камінь прикрашав чоло чотирирукого індійського бога Місяця. Почасти завдяки своєму характерному забарвленню, почасти завдяки широко відомій легенді, ніби цей камінь перебуває під впливом божества, яке він прикрашає, його блиск то збільшується, то зменшується залежно від того, чи місяць прибуває, чи убуває, – цей камінь дістав назву, під якою він і досі відомий в Індії, – Місячного каменя. Я чув, що подібна легенда колись була поширена і в Стародавній Греції, і в Римі. Однак там згадується не алмаз, присвячений божеству, як в Індії, а напівпрозорий камінь нижчої вартості, який нібито зазнавав впливу місяця і так само дістав від нього свою назву під якою він і досі відомий сучасним колекціонерам.

Пригоди з жовтим алмазом почалися в одинадцятому столітті християнської ери.

У ту епоху магометанський завоювальник Махмуд Газневі вторгся в Індію, оволодів священним містом Сомнаут і захопив скарби знаменитого храму, який століттями привертав до себе увагу індійських богомольців і вважався чудом Сходу.

З усіх божеств, яким поклонялися в цьому храмі, один бог Місяця уник жадібних рук магометанських завоювальників. Під охороною трьох брамінів недоторканного ідола з жовтим алмазом у лобі перевезли вночі у друге священне місто Індії – Бенарес.

Там, у новозбудованому капищі – великому залі, оздобленому коштовними каменями, під склепінням з золотими колонами, – встановили бога Місяця і знову почали поклонятись йому. Тієї ночі, як було закінчене капище, трьом браминам нібито привидівся уві сні Вішну-охоронець.

Божество вдихнуло свій дух в алмаз, що прикрашав чоло статуї, і браміні впали перед ним навколішки, закривши обличчя покривалами. Вішну звелів, щоб віднині Місячний камінь пильно охороняли три жерці вдень і вночі, поки існує світ. Браміні почули це й скорились волі божества. Вішну передрік нещастя, які впадуть на того зухвалого смертного, що насмілиться оволодіти священним каменем, і на всіх його нащадків, до яких камінь перейде після нього. Браміні звеліли записати це пророцтво на воротах святилища золотими літерами.

Минали століття за століттями, і з покоління в покоління наступники трьох брамінів удень і вночі охороняли священний Місячний камінь. Проходили

століття за століттями, і от на початку вісімнадцятого віку християнської ери воцарився монгольський імператор Аурангзеб. За його наказом храми поклонників Брами були знов пограбовані й зруйновані, капище чотирирукого бога осквернене вбивством священних тварин, ідоли знищені, а Місячний камінь був украдений одним з воєначальників Аурангзеба.

Неспроможні повернути втрачений скарб силоміць, три жерці-охоронці, переодягнувшись, почали стежити за ним. Минали покоління за поколіннями; воїн, який вчинив святотатство, загинув жахливою смертю; Місячний камінь переходив, приносячи з собою прокляття, від одного незаконного власника до іншого, але, незважаючи на всі перипетії, наступники трьох жерців-охоронців і далі стежили за своїм скарбом, чекаючи того дня, коли Вішну-охоронець поверне їм їх священний камінь. Минуло вісімнадцяте століття. Алмаз потрапив до рук Тіппу, серінгапатамського султана, який прикрасив ним руків'я свого кинджала і зберігав серед найцінніших скарбів своєї збройової палати. Навіть тоді – в самому палаці султана – трое жерців-охоронців таємно продовжували пильнувати алмаз. У почті Тіппу було трое іноземців, які заслужили довір'я свого володаря, перейшовши (можливо, тільки про людське око) в магометанську віру. Ходили чутки, ніби ці трое офіцерів і були переодягнуті жерці.

III

Так розповідали в нашому таборі фантастичну історію Місячного каменя. Вона ні на кого з нас не справила серйозного враження. Лише мій кузен Гернкасл, захопившись фантастикою, повірив цій легенді. В ніч перед штурмом Серінгапатама він ні з того ні з сього розгнівався на мене й на інших за те, що ми назвали всю цю історію байкою. Виникла безглузда суперечка, і в Гернкаслі виявився його нестримний характер. З властивою йому хвалькуватістю кузен заявив, що, як тільки англійська армія оволодіє Серінгапатомом, ми побачимо той алмаз на його пальці. Цю несподівану репліку зустріли гучним реготом, і на цьому, гадали ми всі, справа закінчилась.

Тепер дозвольте розповісти, що сталося в день штурму.

Кузен мій і я були розлучені на самому початку наступу. Я не бачив його ні під час переправи через річку, ні тоді, коли ми підняли англійський прапор на першому проломі, ні тоді, коли ми перейшли через рів і, відвойовуючи кожен крок, вступили в місто. Я зустрів Гернкасла тільки смерком, коли місто було вже наше і генерал Берд сам знайшов мертвого Тіппу під купою вбитих.

Нас обох прикомандирували до загону, посланого за наказом генерала припинити грабування та безпорядки, що виникли після нашої перемоги. Набрід, що разом з військом удерся до міста, творив великі безчинства. Справа ускладнювалась тим, що солдати проникли в приміщення, де лежали скарби, і почали грабувати золото й коштовне каміння. Я зустрівся із своїм кузеном на подвір'ї перед палатами зі скарбами, куди ми прийшли для того, щоб встановити дисципліну серед наших солдатів. І відразу побачив,

що запальний Гернкасл до краю збуджений кривавим побоїщем, через яке ми пройшли. На мою думку, він був нездатний виконати свій обов'язок.

У палатах зі скарбами панували безладдя й розгул, проте насильства я ще не бачив. Солдати, якщо можна так висловитись, легковажно знеславлювали свій мундир. Обмінючись грубими примовками й дотепами, вони раптом згадали в пустотливому жарті історію алмаза. І там, де лунав іронічний вигук: «А хто знайшов Місячний камінь?» – грабіж спалахував з новою силою. Поки я марно намагався відновити порядок, на другому кінці подвір'я почувся пронизливий крик, і я негайно побіг туди, побоючись, щоб знову не почалось мародерство.

Я підійшов до відчинених дверей і натрапив на тіла двох мертвих індусів, що лежали на порозі. (По їхній одежі я впізнав двірцевих офіцерів.)

У цей час знову пролунав крик, і я миттю влетів до кімнати, що, як виявилось, була зброєвою палатою. Третій індус, смертельно поранений, упав біля ніг людини, яка стояла до мене спиною. Ця людина обернулася в ту мить, коли я увійшов, і я побачив Джона Гернкасла із смолоскипом у одній руці і закривавленим кинджалом у другій. Коли він повернувся до мене, камінь, вправлений у руків'я кинджала, зблиснув вогнем. Вмираючий індус підвівся навколішки, показав на кинджал у руках Гернкасла і, прохрипівши на своїй рідній мові: «Прокляття Місячного каменя лежить на тобі і на твоїх нащадках!» – упав мертвим на підлогу.

Не встиг я отямитись, як у кімнату вбігли солдати мого загону. Кузен мій, немов божевільний, кинувся ім назустріч.

– Звільніть кімнату, – закричав він мені, – і поставте біля дверей варту!

Коли Гернкасл кинувся на солдатів із смолоскипом та кинджалом, вони відступили. Я поставив двох вірних людей з мого загону на варту до дверей. До ранку я більше не зустрічався з кузеном.

На світанку грабування все ще тривало, і генерал Берд привселюдно, з барабанним боем, оголосив, що всякий злодій, спіяманий на місці злочину, хто б він не був, буде повішений. Присутність поліцейського офіцера підтверджувала, що генерал не жартує. Тут, у натовпі, що слухав цей наказ, я знову зустрівся з Гернкаслом.

Вітаючись, він, як завжди, простягнув мені руку.

Я не зважився подати йому свою.

– Скажи мені спочатку, – сказав я, – яким чином загинув індус у збройовій палаті і що означали його останні слова, коли він показав на кинджал у твоїй руці?

– Індус помер, я гадаю, від смертельної рани, – відповів Гернкасл. – А що означали його останні слова, я знаю не більше, ніж ти.

Я пильно подивився на нього. Лють, що опанувала його напередодні, зовсім стихла. Я вирішив дати йому можливість виправдатись.

– Більше ти нічого не маєш мені сказати? – запитав я. Він відповів:

– Нічого.

Я повернувся до нього спиною, і з того часу ми більше не розмовляли один з одним.

IV

Прошу пам'ятати, що все те, що тут написано про мого кузена (якщо тільки не виникне необхідність розголосити ці події), призначається лише для членів нашої сім'ї. Гернкасл не сказав нічого такого, що могло б дати мені привід для розмов з нашим полковим командиром. Мого кузена часто піддажнювали алмазом ті, хто пам'ятав, як він вибухнув гнівом перед штурмом; але він мовчав, згадуючи, напевне, обставини, при яких я застав його в збройовій палаті. Ходили чутки, що він мав намір перейти в інший полк, – мабуть, для того, щоб розстатися зі мною.

Правда це чи ні, але я не можу стати його обвинувачем з досить поважних причин. Якщо я все вищенаписане розголошу, в мене не буде ніяких доказів, крім моральних. Я не тільки не зможу довести, що він убив двох індусів, які стояли на дверях, – я не зможу навіть з певністю заявити, що він убив третього індуса всередині приміщення, бо не бачив цього на власні очі. Правда, я чув слова вмираючого індуса, але якщо мені заперечать, що вони були передсмертним маренням, як я зможу це спростувати? Нехай наші родичі з одного і другого боку складуть собі думку про все вищесказане і самі вирішать, чи були в мене достатні підстави для огиди, яку я й досі відчуваю до цієї людини.

Хоч я не вірю фантастичній індійській легенді про алмаз, однак повинен признатись, що і сам не вільний від певного забобону. Переконання це чи помилкова думка – все одно, я вважаю, що слідом за злочином повинна неминуче настати розплата. Я не тільки переконаний у винності Гернкасла, але й не сумніваюсь, що, залишивши в себе алмаз, він усе своє життя жалкуватиме про це і що інші також жалкуватимуть, узявши цей алмаз, якщо він віддасть його їм.

Частина перша

Пропажа алмаза

(1848)

Події, про які розповів Габріель Беттередж, дворецький леді Джулії Веріндер

Розділ I

Розгорніть першу частину «Робінзона Крузо» на сторінці сто двадцять дев'ятій, і ви знайдете такі слова: «Тепер я зрозумів, – хоч і надто пізно, – наскільки нерозсудливо починати будь-яку справу, не розрахувавши всіх витрат на неї й не зваживши, чи вона нам під силу».

Тільки вчора я розкрив мого «Робінзона Крузо» на цьому місці, а сьогодні вранці, 21 травня 1850 року, прийшов до мене племінник міледі, містер Френклін Блек, і почав зі мною таку розмову.

– Беттередж, – сказав містер Френклін, – я був у нашого стряпчого з приводу деяких сімейних справ, і, між іншим, предметом наших розмов була пропажа індійського алмаза, що сталася в будинку моєї тітки в Йоркширі два роки тому. Містер Брефф, так само, як і я, вважає, що всю цю історію слід було б, в інтересах істини, викласти в письмовій формі, і чим швидше, тим краще.

Не розуміючи ще його наміру і вважаючи, що заради миру і спокою завжди слід бути на боці стряпчого, я сказав, що і я вважаю так само. Містер Френклін вів далі:

– Як вам відомо, пропажа алмаза кинула тінь підозри на репутацію невинних людей. Пам'ять невинних може потерпіти і в майбутньому через брак письмових матеріалів, до яких могли б вдатися ті, що житимуть після нас. Не може бути сумніву, що ця наша дивна сімейна історія варта того, щоб про неї розповісти, і мені здається, Беттередж, ми зі стряпчим Бреффом придумали правильний спосіб, як це зробити.

Безперечно, вони придумали чудово, але я ще не розумів, яким чином це стосується мене.

– Ми повинні розповісти про певні події, – вів далі містер Френклін, – і це цілий ряд осіб, причетних до цих подій і здатних передати їх. Завдання полягає в тому, щоб, узявши за основу ці незаперечні факти, ми всі по черзі написали історію Місячного каменя – у межах нашої особистої обізнаності, не більше. Нам треба почати з того, яким чином алмаз потрапив до мого дядька Гернкасла, коли він служив у Індії п'ятдесят років тому. Таке вступне слово у мене вже є – це старий фамільний рукопис, у якому очевидець розповідає про всі істотні подробиці. Далі треба викласти, яким чином алмаз потрапив у будинок моєї тітки в Йоркширі два роки тому і як він потім зник через дванадцять годин. Ніхто краще вас, Беттередж, не знає, що сталося в той час у будинку. Отже, ви й повинні взяти перо в руки і почати розповідь.

Ось у таких виразах повідомили мене, яку участь повинен я взяти в написанні історії алмаза. Якщо вам цікаво знати, що я зробив за таких обставин, то дозвольте сказати, що я зробив те, що, напевно, зробили б і ви на моєму місці. Я скромно заявив, що мені таке завдання не під силу, а сам подумав, що виконати його я таки зможу, якщо тільки візьмусь як слід

за діло. Здається, містер Френклін прочитав мої таємні думки в мене на обличчі. Він не повірив у мою скромність і настояв на тому, щоб я взявся як слід за діло.

Минуло дві години, як містер Френклін залишив мене. Не встигли за ним зачинитися двері, як я вже пішов до свого письмового столу, щоб почати оповідь. І ось я сиджу безпорадний, незважаючи на всі свої здібності, і все більше переконуюсь, подібно до вищезгаданого Робінзона Крузо, що нерозумно братися за будь-яку справу, не розрахувавши спочатку всіх витрат на неї і не зваживши, а чи під силу вона тобі. Прошу вас, пригадайте, що я цілком випадково розгорнув цю книжку саме на цьому місці напередодні того дня, коли так необачно взявся за справу, яку маю тепер виконувати; і дозвольте запитати – невже це не було пророцтвом?

Я не вірю в забобони; за своє життя я прочитав дуже багато книжок; я, коли хочете, свого роду вчений. Хоч мені минуло вже сімдесят, пам'ять у мене міцна і ноги тяж. Ради бога, не вважайте мене неуком, якщо я висловлю свою думку, що такої книжки, як «Робінзон Крузо», ніколи не було і не буде написано. Багато років звертався я до цієї книжки, – звичайно, в хвилини, коли палив люльку, – і завжди вона була мені вірним другом і порадиником у всіх труднощах цього суєтного життя. Коли в мене поганий настрій, звертаюсь до «Робінзона Крузо». Тоді, коли дружина занадто допече, і тоді, коли хильну зайве – знову звертаюсь до «Робінзона Крузо». На своєму віку я розтріпав шість грубесних примірників «Робінзона Крузо». В останній день свого народження міледі подарувала мені сьомий примірник. З цього приводу я хильнув зайвого, і «Робінзон Крузо» знову наставив мене на путь істини. Коштує він – у голубій оправі та ще й з малюнком на додачу – чотири шилінги і шість пенсів.

Чи не здається вам, що все це не дуже скидається на початок історії про алмаз? Я наче блукаю бозна-де і шукаю бозна-що. Ми, з вашого дозволу, візьмемо новий аркуш паперу й почнемо спочатку, з найуклінінішою повагою до вас.

Розділ II

Кількома рядками вище я згадав про міледі. Алмаз ніколи б не потрапив у наш будинок (де він і пропав), якби його не подарувала доньці міледі; а донька міледі нізачо не могла б одержати цього подарунка, якби міледі в стражданнях і муках не народила її на світ. Але якщо ми почнемо з міледі, нам доведеться розпочати здалека, а це, скажу я вам, справжня втіха для людини, що має виконати таке завдання, як у мене.

Якщо ви хоч трохи знаєте великосвітське товариство, ви, напевне, чули про трьох чудових міс Гернкасл: міс Аделаїду, міс Кароліну та міс Джулію – наймолодшу і, на мою думку, найкращу з трьох сестер, – а в мене була можливість судити про них, як ви згодом переконаєтесь. Я став на службу до старого лорда, їхнього батька (дякувати Богові, нам нема ніякого діла до нього у зв'язку з алмазом; я ніколи не зустрічав – ні серед людей вищого, ні серед людей нижчого стану – чоловіка з таким довгим язиком і з

таким запальним характером), – так от, кажу, став я на службу до старого лорда пажем до трьох його шляхетних доньок, коли мені було п'ятнадцять років. Там я жив, поки міс Джулія не вийшла заміж за покійного сера Джона Веріндера. Це був чудовий чоловік, тільки треба було, щоб хтось ним керував, і, між нами, він таку людину знайшов; більше того, йому це пішло на користь; він став гладким, жив щасливо і помер легко – від того дня, як міледі повезла його в церкву вінчатись, і до того дня, коли вона полегшила його останній подих і назавжди закрила його очі.

Забув сказати, що я разом з молодю переселився в будинок і маєток її чоловіка.

– Сер Джоне, – сказала вона, – я не можу обійтись без Габріеля Беттереджа.

– Міледі, – відповів сер Джон, – я також не можу без нього обійтись.

Отак він завжди поводився з нею, і саме так я потрапив до нього на службу. Мені було байдуже, куди їхати, аби не розлучатися з моєю пані.

Бачачи, що міледі цікавиться господарством, фермою і тому подібним, я теж почав цікавитися цим – тим більше, що був сьомим сином бідного фермера. Міледі призначила мене помічником управляючого, я старався з усіх сил (причому досить успішно) і дістав підвищення. Через кілька років, у понеділок, якщо не помиляюсь, міледі каже чоловікові:

– Сер Джоне, твій управляючий старий дурень. Дай йому хорошу пенсію, а на його місце признач Габріеля Беттереджа.

У вівторок сер Джон відповідає їй:

– Міледі, управляючий одержав хорошу пенсію, а Габріель Беттередж посів його місце.

Ви багато разів чули про подружжя, які живуть нещасливо. А це – приклад цілком протилежний. Нехай він буде пересторогою для одних і заохоченням для інших. А я тим часом оповідатиму далі.

Ну, скажете ви, тепер я жив розкошуючи. Я й справді обіймав довірену мені почесну посаду, мав свій власний невеличкий котедж, вранці об'їжджав маєток, удень складав звіт, увечері палив люльку й читав свого «Робінзона Крузо» – чого ще міг я бажати для того, щоб вважати себе щасливим? Пригадайте, чого не вистачало Адамові, коли він жив на самоті в раю, і якщо ви не осуджуєте Адама, то не осуджуйте й мене.

Жінка, на якій спинив я свій погляд, вела господарство у моєму котеджі. Звали її Селіна Гобі. Я згоден з покійним Вільямом Кобетом щодо вибору дружини. Дивіться, щоб жінка добре пережовувала страву й мала тверду ходу, і ви не помилитесь. У Селіни Гобі щодо цього все було гаразд, і це було однією з причин, що я одружився з нею. Була в мене й інша підстава, до якої я сам додумався. Коли Селіна була незаміжньою, я повинен був щотижня платити їй за роботу й утримувати її. Ставши моєю дружиною, Селіна харчувалася б разом зі мною і даром вела б господарство. Ось із

якого боку я подивився на це. Економія з домішкою любові. Я виклав це міледі так, як сам собі уявляв.

– Я думав про Селіну Гобі, – сказав я, – і мені здається, міледі, що дешевше буде одружитися з нею, ніж утримувати її як служницю.

Міледі розсміялася й відповіла: вона не знає, що для жінки образливіше – мої слова чи мої принципи. Мені здається, що вона розсміялася з причин, яких ви не можете зрозуміти, якщо ви не знатна особа. Не зрозумівши нічого, крім того, що я маю дозвіл освідчитися Селіні, я пішов і освідчився. І що ж сказала Селіна? Боже ти мій, як мало ви, мабуть, знаєте жінок, якщо питаєте про це! Розуміється, вона дала згоду.

Коли до весілля залишилось небагато часу й почали вже говорити, що мені треба пошити новий фрак, я завагався. Я розпитував інших чоловіків, що вони почували, коли були в моєму становищі, і всі вони призналися, що за тиждень до шлюбу в глибині душі бажали відмовитись від нього. Я зайшов трохи далі: я збунтувався й постарався відмовитись від одруження. Та куди там – нізачо! Я добре знав, що вона даром не відступиться від мене. Винагородити жінку, коли чоловік відмовляється від неї, – один з англійських законів. Підкоряючись законам і старанно все зваживши, я запропонував Селіні Гобі перину й п'ятдесят шилінгів винагороди. Ви, можливо, не повірите, а тим часом це свята правда: вона була настільки дурна, що відмовилась від винагороди.

Звичайно, після цього робити було нічого. Я придбав новий фрак, найдешевший, і все інше зробив якомога дешевше. Ми не були щасливим, але не були й нещасливим подружжям. Того й того було в нас наполовину. Не розумію, як це виходило, але ми завжди, маючи найкращі мотиви, заважали одне одному. Коли я хотів піднятися по східцях, моя дружина в цей час сходила вниз, а коли моя дружина хотіла зійти вниз, я йшов наверх. Ось воно, подружнє життя, – я сам пережив його.

Після п'ятирічних непорозумінь всемудре провидіння захотіло визволити нас одне від одного, забравши мою дружину. Я залишився з моєю маленькою донькою Пенелопею;

інших дітей у мене не було. Невдовзі по цьому помер сер Джон, і міледі також залишилася з маленькою донькою, міс Речел; інших дітей не було і в неї. Не пощастило мені дати належну характеристику міледі, а треба сказати, що вона широко дбала про мою маленьку Пенелопу: послала її до школи. Коли Пенелопа виросла й зробилася моторною дівчиною, вона стала покоївкою міс Речел.

Що ж до мене, то я продовжував працювати управляючим до Різдва 1847 року, коли в житті моєму сталася зміна. В цей день міледі сама попросилась до мене в котедж на склянку чаю. Почала вона розмову із зауваження, що з того дня, як я став у старого лорда пажем, я понад п'ятдесят років був у неї на службі, – і після цих слів подарувала мені прекрасний шерстяний жилет, який сама пошила, щоб мені було тепло під час зимового холоду.

Я прийняв цей чудовий подарунок, не знаходячи слів подяки моїй пані за виявлену мені честь. Але, на мій превеликий подив, жилет був не честю, а підкупом. Виявляється, міледі помітила, раніше ніж я відчув це сам, що з

роками я подався, і прийшла в мій котедж улестити мене (якщо можна вжити подібний вираз) відмовитись від непосильних для мене обов'язків управляючого і провести у спокої решту днів свого життя дворецьким в її будинку. Я заперечував, як тільки міг, проти принизливої для мене пропозиції жити в спокої. Але моя пані знала мою слабість: вона зобразила це як послугу для неї самої. Суперечка наша скінчилася тим, що я, як старий дурень, втер очі своїм новим шерстяним жилетом і сказав, що подумаю.

Обмірковуючи на самоті пропозицію міледі, я дуже засмутився й вирішив звернутись до засобу, який ще ніколи не зраджував мене в непевних і непередбачених випадках. Я запалив люльку й сів почитати «Робінзона Крузо». Не минуло й п'яти хвилин, як я розгорнув цю незвичайну книжку, і мені трапилось таке цікаве місце (сторінка сто п'ятдесят восьма): «Сьогодні ми любимо те, що завтра зненавидимо». Я відразу збагнув, що мені робити. Сьогодні я, що б там не стало, хочу залишитись на посаді управляючого, але завтра, згідно вислову з «Робінзона Крузо», бажатиму зовсім іншої роботи. Варто лише уявити собі завтрашній день і завтрашній настрій, і все буде гаразд. Таким чином заспокоївши себе, я заснув тієї ночі як управляючий леді Веріндер, а прокинувся вранці – як її дворецький. Все йде якнайкраще завдяки «Робінзону Крузо».

Донька моя Пенелопа щойно зирнула через мое плече, щоб побачити, що я встиг написати за цей час. Вона завважила, що написано чудово і справедливо з усякого погляду. Але зробила один закид, сказавши, що я досі писав зовсім не те, що слід було б писати. Мене просили розповісти історію алмаза, а я тим часом розповідаю свою власну історію. Дивно, що не можу пояснити, чому це так. Хотів би знати; невже пани письменники також вплутують себе самих у свої оповіді, як і я? Якщо так, я співчуваю їм. А тим часом – знову не те, марно тільки псував папір. Що ж тепер робити? Нічого, наскільки мені відомо, вам лише треба не втрачати терпіння, а мені – почати писати втретє.

Розділ III

Питання про те, як же мені почати розповідь, я намагався вирішити двома способами. По-перше, я почухав потилицю, але це не привело ні до чого. По-друге, порадився з моєю донькою Пенелопою, яка й подала мені цілком нову думку.

На думку Пенелопи, я маю почати з того самого дня, коли ми одержали звістку, що до нас приїздить містер Френклін, і послідовно, день за днем, описувати наступні події. І, дивна річ, коли ви таким чином спините вашу увагу на якійсь даті, у вашій пам'яті зринуть і потрібні обставини. Єдине утруднення полягає в тому, щоб згадати хід подій. Але Пенелопа висловила готовність допомогти мені в цьому, заглянувши у свій власний щоденник, який навчили її вести в школі й який вона й досі веде. У відповідь на мою пропозицію записувати події замість мене, звіряючись із своїм щоденником, Пенелопа вся спалахнула і гнівно зауважила мені, що її щоденник призначений тільки для неї самої і що жодна жива істота в світі не

довідається, що в ньому написано. Коли я почав допитуватись, чому це так, Пенелопа відповіла:

– Просто так!

А я вам скажу, що тут не без амурних витівок!

Починаючи за планом Пенелопи, прошу дозволу згадати, що вранці в середу, 24 травня 1848 року, мене покликали в кабінет міледі.

– Габріелю, – сказала міледі, – ось новина, яка здивує вас. З-за кордону повернувся Френклін Блек. Він гостює у батька в Лондоні, а завтра приїде до нас на місяць і відсвяткує разом з нами день народження Речел.

Якби в мене в руках був капелюх, тільки одна повага до міледі перешкодила б мені підкинути його до стелі. Я не бачив містера Френкліна з того часу, як він ще дитинчам жив з нами в цьому будинку. Він був з усіх поглядів (наскільки пам'ятаю) наймилішим хлопчиком, який будь-коли запускав дзигу чи розбивав вікно. Міс Речел, яка була присутня при нашій розмові, у відповідь на мої слова зауважила, що вона пам'ятає його як найлютішого тирана ляльок і найжорстокішого фурмана, який заганяв дівчинку до знесилля, примушуючи її бігати в мотузяних віжках.

– Я палаю обуренням і наперед вмираю від втоми, коли думаю про Френкліна Блека, – закінчила свою мову міс Речел.

Ви, природно, запитаете, чому ж містер Френклін усі свої роки з того самого часу, як він був ще хлопчиком, і до того часу, як став чоловіком, провів за межами своєї батьківщини. Я відповім: тому що його батько мав нещастя бути найближчим спадкоємцем одного герцогського титулу і не міг юридично це довести. Розповім коротко, як це сталося.

Старша сестра міледі вийшла заміж за славнозвісного містера Блека, що вславився як своїм величезним багатством, так і судовим процесом з якимсь герцогом. Скільки років набридав він судам на своїй батьківщині, вимагаючи, щоб герцога вигнали, а його поставили на місце герцога, скількох адвокатів збагатив він, скільки лагідних людей посварилось через нього, б'ючись об заклад (виграє він процес чи ні), – цього я встановити не можу. Його дружина і двоє з трьох його дітей померли раніше, ніж суди вирішили зачинити перед ним двері і не тягнути з нього більше грошей. Коли все було скінчено і герцог лишився не переможеним, містер Блек вирішив: єдиний спосіб помститися вітчизні, що так повелася вона з ним, – це позбавити Англію честі виховувати його сина.

– Як я можу покластись на наші вітчизняні заклади, – пояснював він, – після того, як вони таке вчинили зі мною!

Додайте до цього, що містер Блек не любив хлопчиків, у тому числі й свого, і ви погодитесь, що це лише ось так і могло скінчитися. Містера Френкліна забрали з Англії й послали в заклади, на які його батько «міг покластись», в таку чудову країну, як Німеччина; а сам містер Блек, завважте собі, спокійно залишився в Англії трудитись на користь своїх співвітчизників у парламенті і для того, щоб опублікувати матеріали у справі про герцога – звіт, якого він не скінчив і досі.

Ось, дякувати Богові, й розповів про це. Ні вам, ні мені не слід ламати голову щодо містера Блека-старшого. Облишимо його з його герцогством і звернімось до алмаза.

Алмаз повертає нас до містера Френкліна, якому судилось найневиннішим чином внести цей нещасний камінь у наш будинок.

Наш славний хлопчина не забув про нас, коли поїхав за кордон. Час від часу він писав – іноді міледі, іноді міс Речел, а іноді й мені. Перед своїм від'їздом позичив у мене моток вірьовки, складаний ніж на чотири леза і сім шилінгів, шість пенсів, яких я назад не одержав і не сподіваюсь одержати. Його листи до мене стосувались, головним чином, нових позичок; проте я чув від міледі, як він поживав за кордоном з того часу, як став дорослим. Навчившись того, чого могли навчити його німецькі заклади, він поїхав до Франції, а потім в Італію; там зробили його універсальним генієм, наскільки я міг зрозуміти. Він трохи віршував, трохи малював, трохи співав, грав і писав музику, – запозичуючи, як я підозрюю, в усіх цих випадках так само, як він позичав у мене. Багатство його матері (сімсот фунтів на рік) дісталось йому, коли він став повнолітнім, і пройшло між його пальців, мов крізь решето. Чим більше було в нього грошей, тим більше він їх потребував; у кишені ж у містера Френкліна була дірка, яку ніколи не можна було зашити. Його веселість і невимушеність манер сприяли тому, що його скрізь охоче приймали. Він жив то тут то там, і скрізь адреса його (як він сам її давав) була: «Поштамт, Європа – до запитання». Двічі він хотів повернутися в Англію і побачитися з нами, і двічі (пробачте на цім слові) якась негідниця клята затримувала його. Третя спроба вдалась, як вам уже відомо з тих слів, що міледі сказала мені. В четвер двадцять п'ятого травня ми вперше побачимо, яким став наш милий хлопчик після того, як він виріс і перетворився в чоловіка. Він був доброго роду, мав мужній характер, і було йому, за нашими розрахунками, двадцять п'ять років. Тепер ви знаєте містера Френкліна стільки ж, скільки і я до його приїзду до нас.

У четвер стояла чудова літня погода, і міледі з міс Речел, не сподіваючись на приїзд містера Френкліна раніш як на обід, поїхали снідати до своїх друзів по сусідству.

Коли вони поїхали, я пішов оглянути спальню, приготовлену для нашого гостя, і побачив, що все там гаразд. Потім, буди не тільки дворецьким, а й буфетником міледі (за моїм власним проханням, бо, бачите, мені було неприємно, щоб хтось інший володів ключами від винарні pokojного сера Джона), тож потім, кажу, я вийняв наш знаменитий латурський кларет і поставив його зігрітися до обіду на теплому літньому сонечку. Вирішив і сам посидіти на теплому сонечку, бо якщо це добре для старого кларета, то добре і для старих кісток; я взяв своє крісло, щоб вийти на подвір'я, коли мене спинив звук тихого барабанного дробу, що залунав з тераси перед покоями міледі.

Обійшовши навколо тераси, я побачив трьох темношкірих індусів у білому полотняному вбранні, які дивились на будинок.

Коли я глянув пильніше, то помітив, що в індусів через плече висіли маленькі барабани. Позаду них стояв маленький, худорлявий, білявий

англійський хлопчик, який тримав мішок. Я вирішив, що ці люди – мандрівні фокусники, а хлопчик з мішком носить знаряддя їхнього ремесла. Один із трьох індусів, що розмовляв по-англійському і, повинен признатись, мав якнайкращі манери, підтвердив мій здогад: він просив дозволу показати свої фокуси в присутності господарки дому.

Я хоч і старий дід, але не похмурий, люблю розваги і не стану не довіряти людині тільки через те, що в неї шкіра трохи темніша за мою. Але найкращі з нас мають свої слабості, – а моя слабкість у тому, що, коли кошик з фамільним сріблом вийнятий з буфетної, я негайно згадую про цей кошик, як тільки побачу мандрівного іноземця, в якого манери кращі за мої. Тому я сказав індусові, що господарки немає вдома, і звелів йому з його товаришами йти геть. У відповідь він чемно вклонився мені і разом з товаришами залишив подвір'я. А я повернувся до свого стільця, сів на сонячному боці двору і, якщо говорити правду, не те щоб заснув, а добре таки задрімав.

Мене розбуркала моя донька Пенелопа, що примчала, немов на пожежу. Знаєте, що їй заманулось? Вона зажадала, щоб трьох індійських фокусників негайно заарештували – на тій підставі, що нібито вони знали про приїзд до нас із Лондона містера Френкліна Блека і мали намір завдати йому лиха.

Ім'я містера Френкліна остаточно збудило мене. Я розплющив очі і примусив доньку пояснити, у чім річ.

Виявилось, що Пенелопа тільки-но повернулась із сторожки нашого воротаря, куди вона ходила побалакати з його донькою. Обидві дівчини бачили, як випроваджені мною індуси пройшли в супроводі хлопчика. Чомусь вирішивши, що ці іноземці погано поведуться з хлопчиком (чи не тому, що він був красивий і слабенький?), обидві дівчини пробрались тихенько попід внутрішньою частиною огорожі, що відділяє подвір'я від дороги, й стали спостерігати, що робитимуть індуси. А ті почали виробляти дивні штуки.

Спочатку вони озирнулись навколо себе, щоб переконатися, що вони самі. Потім усі трое повернулись обличчям до нашого будинку і пильно втупилися в цей бік. Далі загомоніли й засперечалися своєю рідною мовою, перезираючись між собою, наче у них були якісь сумніви. Тоді й звернулись до англійського хлопчика, ніби чекаючи, щоб він допоміг їм. А потім головний індус, що розмовляв по-англійському, наказав хлопчикові:

– Простягни руку.

Донька моя Пенелопа, дійшовши до цього місця в розповіді, вигукнула, що вона просто не розуміє, як при цих страшних словах серце не вискочило з її грудей. Я подумав, грішним ділом, що цьому міг перешкодити її корсет. Але вголос лише промовив:

– Ох, у мене мороз пробігає поза шкірою від цього. (Nota bene: жінки люблять такі маленькі поступки.)

Так от, коли індус наказав: «Простягни руку», хлопчик відступив на крок, похитав головою й відповів, що йому не хочеться. Після цього індус запитав (зовсім без гніву), чи не хоче він, щоб його знову випровадили в Лондон і залишили там, де знайшли, сонного, у порожній корзині на базарі,

голодного, обідраного й безпритульного? Це, здається, вирішило питання. Хлопчина неохоче простягнув руку. Індус вийняв з-за пазухи пляшку й налив з неї чогось чорного, схожого на чорнило, на долоню хлопчикові. Потім, доторкнувшись до голови хлопчика і зробивши над нею в повітрі якісь знаки, сказав:

– Дивись.

Хлопчик завмер на місці й стояв, немов статуя, дивлячись на чорнило, налите в його долоню...

Досі всі ці витівки індусів у розповіді Пенелопи здавались мені фокусами, зв'язаними з марним витрачанням чорнила. Я почав було знову дрімати, але дальші слова Пенелопи відразу розігнали мій сон.

Індуси ще раз озирнулись навколо себе, і головний індус сказав хлопчикові:

– Де зараз англієць, що приїхав з чужих країв?

Хлопчик відповів:

– Я бачу його.

Індус запитав:

– Цією чи іншою дорогою приїде англієць сьогодні?

Хлопчик відповів:

– Цією, а не іншою дорогою приїде сьогодні англієць.

Помовчавши, індієць задав третє запитання:

– Чи має англієць це при собі?

Хлопчик відповів, також після деякої мовчанки:

– Має.

Тоді індієць задав четверте й останнє запитання:

– Чи приїде сюди англієць, як обіцяв, надвечір?

Хлопчик відповів:

– Не можу сказати.

Індус спитав чому. Хлопчик відповів:

– Я втомився. У мене в очах туман, і він мені заважає. Сьогодні я більше нічого не можу бачити.

На цьому запитання скінчились. Головний індус сказав щось на своїй мові своїм двом супутникам, показуючи на хлопчика і на місто, де (як ми довідалися пізніше) вони й спинились. Потім, знову зробивши знаки над головою хлопчика, він дмухнув йому на лоб; той здригнувся і опам'ятався. Після цього всі пішли в місто, і дівчата більше їх не бачили.

Кажуть, що майже з усього можна вивести мораль, якщо тільки ви постараетесь відшукати її. Яку ж мораль можна було вивести з усього цього?

На мою думку, тут мораль зводилась ось до чого. По-перше, головний фокусник почув з розмов служниць на подвір'ї про приїзд містера Френкліна й побачив нагоду заробити гроші. По-друге, він, його супутники і хлопчик мали намір (з тією метою, щоб заробити вищезгадані гроші) потинятися де-небудь поблизу, поки міледі приїде додому, а потім повернутися і провістити їй приїзд містера Френкліна, немов вони про це знають завдяки чарам. По-третє, Пенелопа чула їхню репетицію, таку саму, як і акторів, що репетирують свою п'єсу. По-четверте, мені слід цього вечора добре приглянути за столовим сріблом. По-п'яте, Пенелопі слід заспокоїтись і залишити свого батька знову подрімати на сонечку.

Це здалося мені найрозсудливішим. Але якщо ви хоч трохи знаєте молодих жінок, ви не здивуетесь, почувши, що Пенелопа не поділяла мого погляду. На думку моєї доньки, тут справа була серйозна. Вона особливо нагадала мені третє запитання індуса: «Чи має англієць це при собі?»

– О батечку! – вигукнула Пенелопа, сплеснувши в долоні. – Не жартуйте з цим! Що означає це?

– Ми питаємо містера Френкліна, моя мила, – сказав я, – коли можеш почекати, поки він приїде.

Я підморгнув, показуючи цим, що жартую. Але Пенелопа сприйняла мої слова цілком серйозно. Її заклопотаність вплинула нарешті і на мене.

– Та звідки може знати це містер Френклін? – спитав я.

– Спитайте його, – відповіла Пенелопа, – і ви побачите, чи вважає він це смішним.

З цими словами донька й залишила мене.

Після того як вона пішла, я вирішив і справді запитати містера Френкліна, головним чином для того, щоб заспокоїти Пенелопу. Про нашу з ним розмову цього ж самого дня ви довідаєтесь пізніше. Але щоб не збуджувати вашої цікавості, а потім не розчаровувати вас, прошу дозволу одразу ж, перш ніж ми підемо далі, вас попередити, що в нашій з ним розмові про фокусників не було й тіні жартів. На мій превеликий подив, містер Френклін, так само як і Пенелопа, сприйняв цю звістку серйозно. Ви зрозумієте, наскільки серйозно, коли визнаєте, що, на його думку, це означало Місячний камінь.

Розділ IV

Щиро прошу пробачення за те, що затримую вашу увагу на собі й своєму кріслі. Старик, котрий куняє на сонячному подвір'ї, – постать малоцікава, я це добре знаю. Але розповідь має йти своїм порядком, і вам доведеться ще трохи побути зі мною, чекаючи на містера Френкліна Блека, який має приїхати в кінці дня.

Не встиг я знову задрімати після того, як пішла моя донька Пенелопа, мене розбудив брязкіт тарілок і блюдець у кімнаті для слуг, а це означало, що обід готовий. Сам я обідаю в себе дома, і до загального обіду мені нема ніякого діла, а тому залишилось тільки побажати їм усім приємного апетиту і знову заспокоїтись у своєму кріслі. Тільки-но я простягнув з цікаю метою ноги, як прибігає інша жінка. На цей раз не моя донька, а Ненсі, посудниця. Я перегородив їй дорогу й помітив, що, коли вона просила мене пропустити її, обличчя в неї було надуте, – а таке, принципово, як глава служниць, я ніколи не залишаю без з'ясування причини.

– Чому це ви втекли з-за столу? – спитав я. – Що трапилось, Ненсі?

Ненсі спробувала було мовчки вислизнути від мене, але я схопив її за вухо. Вона – гарненька, повновида молода дівчина, і я маю звичай саме ось так виявляти свою дружню увагу до неї.

– Так що ж трапилось? – запитав я вдруге.

– Розанна знову спізнилась на обід, – відповіла Ненсі, – і мене послали по неї. Всі важкі роботи випадають на мої плечі в цьому будинку. Пустіть мене, містер Беттередж!

Розанна, про яку щойно згадала Ненсі, була наша друга покоївка. Оскільки я співчутливо ставився до нашої другої покоївки (чому – ви зараз довідаєтесь) і помітив по обличчю Ненсі, що вона побіжить і накинеться на свою подругу з лайливими словами, – а цього обставини зовсім не вимагали, – мені спало на думку, що мені зараз нічого робити і що я сам можу сходити за Розанною і натякнути їй бути надалі справнішою. Я знав, що вона терпляче стерпить це від мене.

– А де Розанна? – запитав я.

– Звичайно, на пісках! – відповіла Ненсі, хитаючи головою. – Їй, бачите, сьогодні було знову погано, і вона відпросилась подихати свіжим повітрям. Вона виводить мене з рівноваги.

– Іди обідать, моя люба, – сказав я, – вона не виводить мене з рівноваги, і я сам сходжу по неї.

Ненсі (в неї чудовий апетит) лишилась задоволеною. А коли в неї задоволений вигляд, вона мила дівчина; тоді я поплескую її по підборіддю. Це не розпусність – це звичка.

І ось я взяв ціпок і пішов на піски.

Ні! Так справа далі не піде. Мені прикро, що я вас знову затримую, але вам неодмінно треба вислухати історію пісків і історію Розанни – з тієї причини, що справа про алмаз тісно зв'язана з ними. Як старанно намагаюсь я вести безперервну розповідь, і як погано мені це вдається! Та що ж я маю робити! Люди й речі так прикро переплутуються в цьому житті і самі напрошуються на вашу увагу. Сприймімо це спокійно; я коротко все розповім, і ми незабаром проникнемо в саму глибину таємниці – обіцяю вам!

Розанна (говорити про особу раніш, ніж про річ, вимагає елементарна ввічливість) була єдиною новою служницею в нашому будинку. Місяців за чотири до змальовуваних подій міледі була в Лондоні і їздила у виправний заклад, який мав дбати про те, щоб злочинники, звільнені з тюрми, не ставали більше на хибний шлях. Начальниця, бачачи, що міледі цікавиться цим закладом, вказала їй на одну дівчину, Розанну Спірман, і розповіла дуже невтішну історію, яку в мене не вистачає духу тут повторити, бо я не люблю хвилювати себе без потреби і вас також. Річ у тім, що Розанна Спірман була злодійка, але не з тих, які створюють компанії в Сіті і обкрадають тисячі людей; вона попалася в руки поліції, її запроторили до в'язниці, а потім направили у виправний будинок. На думку начальниці, Розанна (незважаючи на її попередні вчинки) – дівчина, яких мало, і їй потрібна тільки нагода, щоб показати себе гідною звання християнки. Міледі (вона дуже щира християнка) сказала начальниці:

– Розанна Спірман знайде цю нагоду в мене на службі.

Через тиждень Розанна Спірман найнялась до нас у будинок другою покоївкою. Крім міс Речел і мене, ніхто не знав історії цієї дівчини. Міледі, яка багато в чому зі мною радилась, порадилась зі мною і з приводу Розанни. Переїнявши в останній час звичку покійного сера Джона завжди погоджуватися з міледі, я щиро погодився з нею й відносно Розанни Спірман.

Рідко трапляється краща нагода, ніж та, що випала цій бідній дівчині у нас. Ніхто із служниць не міг з докором нагадати про її минуле, тому що ніхто його не знав. Вона одержувала платню і користувалася всіма пільгами нарівні з іншими, і час від часу міледі дружнім слівцем заохочувала її. Розанна, я повинен сказати, виявилась гідною такого лагідного обходження. Хоча вона була далеко не міцного здоров'я і часом непритомніла, про що я вже згадував, свої обов'язки виконувала скромно і беззаперечно, старанно й добре. Проте якось не знайшла друзів серед служниць, окрім моєї доньки Пенелопи, яка була завжди ласкава з Розанною, хоча й не дуже близько трималась до неї.

Не знаю, чому ця дівчина не подобалась їм. У ній не було краси, яка викликала б в інших заздрість; вона вважалась найнекрасивішою дівчиною в нашому будинку, і, крім того, в неї одне плече було вище другого. Я гадаю, що слугам найбільш не подобались її мовчазність і схильність до самотності. Вона читала або працювала у вільні години, коли інші теревилися. А коли наставала її черга відпочивати, в дев'яти випадках з десяти спокійно надівала капелюшок і йшла собі погуляти. Розанна ніколи не сварилась, ніколи не ображалася, тільки вперто і ввічливо трималась осторонь інших. Додайте до цього, що, хоч вона була й негарна, в ній було щось таке, що робило її схожою не на служницю, а на пані. Можливо, це проявлялося в її голосі, можливо, у виразі її обличчя. Я можу тільки

сказати, що інші жінки помітили це з самого першого дня, як тільки Розанна Спірман ввійшла в наш будинок, і говорили (цілком несправедливо), що вона задається.

Розповівши історію Розанни, я повинен згадати про одну з багатьох примх цієї дивакуватої дівчини, а потім уже перейти до історії пісків.

Будинок наш стоїть високо на йоркширському узбережжі, біля самого моря. Поблизу нас є чудові місця для прогулянок – в усіх напрямках, крім одного: тут, по-моєму, найбільш неприємно прогулюватися. З чверть милі йдеш похмурим сосновим лісом і, минувши низькі скелі, опиняєшся у найбільш відлюдній і огидній бухті на всьому нашому узбережжі.

Піщані горби спускаються тут до моря і закінчуються двома гостроверхими скелями, що виступають з води одна навпроти одної. Перша з них має назву Північний, а друга – Південний стрімчак. Поміж цими двома скелями лежать найстрашніші на всьому йоркширському узбережжі зибучі піски. Під час припливу щось відбувається в їх таємничій глибині, примушуючи всю поверхню пісків коливатися й тремтіти якнайдивовижніше. Через це тутешні жителі і назвали їх Тремтливими пісками. Великий насип, що простягнувся на півмилі уздовж бухти, стримує натиск океану. І взимку, і влітку, коли настає приплив, море наче залишає свої хвилі і на насипу, котить їх, тихо здійсмаючись, і безшумно вкриває піски. Це безлюдне місце страшне, запевняю вас! Жоден човен не наважується ввійти в цю бухту. Діти з нашого рибальського села, яке називається Коббс-Голл, ніколи не приходять сюди гратись. Навіть птахи, як мені здається, летять подалі від Тремтливих пісків. Щоб молода жінка в години свого відпочинку, маючи можливість вибрати з десяти приємних прогулянок будь-яку і завжди знайти супутників, які пішли б із нею, аби тільки вона сказала їм: «Ходімте!» – щоб вона віддала перевагу цій місцині і працювала або читала тут зовсім одна, – це над усяке сподівання, повірте мені. Однак – пояснюйте собі, як хочете, – а тут любила прогулюватись Розанна Спірман. Тільки раз чи двічі ходила вона в Коббс-Голл на побачення до єдиного друга, якого мала в нашій місцевості і про якого розповім далі. Тепер я йду в цьому самому напрямі кликати дівчину на обід. І це щасливо повертає нас до початку розповіді й направляє знову в сторону пісків.

Я Розанни не зустрів у лісі. А побачив її біля піщаних горбів на березі; дівчина була в маленькому солом'яному капелюшку і в простому сірому плащі, який вона завжди носить, щоб прикривати, наскільки це можливо, своє криве плече. Розанна сиділа самотньо й дивилась на море і на піски.

Вона здригнулась, коли я підійшов до неї, і відвернулась від мене. Як старший над слугами, я принципово ніколи не пропускаю нагоди розпитати, чому мені не дивляться в очі; я повернув її до себе і побачив, що вона плаче. Моя носова хусточка – один із півдюжини чудових фулярових носовиків, подарованих мені міледі, – лежала в мене в кишені. Я вийняв її і сказав Розанні:

– Ходімо й сядемо зі мною, моя мила, на березі. Я спочатку витру вам очі, а потім наслідую спитати, чого ви плачете.

Коли ви доживете до моїх літ, ви визнаєте, що сісти на похилому березі значно складніше, ніж здається вам тепер. Поки я вмощувався, Розанна

втерла собі очі своєю носовою хусточкою, що була значно гірша від моєї – з дешевого батисту. Вона здавалась дуже спокійною і дуже нещасною, але сіла біля мене, як слухняна дівчинка, тільки-но я їй звелів. Якщо ви хочете якнайшвидше втішити жінку, посадіть її собі на коліна. Я згадав про це золоте правило, але Розанна – не Ненсі, у тім-то вся справа!

– А тепер скажіть мені, моя мила, – запитав я, – чого ви плакали?

– Мені жаль минулих років, містере Беттередж, – спокійно відповіла Розанна. – Іноді я згадую своє колишнє життя.

– Годі, годі, моя дівчинко, – сказав я, – ваше минуле життя все згладжене. Чому б вам не забути про нього?

Вона взяла мене за полу сюртука. Я неохайний дід і засмальцьовую одяг, коли ім і п'ю. То одна жінка, то інша відчищають плями на моєму одязі. Напередодні Розанна вивела пляму з мого сюртука якоюсь новою речовиною, що знищує всілякі плями. Жир змився, але на ворсинках сукна лишився темний слід. Дівчина вказала на це місце й похитала головою.

– Пляму знято, – сказала вона, – але місце, на якому вона була, все ще видно, містере Беттередж, все ще видно!

На зауваження, ненароком зроблене людині з приводу її власного сюртука, відповісти не так-то легко. Щось у самій дівчині змусило мене особливо пожаліти її в цю хвилину. В неї були чудові карі очі, хоч сама була взагалі й негарна, і вона дивилась на мене з якоюсь повагою до моєї щасливої старості й до моєї репутації, як на щось таке, чого сама ніколи досягнути не зможе; й моє старе серце сповнилось жалем до нашої другої служниці. Оскільки я не почував себе здатним утішити її, мені лишалося зробити тільки одне – піти з нею обідати.

– Допоможіть мені підвестися, – сказав я. – Ви спізнилися на обід, Розанно, і я прийшов покликати вас.

– Ви, містере Беттередж! – сказала вона.

– За вами послали Ненсі, – вів далі я, – але я подумав, що від мене ви краще сприймете маленький докір.

Замість того щоб допомогти мені підвестись, бідолаха крадькома взяла мою руку і стиха потисла її. Вона зробила зусилля, щоб знову не заплакати, і це їй вдалося, за що я став поважати її.

– Ви дуже добрий, містере Беттередж, – сказала вона. – Я не хочу сьогодні обідати, дозвольте мені тут ще трохи посидіти.

– Чому ви любите тут бувати? – запитав я. – Що змушує вас постійно приходити на це сумне місце?

– Щось приваблює мене сюди, – сказала дівчина, виводячи пальцем фігури на піску. – Я стараюсь не приходити сюди – і не можу. Іноді, – додала вона стиха, немов лякаючись власної фантазії, – іноді, містере Беттередж, мені здається, що моя могила тут чекає на мене.

– На вас чекає жарена баранина й пудинг із салом! – сказав я. – Ідіть зараз же обідати. Ось до чого можна домовитись, Розанно, коли філософствуєш на голодний шлунок!

Я говорив суворим тоном, відчуваючи природне обурення (в мої роки) на двадцятип'ятирічну жінку, що говорить про смерть.

Вона, здавалось, не чула моїх слів; поклавши руку на мое плече, втримала мене біля себе.

– Мені здається, що це місце причарувало мене, – сказала вона. – Воно мені ввижається уві сні; я думаю про нього, коли сиджу за роботою. Знаєте, містере Беттередж, я така вдячна і стараюся заслужити вашої доброти й довір'я до мене міледі. Але іноді запитую себе, чи не занадто спокійне і добре життя тут для такої жінки, як я, після всього, що я перенесла, містере Беттередж, після всього, що я перетерпіла. Я відчуваю себе більш самотньою серед служниць, ніж коли буваю тут, знаючи, що я не така, як вони. Міледі і начальниця виправного будинку не знають, яким страшним докором для такої жінки, як я, є чесні люди. Не лайте мене, милий, добрий містере Беттередж. Адже я виконую свою роботу, чи не так? Ради бога, не говоріть міледі, що я невдоволена. Я задоволена всім. Лише іноді в мене буває неспокійна душа, от і все.

Вона зняла руку з мого плеча і раптом показала на піски.

– Гляньте! – промовила вона. – Хіба це не дивовижно? Хіба це не страшно? Я бачила це безліч разів, але воно завжди для мене нове, ніби я ніколи не бачила його раніше!

Я глянув, куди вона показувала. Почався приплив, і страшний пісок заколивався. Широка коричнева поверхня його повільно то підіймалась, то опускалась, а потім вкрилася брижами і вся затремтіла.

– Знаєте, на що це схоже? – сказала Розанна, знову схопивши мене за плече. – Схоже на те, ніби сотні людей задихаються під цим піском, – люди силкуються вийти на поверхню і потопляють все глибше і глибше в його страшній безодні! Киньте камінь, містере Беттередж. Киньте камінь і дивіться, як його всмокче в пісок!

От навіжені розмови! Ось як голодний шлунок впливає на розтривожену душу! Я хотів було відповісти (правда гостро, але на користь бідолашній дівчині, запевняю вас!), коли раптом почувся голос із-за піщаних горбів, який гукав мене.

– Беттередж! – долинав чийсь голос. – Де ви?

– Тут! – вигукнув я у відповідь, не розуміючи, хто б це міг бути.

Розанна схопилася й почала вдивлятися в той бік, звідки лунав голос. Я сам збирався було вже підвестись, але тут мене вразила раптова зміна в обличчі дівчини.

Її щоки вкрилися таким чудовим рум'янцем, якого я ніколи не бачив у неї раніше; вона вся ніби проясніла від якогось безмовного й радісного подиву.

– Хто це? – спитав я.

Розанна повторила мое ж запитання.

– Хто це? – сказала вона тихо, швидше до самої себе, аніж до мене.

Не підводячись із піску, я повернувся і глянув у той бік. До нас ішов поміж горбами ясноокий юнак у чудовому світло-коричневому костюмі, в таких же рукавичках і капелюсі, з трояндою в петлиці і з усмішкою на обличчі, яка могла б викликати у відповідь усмішку навіть у Тремтливих пісків. Перш ніж я встиг підвестись на ноги, він стрибнув на пісок біля мене, кинувся мені, за іноземним звичаєм, на ший і так міцно обійняв, що з мене мало дух не вилетів.

– Милий, старенький Беттередж, – сказав він, – я винен вам сім шилінгів і шість пенсів. Тепер ви пізнаєте, хто я?

Ой лишенько! Це ж був містер Френклін Блек, який приїхав на добрих чотири години раніше, ніж ми сподівались!

Не встиг я промовити й слова, як побачив, що містер Френклін із здивуванням дивиться на Розанну. Стежачи за поглядом його очей, я теж глянув на дівчину; вона ще більше зашарілася, можливо, тому, що зустрілась очима з поглядом містера Френкліна, повернулася і раптом пішла від нас у замішанні, цілком незрозумілому для мене, не вклонившись молодому джентльменові і не сказавши мені ні слова. Це зовсім було не схоже на неї: досі вона була найбільш ввічлива і пристойна служниця.

– Що за дивачка! – сказав містер Френклін. – Хотів би я знати, що дивного знайшла вона в мені?

– Думаю, сер, – відповів я, кепкуючи з континентального виховання нашого молодого джентльмена, – її здивував ваш закордонний лоск.

Я навів тут недбале запитання містера Френкліна і мою безглузду відповідь – на втіху та заохочення всім дурням, – бо я примітив: для обмежених людей великою втіхою є свідомість того, що й той, хто розумніший за них, іноді робить не краще, ніж вони. Ні містерові Френкліну з його чудовим закордонним вихованням, ні мені в мої роки, з моєю досвідченістю і природним розумом, не спало на думку, що означало незрозуміле збентеження Розанни Спірман. Ми облишили думати про бідолаху, ледве зник за піщаними горбами її сірий плащ. Ну, то що ж, запитаєте ви цілком природно. Читайте, добрий друже, терпляче, і, можливо, ви пожалієте Розанну Спірман так само, як пожалів її я, коли взнав усю правду.

Коли ми залишилися самі, я перш за все зробив третю спробу підвестися з піску. Містер Френклін спинив мене.

– У цьому страшному місці є одна перевага, – сказав він, – ми тут самі. Не вставайте, Беттередж, я маю вам щось сказати.

Поки він говорив, я дививсь на нього й намагався знайти схожість із хлопчиком, якого пам'ятав, у чоловікові, що був переді мною. Він збив мене з пантелику. Хоч як я вдивлявся, але не міг побачити рум'яних щічок хлопчика, як не зміг би побачити на ньому і його охайної дитячої курточки. Колір обличчя містера Френкліна став блідим, а нижня частина обличчя вкрилася, на мій превеликий подив і розчарування, кучерявою каштановою борідкою й вусами. Його жвава розв'язність була дуже приємна і приваблива – я з цим згоден, – але вона не могла зрівнятися з колишньою невимушеністю його поведінки. Що ще гірше, він обіцяв зробитись високим і не додержав обіцянки: був витончений, стрункий і добре складений, але ні на крихітку не вищий середнього зросту. Одне слово, він цілком обманув мої сподівання. Роки не залишили в ньому нічого колишнього, крім ясного, прямого погляду очей. У цьому я знову впізнав нашого милого хлопчика і на цьому закінчив свої дослідження.

– Ласкаво просимо в рідне містечко, містере Френклін, – сказав я. – Тим приємніше бачити вас, що ви приїхали кількома годинами раніше, ніж ми чекали.

– У мене була причина приїхати раніше, містере Беттередж, – відповів містер Френклін. – Я підозрівав, на жаль, що за мною слідкували і підстерігали мене в Лондоні три або чотири дні, і я приїхав із вранішнім, а не з останнім поїздом, бо мені хотілось позбутись переслідувань з боку одного смуглявого іноземця.

Слова ці надзвичайно здивували мене. В голові моїй сяйнула, мов блискавка, думка про трьох фокусників і про здогад Пенелопи, що вони мали намір завдати якоїсь шкоди містерові Френкліну Блеку.

– Хто слідкував за вами, сер, і чому? – спитав я.

– Розкажіть мені про трьох індусів, які були у вас сьогодні, – вів далі містер Френклін, не звертаючи уваги на моє запитання. – Можливо, Беттередж, мій іноземець і три фокусники виявляться з однієї й тієї ж компанії.

– А звідки ви взяли про фокусників, сер? – спитав я, відповідаючи на запитання запитанням. – Я знаю, що це дуже нечесно. Адже ви не ставите надто великих вимог до бідної людської природи – не сподівайтесь на більше й від мене.

– Я бачив Пенелопу, – продовжував містер Френклін, – і вона розповіла мені. Ваша донька, Беттередж, мала стати гарненькою, і справді – гарненька. В Пенелопи маленьке вушко й маленька ніжка. Хіба в покійної місис Беттередж були ці неоціненні якості?

- У покійної місіс Беттередж було багато вад, сер, - сказав я. - Одна з них, - якщо ви дозволите назвати її, - полягала в тому, що вона ніколи не говорила до ладу. Моя дружина швидше скидалась на муху, аніж на жінку, - вона ні на чому не могла спинитися.

- Вона була б саме по мені, - зауважив містер Френклін, - я також ні на чому не спиняюсь. Беттередж, ви стали ще дотепнішим, ніж раніше. Ваша донька згадала про це, коли я розпитував її детально про фокусників. «Тато вам усе розповість, сер. Він зовсім незвичайна людина для своїх років і висловлюється знаменито» - власні слова Пенелопи; при цьому вона божественно почервоніла. При всій своїй повазі до вас я не втримався від того, щоб... А втім, це дрібниці; я знав її ще дитиною, і вона не стала від цього гіршою для мене. Будемо говорити серйозно. Що робили ці фокусники?

Я був не зовсім задоволений своєю донькою, - не через те, що вона дозволила містерові Френкліну поцілувати себе: містерові Френкліну це дозволено робити, - але за те, що вона змусила мене повторяти цю безглузду історію. Однак що ж було діяти, довелося знову переказати всі обставини. Веселість містера Френкліна зникла в міру того, як я розповідав. Він сидів, насупивши брови і смикаючи себе за бороду. Коли я скінчив, містер Френклін повторив два запитання, які головний фокусник поставив хлопчикові, - здавалось, для того, щоб краще зберегти їх у пам'яті.

- «Цією дорогою, а не іншою приїде сьогодні англієць? Чи має англієць це при собі?» Я запідозрюю, - сказав містер Френклін, виймаючи з кишені запечатаний маленький пакуночок, - що це означає ось цю річ. А річ ця, Беттередж, - знаменитий алмаз мого дядька Гернкасла.

- Великий боже, сер! - вигукнув я. - Яким чином потрапив до вас алмаз нечестивого полковника?

- Нечестивий полковник у своїй духівниці заповів свій алмаз у подарунок моїй кузині Речел у день її народження, - відповів містер Френклін, - а мій батько, як виконувач духівниці нечестивого полковника, доручив мені привезти його сюди.

Якби море, що тихо плескалось по Тремтливих пісках, раптом перетворилося на моїх очах у суходіл, - навряд чи здивувало б мене більше, ніж слова містера Френкліна.

- Полковник заповів алмаз міс Речел? - вигукнув я. - А ваш батько, сер, виконувач духівниці полковника? Ну, готовий битись об заклад на що завгодно, містере Френклін, що ваш батько не захотів би доторкнутись до полковника навіть щипцями!

- Сильно сказано, Беттередж. Що поганого можна сказати про полковника? Він належав до вашого часу, а не до мого. Розкажіть мені, що ви знаєте про нього, а я розповім вам, як мій батько став виконувачем його духівниці і ще про дещо. Я зробив у Лондоні деякі відкриття з приводу мого дядька Гернкасла і його алмаза, які здаються мені досить потворними, і я хотів би знати, чи підтверджуєте ви їх. Ви назвали його щойно «нечестивим». Покопайтесь у своїй пам'яті, старий друже, і скажіть мені - чому?

Бачачи, що він говорить серйозно, я розповів йому все, що знав.

Ось суть того, що я наводжу тут виключно для вас. Будьте уважні, а то зовсім зіб'єтеся з пантелику, коли ми заглибимося в цю історію. Викиньте з голови дітей, обід, капелюшок і все інше. Постарайтеся забути політику, коней, біржовий курс у Сіті і неприємності у вашому клубі. Сподіваюсь, ви не розгніваєтесь на мене за мою сміливість: я пишу це тільки для того, щоб привернути вашу увагу, шановний читачу. Боже! Хіба ж я не бачив у ваших руках найвидатніших авторів, і хіба ж я не знаю, як легко відвертається ваша увага, коли цього вимагає у вас книжка, а не людина?

Я згадав вище про батька міледі, старого лорда з запальною вдачею і довгим язиком. У нього було всього-на-всього п'ятеро дітей. Спочатку двоє синів; потім, після досить тривалого часу, дружина його знову завагітніла, і трое дівчаток з'явилися на світ одна за одною так швидко, як тільки дозволила це природа; моя пані, як уже згадувалось, була наймолодша і найкраща з усіх трьох. З двох синів старший, Артур, успадкував титул і маєток батька. Другий, високоповажний Джон, одержав солідне багатство, залишене йому одним із родичів, і став на військову службу.

Поганий той птах, що бруднить своє власне гніздо. Я вважаю благородне сімейство Гернкаслів своїм власним гніздом і тому визнаю за ласку, якщо мені дозволять не входити в подробиці про високоповажного Джона. Я глибоко переконаний, що це один з найбільших негідників у світі. Інакше про нього й не скажеш. Він почав військову службу з гвардійського полку і повинен був залишити гвардію раніше, ніж йому минуло двадцять два роки, - не будемо говорити чому. Занадто велика суворість правил виявилась не під силу високоповажному Джонови. Він поїхав у Індію, подивитися, чи там так само суворо, і понюхати пороху. Що ж до хоробрості, то, треба віддати йому належне, він був поміссю бульдога, бойового півня й дикуна. Гернкасл брав участь у штурмі Серінгапатама. Невдовзі потому він перейшов до іншого полку, а незабаром ще до іншого. Тут він одержав свій останній чин полковника і після сонячного удару повернувся в Англію.

Він приїхав з такою репутацією, що всі родичі відвернулись від нього; міледі (яка щойно вийшла заміж) перша оголосила (звичайно, за згодою свого чоловіка), що її брат ніколи не ступить на поріг її дому. Люди уникали полковника, тому що його репутація була заплямована; але мені треба тут згадати лише про одну пляму, зв'язану з алмазом.

Говорили, що він, незважаючи на свою сміливість, нікому не признався, яким чином роздобув цю індійську коштовність. Він ніколи не намагався продати алмаз - не потребував грошей і (знову треба віддати йому належне) не дорожив ними. Він нікому його не дарував і не показував жодній живій істоті. Одні казали, ніби він побоюється, щоб це не накликало на нього неприємностей з боку начальства; інші (які не знали справжнього характеру цієї людини) твердили, що він боявся показати алмаз, бо це могло коштувати йому життя.

В останніх чутках, можливо, і є частка правди. Було б несправедливо назвати його боягузом, але це факт, що життя його двічі наражалось на небезпеку в Індії і всі твердо переконані, що причиною цього був Місячний

камінь. Коли полковник повернувся в Англію і всі відвернулись від нього, це знову-таки приписувалось Місячному каменеві. Таємниця життя полковника заважала йому в усьому і, якщо так можна висловитись, вигнала його з середовища співвітчизників. Чоловіки не впускали його до своїх клубів; жінки (а їх було немало), з якими він хотів одружитись, відмовляли йому; друзі й родичі раптом ставали короткозорими, зустрічаючись із ним на вулиці.

Інші за таких скрутних обставин постаралися б виправдатись перед світом. Але поступитись, навіть коли він неправий і коли вся громадськість повстала проти нього, було не в звичках високоповажного Джона. Він тримав при собі алмаз в Індії, бажаючи цим показати, що не боїться бути вбитим. Залишив при собі алмаз і в Англії, бажаючи показати, що він зневажає громадську думку. Ось вам і портрет цієї людини, як на картині: характер, що йшов усьому наперекір, і обличчя хоч і красиве, але з диявольським виразом.

Час від часу до нас доходили найрізноманітніші чутки. Розповідали, що нібито він почав вживати опій; нібито він робить якісь дивні хімічні дослідження; ніби він пиячить і розважається з найнепрстойнішими людьми в найбрудніших кишках Лондона. Як би там не було, полковник вів самотнє, порочне, таємниче життя; один раз – лише один раз – після його повернення в Англію, я сам його бачив віч-на-віч.

Років за два до того часу, про який я зараз пишу, і років за півтора до своєї смерті полковник несподівано приїхав до міледі в Лондон. Це було в день народження міс Речел, двадцять першого червня, і в честь цього дня, як завжди, зібралися гості. Лакей прийшов сказати мені, що мене хоче бачити якийсь добродій. Ввійшовши в хол, я зустрів полковника – схудлого, постарілого, обідраного, виснаженого, але, як і раніше, зухвалого і злого.

– Ідіть до моєї сестри, – сказав він, – і повідомте, що я приїхав поздоровити мою племінницю з днем народження.

Він уже кілька разів намагався листовно примиритися з міледі, лише для того (я в цьому твердо переконаний), щоб зробити їй неприємність. Але до нас у дім він прийшов уперше. Мені кортіло сказати йому, що в міледі гості. Але диявольський вираз його обличчя злякав мене. Я пішов передати його доручення і, за власним його бажанням, залишив полковника чекати відповіді в холі. Слуги витріщились на нього, стоячи віддалік, наче він був ходячою руйнівною машиною, начиненою порохом і ядрами, і міг щохвилини вибухнути серед них.

У міледі теж є крупинка – не більше – фамільної гарячковості.

– Скажіть полковникові Гернкаслу, – відповіла вона, коли я передав їй доручення її брата, – що міс Веріндер зайнята, а я не хочу його бачити.

Я намагався умовити міледі дати ввічливу відповідь, знаючи, що полковник не схильний до цієї стриманості, якою звичайно володіють джентльмени. Зовсім даремно! Фамільна гарячковість обернулася тепер проти мене.

- Коли мені потрібна ваша порада, - сказала міледі, - ви знаєте, я сама звертаюсь по неї. А зараз я у вас не прошу поради.

Я пішов з цим дорученням, взявши на себе сміливість передати його в новому й виправленому вигляді.

- Міледі і міс Речел жалкують, що вони зайняті, полковнику, - сказав я, - і просять вибачити за те, що вони не матимуть честі побачитися з вами.

Я сподівався від нього вибуху навіть при тій ввічливості, з якою я передав відповідь міледі. На мій подив, нічого подібного не сталося: полковник злякав мене, сприйнявши ці слова з неприродним спокоєм. Очі його, сірі, блискучі, з хвилину були звернуті на мене; потім він засміявся. Сміявся не вголос, як інші люди - сміх його бринів десь всередині тихо, зловтішно із страшною люттю.

- Дякую вам, Беттередж, - промовив він, - я пам'ятатиму день народження моєї племінниці.

З цими словами він повернувся й вийшов з будинку.

Коли через рік знову настав день народження міс Речел, ми почули, що полковник лежить хворий в ліжку. А ще через півроку, - тобто за півроку до того часу, про який я зараз пишу, - міледі одержала листа від одного вельмишановного пастора. Він сповіщав їй про дві дивні сімейні новини. По-перше, що вмираючи полковник простив свою сестру, по-друге, що він простив і всіх інших і прийняв свою смерть дуже повчально. Я сам (незважаючи на єпископів і пасторів) маю щирю повагу до церкви, але в той же час твердо переконаний, що високоповажний Джон постійно перебував у полоні диявола і що останній огидний вчинок у житті цього підлого чоловіка був той, що (з дозволу сказати) він обдурив священика.

Ось, коротко, і все, що я розповів містерові Френкліну. Я помітив, що він слухає дедалі уважніше і що розповідь про те, як сестра відмовилась прийняти полковника в день народження його племінниці, здавалось, вразила містера Френкліна, немов постріл, що влучив у ціль. Хоч він і не признався, але я побачив досить ясно по його обличчю, як це розтривожило його.

- Ви розповіли все, що знали, Беттередж, - зауважив він. - Тепер моя черга. Але, перш ніж розповісти вам, які відкриття зробив я в Лондоні і яким чином був замішаний у цю справу з алмазом, мені хочеться знати ось що. По вашому обличчю видно, мій старий друже, що ви нібито не зовсім розумієте, до чого веде наша розмова. Чи, може, мене обманює ваше обличчя?

- Ні, сер, - відповів я. - Мое обличчя, в усякому разі в даному випадку, говорить правду.

- Ну, то я постараюсь, - сказав містер Френклін, - переконати вас розділити мою точку зору, перш ніж ми підемо далі. В мене виникли три серйозні запитання, зв'язані з подарунком полковника в день народження моєї кузини Речел. Слухайте мене уважно, Беттередж, і перелічіть по пальцях, якщо це допоможе вам, - сказав містер Френклін, з деяким

задоволенням показуючи цим свою далекоглядність, що нагадало мені ті далекі часи, коли він був ще хлопчиком. – Перше запитання: чи був алмаз полковника предметом змови в Індії? Друге запитання: чи змовники перебралися слідом за алмазом полковника в Англію? І третє запитання: чи знав полковник, що виникла змова навколо алмаза, і чи не зі злим наміром залишив він у спадщину неприємності і небезпеку своїй сестрі через її невинну доньку? Ось що я хочу знати, Беттередж. Не лякайтесь!

Добре йому було попереджати мене, коли я вже перелякався.

Якщо він мав рацію, в наш спокійний англійський дім раптом увірвався диявольський індійський алмаз, а за ним змова живих шахраїв, кинутих на нас помстою мерця. Ось яким було наше становище, яке відкривалось мені в останніх словах містера Френкліна! Хто чув щось подібне в дев'ятнадцятому столітті, завважте, у вік прогресу, в країні, що користується благами британської конституції! Ніхто ніколи не чув нічого подібного, отже, ніхто не може цьому повірити. А проте я продовжуватиму свою розповідь.

Коли ви несподівано злякаєтесь до такої міри, як злякався я, цей переляк неодмінно відіб'ється на вашому шлункові. А при такому становищі ваша увага буде відвернута, і ви почнете соватись на своєму місці. Я мовчки завовтузився на піску. Містер Френклін помітив, як я боровся з розтривоженим шлунком чи духом – а це, якщо хочете, одне й те саме, – і, замість того щоб почати свою розповідь, гостро мене спитав:

– Що таке з вами?

Що таке було зі мною? Йому я не сказав, а вам скажу по секрету. Мені закортіло запалити люльку і почитати «Робінзона Крузо».

Розділ VI

Нічим не виявляючи своїх почуттів, я ввічливо попрохав містера Френкліна вести далі оповідь. Містер Френклін відказав: «Не совайтесь, Беттередж!» – і продовжував.

Перші слова нашого молодого джентльмена роз'яснили мені, що відкриття, яке стосується нечестивого полковника й алмаза, містер Френклін зробив (перше ніж приїхати до нас) у той час, як він відвідав стряпчого свого батька в Гемпстеді. Містер Френклін випадково обмовився, коли вони сиділи удвох після обіду, що батько доручив йому відвезти міс Речел подарунок до дня її народження. Слово за словом – і розмова скінчилася тим, що стряпчий розкрив містерові Френкліну, що це за подарунок і як виникли дружні стосунки між покійним полковником і містером Блекомстаршим. Обставини ці такі незвичайні, що сумніваюсь, чи я зугарний передати їх своїми словами. Вважаю за краще викласти відкриття містера Френкліна якомога ближче, його власними словами.

– Чи пам'ятаєте ви ті часи, Беттередж, – почав він, – коли батько мій намагався довести свої права на це горезвісне герцогство? Так от саме в

цей час і повернувся з Індії мій дядько Гернкасл. Батько мій довідався, що в нього є якісь папери, які можуть стати в пригоді для його процесу. Він поїхав до полковника ніби привітати його з поверненням в Англію. Але полковника не так-то просто було обдурити. «Вам щось від мене потрібно, – сказав він, – інакше ви не наважилися б ризикувати своєю репутацією, завітавши до мене». Батько мій зрозумів, що йому більше нічого не залишається, як відверто признатися в усьому; він відразу ж сказав, що йому потрібні папери. Полковник попросив дати йому день на обмірковування. Відповідь його прийшла у вигляді надзвичайно дивного листа; його показав мені мій приятель, адвокат. Полковник почав з того, що він сам має просьбу до батька і пропонує йому дружню послугу за послугу. На війні йому поталанило (його власний вираз!) стати власником одного з найбільших у світі алмазів. Але в нього є підстави гадати, що ні він сам, ні його коштовний камінь не будуть у безпеці – в жодному домі, у жодній частині світу, – якщо він залишить його при собі. За таких ризикованих обставин він і вирішив передати алмаз на зберігання іншій людині. Ця людина не наражатиметься на ризик. Вона може віддати коштовний камінь на зберігання в будь-яке місце – наприклад, банкірові чи ювелірові, в яких є спеціальний сейф для зберігання особливо цінних коштовностей. Її особиста відповідальність у цій справі буде пасивною. Вона одержуватиме – або сама, або через довірену особу – на заздалегідь умовлену адресу, у заздалегідь встановлені дні, щороку лист від полковника з простим повідомленням, що той ще живий. У разі ж, якщо лист не буде одержаний в умовлений день, мовчання полковника може бути вірною ознакою того, що його вбито. Тоді – лише за цих обставин – певні інструкції щодо подальшої долі алмаза, які в запечатаному вигляді зберігатимуться разом з ним, мають бути розпечатані й безумовно виконані. Якщо батько мій погодиться прийняти це дивне доручення, то папери полковника будуть віддані в його розпорядження. Ось що було в листі.

– Що ж зробив ваш батько, сер? – запитав я.

– Що він зробив? – повторив містер Френклін. – Я вам скажу, що він зробив. Він застосував неоціненну здатність, яка називається здоровим глуздом, до оцінки листа полковника. Він оголосив, що вся ця історія – чистісінька нісенітниця. Просто під час своїх мандрів по Індії полковник роздобув поганеньке скельце і прийняв його за алмаз. Що ж до побоювання бути вбитим і вжиття пересторог для збереження його життя і цього скельця, то нині дев'ятнадцяте сторіччя і кожній розсудливій людині варто лише звернутись до поліції. Полковник багато років уживає опій, і якщо єдиний спосіб дістати дорогоцінні папери полягає в тому, щоб сприйняти марення від вживання опію за факт, то батько мій був цілком готовий взяти на себе цю сміховинну відповідальність, тим охочіше, що особисто для нього вона не зв'язана ні з яким клопотом. Алмаз і запечатані інструкції віддали в комору банкіра, а листи полковника, які періодично повідомляли, що він живий, одержував і розпечатував стряпчий нашої сім'ї містер Брефф, довірена особа мого батька. Жодна розумна людина в подібному становищі не подивилася б на цю справу інакше. Нам тільки те й здається ймовірним, Беттередж, що узгоджується з нашим власним життєвим досвідом, і ми віримо романтиці тільки тоді, коли прочитаємо про неї в газеті.

Мені стало ясно, що сам містер Френклін вважає думку свого батька про полковника необачною й помилковою.

- А яка ваша думка про цю справу, сер? - запитав я.

- Дайте спершу покінчити з історією полковника, - відповів містер Френклін. - Для англійського розуму характерна відсутність системи, і ваше запитання, мій старий друже, є цього прикладом. Коли ми перестаємо виробляти машини, ми (в розумовому відношенні) найнеохайніший народ у всьому світі.

«Ось воно, закордонне виховання! - подумав я. - Він, мабуть, у Франції навчився збиткуватись над власною нацією».

Тим часом містер Френклін знову взявся за перервану нитку розповіді й продовжував:

- Батько мій одержав потрібні папери і з того часу більше не бачив свого швагра. З року в рік у заздалегідь умовлені дні заздалегідь умовлений лист одержував від полковника й розпечатував стряпчий Брефф. Я бачив цілу купу цих листів. У кожному з них була та ж сама ділова фраза. «Сер, це засвідчує, що я ще живий; нехай алмаз зберігається, як і раніше. Джон Гернкасл». Ось і все, що він писав, і надходило це повідомлення регулярно, в зазначений день. Але шість чи вісім місяців тому вперше змінилася форма листа. Тепер там значилося: «Сер, кажуть, що я помираю. Приїжджайте до мене й допоможіть мені скласти духівницю». Стряпчий Брефф поїхав і знайшов полковника в маленькій приміській віллі, розташованій на прилеглих до неї землях; тут полковник жив на самоті з того часу, як залишив Індію. Він тримав собак, котів і птахів, але з ним не було жодної людської істоти, крім служниці, що приходила й доглядала його господарство, та лікаря. Духівниця була дуже проста. Полковник витратив більшу частину свого багатства на хімічні дослідження. Його духівниця складалася всього з трьох пунктів, які він продиктував у ліжку при повній своїй свідомості. У першому пункті він забезпечував утримання й догляд за своїми тваринами. Другим пунктом засновувалась кафедра експериментальної хімії в одному з північних університетів. У третьому полковник відписав Місячний камінь як подарунок до дня народження своїй племінниці з умовою, щоб мій батько був виконувачем духівниці. Мій батько спершу відмовився. Однак? подумавши трохи, поступився; почасти через упевненість, що обов'язки виконувача духівниці не завдадуть йому ніякого клопоту, почасти через натяк стряпчого, зроблений ним в інтересах Речел, - що алмаз все-таки, може, чогось і вартий.

- А полковник не сказав, сер, - запитав я, - з якої причини він відписував алмаз міс Речел?

- Він не тільки сказав, але й написав про цю причину в своїй духівниці, - відповів містер Френклін. - Я взяв собі витяг, який ви зараз побачите. Не забігайте наперед, Беттередж! Все повинно йти по порядку. Я вам розповів про духівницю полковника, а тепер ви повинні почути, що ж сталося після його смерті. Для додержання формальностей необхідно було оцінити алмаз, і тільки після цього можна було затвердити духівницю. Всі ювеліри, до яких ми зверталися за консультацією, в один голос підтвердили судження полковника, що це один з найбільших алмазів у світі. Питання про точну оцінку являло собою серйозні труднощі. За своїми розмірами це був феномен серед алмазів, за кольором його цілком можна було віднести до особливої категорії, і, на додаток до цих, не зовсім визначених фактів, у ньому

виявився гандж – у вигляді плями в самій середині каменя. Проте навіть з цією серйозною вадою найнижча ціна алмаза дорівнювала двадцяти тисячам фунтів. Уявіть же собі здивування мого батька: він мало не відмовився від обов'язків виконувача духівниці, мало не випустив з нашої сім'ї цю дивовижну коштовність! Інтерес, викликаний в ньому цією справою, змусив його розпечатати інструкції, що зберігались разом з іншими паперами, і, на мою думку, вони дають ключ до виявлення змови, яка загрожувала життю полковника.

– Отже, ви й справді вірите, сер, – сказав я, – що змова існувала?

– Не володіючи чудовим, «здоровим глуздом» мого батька, – відповів містер Френклін, – я гадаю, що життю полковника справді загрожувала небезпека, про що він і говорив. А запечатані інструкції пояснюють, чому він все-таки помер спокійно у своєму ліжку. В разі його насильної смерті (тобто на випадок, якби від нього не одержали умовленого листа в заздалегідь призначений день) батько мій повинен був таємно відіслати Місячний камінь в Амстердам знаменитому майстрові, щоб той розбив його на чотири або шість окремих каменів. Брильянти ці продати, а виручені гроші використати на заснування тієї кафедри експериментальної хімії, про яку потім полковник згадав у своїй духівниці. Тепер, Беттередж, напружте-но свій винахідливий розум і скажіть, який висновок можна зробити з вказівок полковника?

Я зараз же напружив свій розум. Але через властиву моему розумові англійську забарність, у мене в голові все переплуталось, поки містер Френклін вказав на те, що саме вбачати в цьому.

– Запам'ятайте, – сказав містер Френклін, – що цілість алмаза як єдиного каменя була дотепно поставлена в залежність від збереження життя полковника. Він не задовольнився тим, що сказав би ворогам, яких побоювався: «Вбийте мене – і ви будете не ближче до алмаза, ніж тепер; він там, звідки ви не можете його дістати, – в підвалах банку». Він сказав замість цього: «Вбийте мене, і алмаз перестане бути алмазом: стане не тим, чим був». Що це означає?

Тут, як мені здалося, мене осяяла видатна далекоглядність, властива іноземцям.

– Знаю, – сказав я. – Це означає, що ціна алмаза зменшиться і злодії залишаться в дурнях.

– Нічого подібного! – промовив містер Френклін. – Я про це дізнався. Алмаз із плямою, розбитий на окремі частини, коштуватиме дорожче, ніж цілий, із тієї простої причини, що чотири або шість чудових брильянтів разом повинні коштувати дорожче, ніж один великий алмаз, який має пляму. Якби метою змови була звичайна крадіжка заради здобичі, інструкції полковника зробили б алмаз ще привабливішим для злодіїв. За нього можна було б одержати більше грошей, а продати його значно легше, якби він вийшов з рук амстердамських майстрів.

– Помилуй Боже, сер! – вигукнув я. – У чому ж тоді полягала змова?

- Змова, вчинена індусами, яким раніше належав алмаз, - сказав містер Френклін, - пов'язана з якимсь стародавнім індійським забобоном. Така моя думка, і вона підтверджується одним фамільним документом, який зараз при мені.

Тепер я зрозумів, чому поява трьох індійських фокусників біля нашого будинку здалась містерові Френкліну обставиною, що заслуговує на увагу.

- Я не хочу нав'язувати вам свою думку, - вів далі містер Френклін. - Думка про обраних служителів індійського культу, які присвятили себе, незважаючи на всі труднощі й небезпеки, завданню повернути священну національну дорогоцінність і вичікували для цього слушного моменту, - ця думка, як мені здається, цілком узгоджується з тим, що нам відомо про терпіння східних племен і про вплив східних релігій. Крім того, я людина з живою уявою: м'ясник, булочник і податковий інспектор не здаються мені єдиною правдоподібною реальністю. Нехай же мій здогад оцінюється як завгодно; перейдімо до єдиного практичного питання, що стосується нас. Чи залишиться в силі змова навколо Місячного каменя після смерті полковника? І чи знав полковник про це, коли залишав своїй племінниці подарунок до дня її народження?

Я починав розуміти, що справа ця кінець кінцем стосується міледі і міс Речел. Жодне слово, сказане містером Френкліном, тепер не випадало з моєї уваги.

- Коли я взяв історію Місячного каменя, - вів далі містер Френклін, - мені не дуже хотілось привозити його сюди, але містер Брефф нагадав, що хто-небудь повинен же передати моїй кузині спадщину від дядька і що я можу зробити це з таким же успіхом, як і будь-хто інший. Коли я забрав з банку алмаз, то мені здалося, що за мною слідує на вулиці якась обірвана смуглява людина. Я пішов до батька за своїми речами і знайшов там лист, який несподівано затримав мене в Лондоні. Я повернувся в банк з алмазом і знову побачив цю людину. Знову забираючи алмаз із банку сьогодні вранці, я зустрів цю людину втретє, вислизнув від неї й поїхав (перше ніж вона встигла напасти на мій слід) ранковим, замість вечірнього, поїздом. Ось я тут з алмазом у повній цілості - і яку ж першу новину я чую? Я довідаюсь, що тут побувало троє мандрівних індусів і що мій приїзд із Лондона і те, що я повинен мати при собі, були головним предметом їхньої розмови у той час, коли вони думали, що вони самі. Не буду просторікувати про їхні маніпуляції з чорнилом, про те, як хлопчику веліли дивитись на нього, щоб побачити людину, що була далеко, і тому подібне. Штука ця (яку я часто бачив на Сході) і на мою думку, і на вашу - звичайнісіньке шахрайство. Питання, яке ми повинні зараз вирішити, полягає в тому, чи не помиляюсь я, надаючи великого значення простій випадковості, чи справді ми маємо доказ, що індуси натрапили на слід Місячного каменя з тієї хвилини, як його взято з банку?

Але ні він, ні я, як здавалось, не мали наміру займатися цим дослідженням. Ми подивились один на одного, потім на приплив, який повільно, все вище й вище, затоплював Тремтливі піски.

- Про що ви думаєте? - раптом спитав містер Френклін.

- Думаю, сер, - відповів я, - що мені хотілося б закопати алмаз у цей хисткий пісок і в такий спосіб вирішити це питання.

- Якщо у вас в кишені є вартість Місячного каменя, - відповів містер Френклін, - оголосіть це, Беттередж, та й край!

Цікаво відзначити, як підбадьорює людину невеликий жарт, коли в неї неспокійно на душі. Тоді нам здалась дуже кумедною думка покінчити з законною власністю міс Речел і завдати містерові Блеку, виконувачу духівниці, величезного клопоту, хоч тепер я не можу збагнути, що тут було смішного.

Містер Френклін перший знову повернувся до предмета розмови. Він вийняв з кишені конверт, розпечатав його й подав мені папірець, який там лежав.

- Беттередж, - сказав він, - ми повинні в інтересах моєї тітки обговорити питання, яка причина примусила полковника залишити цю спадщину своїй племінниці. Пригадайте, як леді Веріндер ставилась до свого брата з того часу, як він повернувся до Англії, і до того моменту, коли він сказав, що пам'ятатиме день народження племінниці. І прочитайте оце.

Він дав мені витяг з духівниці полковника. Витяг зараз при мені, і я переписую його дослівно для вас:

«По-третє, нарешті, дарую й відписую моїй племінниці, Речел Веріндер, дочці та єдиній дитині сестри моєї Джулії Веріндер, вдови, - в тому разі, якщо її мати, зазначена Джулія Веріндер, буде жива після моєї смерті, - жовтий алмаз, який належить мені і відомий на Сході під назвою Місячного каменя. І доручаю моему виконувачеві духівниці віддати алмаз або самому, або через якого-небудь надійного посередника, якого він призначить, в особисте володіння вищезазначеної племінниці моєї Речел в перше ж святкування дня її народження після моєї смерті і в присутності, якщо можливо, моєї сестри, вищезгаданої Джулії Веріндер. І я бажаю, щоб вищезгаданій сестрі моїй повідомили точною копією третій - і останній - пункт моєї духівниці, що я дарую алмаз доньці її Речел на знак мого повного прощення за ту шкоду, яку завдали її вчинки моїй репутації, а особливо на доказ того, що я прощаю, як і годиться вмираючому, образу, завдану мені як офіцерові і джентльменові, коли її слуга, за її наказом, не впустив мене до неї на день народження її доньки».

Далі ставилась така умова. Якщо на час кончини заповідача помре міледі або якщо не буде в живих міс Речел, алмаз необхідно відіслати в Голландію, згідно з запечатаними інструкціями, що зберігаються разом з ним у банку. Виручена від продажу алмаза сума має бути додана до грошей, уже відписаних духівницею професорам-хімікам одного з північних університетів.

Я повернув цю виписку містерові Френкліну, зовсім не знаючи, що йому відповісти. Досі вважав, як вам відомо, що полковник помер так само нечестиво, як і жив. Не скажу, що під впливом копії з цієї духівниці я змінив цю думку: скажу тільки, що духівниця приголомшила мене.

- Ну, - сказав містер Френклін, - тепер, коли ви прочитали власні слова полковника, що ви скажете? Привізши Місячний камінь до тітки в дім,

послужу я сліпо його помсті чи виправдаю його як християнина, що розкався?

- Важко уявити собі, сер, - відповів я, - що він помер зі страшною помстою в серці й огидним обманом на вустах. Одному Богові відома правда. Мене не питаєте про це.

Містер Френклін сидів, крутячи і жмакаючи витяг з духівниці, немов сподіваючись видавити з неї таким чином істину. В той же час він надзвичайно змінився: із жвавого й веселого юнака зробився тепер, незрозуміло чому, млявим, статечним і замисленим.

- Це питання має дві сторони, - сказав він, - об'єктивну й суб'єктивну. Якій ви віддасте перевагу?

Френклін виховувався не тільки у Франції, але й у Німеччині. Досі він перебував під впливом, як я гадав, французького виховання. А тепер (наскільки я міг розібрати) верх взяло німецьке. Одне з правил мого життя - ніколи не робити висновків з того, чого я не розумію. Я вирішив ухилитись від вибору об'єктивної чи суб'єктивної сторони. Попросту кажучи, я витріщив очі і не відповів нічого.

- Зробимо з усього цього висновок, - сказав містер Френклін. - Чому дядько відписав алмаз Речел? Чому не відписав він його тітці?

- Це, в усякому разі, відгадати не важко, - сказав я. - Полковник Гернкасл занадто добре знав міледі, щоб не зрозуміти, що вона не прийме ніякої спадщини від нього.

- Але як він міг знати, що Речел не відмовиться так само?

- Чи є на світі молода дівчина, сер, яка могла б устояти перед спокусою прийняти такий подарунок, як Місячний камінь?

- Це суб'єктивна точка зору, - сказав містер Френклін. - Вам це робить велику честь, Беттередж, що ви здатні на суб'єктивну точку зору. Але в духівниці полковника є ще інша таємниця, досі ще не з'ясована: чому він дарує свій камінь Речел у день її народження і лише при тій умові, щоб мати її була жива?

- Не хочу паплюжити небіжчика, сер, - відповів я, - але якщо він навмисне залишив у спадщину сестрі клопіт і небезпеку через її доньку, то неодмінною умовою цієї спадщини мало бути, щоб сестра його була жива й відчула неприємність усього цього.

- Ого! Так ось які ви приписуєте йому заміри? Це зновтаки суб'єктивне тлумачення! Ви бували в Німеччині, Беттередж?

- Ні, сер. А яке ваше тлумачення, дозвольте спитати?

- Мені здається, - сказав містер Френклін, - цілком імовірним, що мета полковника полягала не в тому, щоб принести користь племінниці, якої він навіть ніколи не бачив, а в тому, щоб довести сестрі, що він помер, прощаючи її, причому довести це дуже люб'язно, зробивши її доньці

подарунок. Це зовсім інше пояснення, порівняно з вашим, Беттередж, і в його основі лежить суб'єктивно-об'єктивна точка зору. З усього видно, що одне тлумачення може бути таким же справедливим, як і друге.

Довівши справу до цього приемного і втішного висновку, містер Френклін, здавалось, вирішив: він виконав усе, що від нього вимагають. Потім простягся на піску й запитав, що ж йому далі робити.

Він виявив себе таким розумним і ясномислячим (перше ніж пуститися в іноземну тарабарщину) і весь час до такої міри першенствував наді мною в цій справі, що я зовсім не був готовий до раптової зміни, коли він, безпорадний, звернувся по допомогу до мене. Тільки згодом я дізнався від міс Речел, яка перша зробила це відкриття, що дивні зміни й переходи в поведінці містера Френкліна відбувались під впливом його іноземного виховання. У тому ж віці, коли ми всі ладні сприймати навколишній світ крізь призму чужого сприйняття, його послали за кордон, і Френклін переїздив з країни до країни так швидко, що жодна з них не могла зробити на нього більшого впливу за інші. В результаті цього він повернувся з такою кількістю різних рис у своїй вдачі, які в тій чи іншій мірі суперечили одна одній, що здавалось, наче він проводив життя в постійній незгоді з самим собою. Містер Френклін міг бути й діловою людиною, і ледарем, з плутаниною в голові і ясним розумом, зразком рішучості й безпорадності в один і той же час. У ньому була і французька, й німецька, й італійська сторони характеру; а первісний, англійський, фундамент, раз у раз виявляючи себе, немов говорив: «Ось я, як бачите, до краю знівечений, але все-таки в мені залишилось і дещо мое». Міс Речел звичайно говорила, що італійська сторона брала верх у тому разі, коли він несподівано здавався і просив вас зі всією милою лагідністю зняти з нього відповідальність і перекласти на себе. Ви не помилитесь, якщо зробите висновок, що італійська сторона характеру взяла верх і тепер.

– Це вже ви самі повинні вирішити, сер, – сказав я, – що робити далі. В усякому разі, це справа не моя.

Містер Френклін, здавалось, не помітив усієї сили моїх слів – у той час він був у такому стані, що не бачив нічого, крім неба над своєю головою.

– Я не хочу лякати тітку без причини, – промовив він, – але я й не хочу залишати її без необхідного попередження. Якби на моєму місці були ви, Беттередж, скажіть мені, що б ви зробили?

Я сказав йому в двох словах:

– Почекав би.

– Готовий від широкого серця, – сказав містер Френклін. – А чи довго ж?

Я почав пояснювати свою думку.

– Наскільки розумію, сер, – сказав я, – хто-небудь повинен же віддати цей клятий алмаз міс Речел у день її народження, і ви це можете зробити з таким же успіхом, як і будь-хто інший. Дуже добре. Сьогодні двадцять п'яте травня, а день народження – двадцять першого червня. В нашому

розпорядженні майже чотири тижні. Почекаємо й побачимо, що трапиться за цей час, і ми або попередимо міледі, або ні – залежно від обставин.

– Поки що прекрасно, Беттередж, – вигукнув містер Френклін. – Але що нам робити з алмазом протягом цих чотирьох тижнів?

– Те саме, що робив ваш батько, сер, – відповів я. – Ваш батько здав його на зберігання у сейф лондонського банку, а ви здайте його на зберігання в банк у Фрізінголлі.

Фрізінголл – наше найближче місто, і його банк такий же надійний, як і Англійський банк.

– Коли б я був на вашому місці, сер, – додав я, – то негайно поїхав би верхи з алмазом у Фрізінголл до того, як повернуться дами.

Необхідність їхати куди-небудь та ще й верхи змусила містера Френкліна блискавично прийняти вертикальне положення. Він схопився на ноги і безцеремонно примусив підвестись і мене.

– Беттередж, ви – справжнє золото, – сказав він. – Ходімо, і накажіть негайно осідлати найкращого коня.

Тут, дякувати Богові, первісний англійський фундамент проступив нарешті крізь весь закордонний лоск! Це був той самий Френклін, якого я пам'ятав, ще як він був дитиною: він, як бувало раніше, пожвавішав перед поїздкою верхи й нагадав мені добрі давні часи. Осідлати для нього коня? Я осідлав би йому дванадцят� коней, якби він тільки зміг поскакати верхи на всіх разом!

Ми швидко повернулись додому, простежили, щоб швидше осідлали найпрудкішого з усієї стайні коня, і містер Френклін поспішно поїхав ще раз віддати в банк триклятий алмаз. Коли затих цокіт копит його коня і я знову залишився сам, я готовий був спитати себе, чи не приверзлося все це мені уві сні.

Розділ VII

Поки я перебував у такому розгубленому стані, надзвичайно потребує хоч хвилинку спокою, щоб привести в рівновагу свої думки, мені на дорозі зустрілась донька моя Пенелопа (точнісінько так, як і її покійна мати колись на східцях) і відразу ж почала вимагати, щоб я розповів їй про все, що ми говорили з містером Френкліном. За даних обставин залишилось тільки одне – відразу ж притупити цікавість Пенелопи. Я відповів їй, що ми з містером Френкліном розмовляли про зовнішню політику й домовились до того, що обидва заснули на сонці. Спробуйте дати відповідь, коли дружина чи донька пристануть ненароком до вас із делікатним запитанням – будьте певні, що, з природної жіночої ласкавості, вони поцілують вас і знову почнуть приставати при першій же нагоді.

У другій половині дня повернулись міледі і міс Речел. І як же вони здивувались, коли почули, що приїжджав містер Френклін Блек – і знову поїхав верхи. І звичайно, вони тут же поставили делікатні запитання: чи варто говорити, що «зовнішня політика» і «міцний сон на сонці» для них вже не годились. Не придумавши нічого іншого, я сказав, що приїзд містера Френкліна з ранковим поїздом слід розглядати лише як одне з його дивацтв. Коли мене запитали, невже від'їзд його верхи був також дивацтвом, я відповів: «Так, дивацтво», – і відбувся, здається, дуже вдало.

Подолавши труднощі з дамами, я зіткнувся із ще більшими труднощами, коли повернувся до своєї кімнати. Ввійшла Пенелопа з природною жіночою ласкавістю поцілувати мене і – з природною жіночою цікавістю – поставити нове запитання. Цього разу вона захотіла довідатися, що сталося з нашою другою покоївкою, Розанною Спірман.

Залишивши містера Френкліна й мене на Тремтливих пісках, Розанна, як виявилось, повернулась додому в надзвичайно дивному, незрозумілому настрої. Вона мінілась на обличчі (якщо вірити Пенелопі) всіма кольорами райдуги. То веселилась, то сумувала без будь-якої видимої причини. Не переводячи духу, вона сипала сотні запитань про містера Френкліна і відразу ж розсердилась на Пенелопу за те, що та висловила здогад, ніби вона могла зацікавитися стороннім джентльменом. Помітили, як вона, посміхаючись, писала ім'я містера Френкліна на дні свого робочого ящика. Потім її застали, коли вона зі сльозами на очах дивилася в дзеркало на своє деформоване плече. Чи знала вона раніше містера Френкліна? Це було зовсім неможливим! Чи чули вони щонебудь одне про одного? Не могло цього бути! Я міг засвідчити, що подив містера Френкліна був ширий, коли він побачив, як дівчина витріщила на нього очі. А Пенелопа могла засвідчити, що дівчина зі широю цікавістю розпитувала про містера Френкліна. Розмова наша не клеїлась доти, поки донька моя не висловила найбезглуздіший здогад, який я будь-коли чув у житті.

– Тату, – сказала Пенелопа цілком серйозно, – лишається тільки одне пояснення: Розанна закохалася в містера Френкліна Блека з першого ж погляду.

Вам доводилося чути про гарненьких молодих панночок, що закохуються з першого погляду, і ви вважали це цілком природним. Але щоб служниця, яка вийшла з виправного будинку, негарна з себе і з деформованим плечем закохалася з першого погляду в джентльмена, що приїхав у гості до її пані?! Чи знайдете ви подібну нісенітницю в якому-небудь романі? Я реготав до сліз. Пенелопа за мою веселість розсердилась на мене.

– Я раніше не помічала, щоб ти був жорстоким, тату, – сказала вона дуже тихо і вийшла.

Слова моєї доньки немов облили мене холодною водою. Я розгнівався на себе за те, що розхвилювався, коли вона промовила їх, – але ж це було саме так. Тепер, з вашого дозволу, змінимо предмет розповіді. Жаль, що я змушений був написати про це – і не без причини, як ви побачите далі.

Настав вечір: дзвінок, який сповіщав, що вже час переодягатися до обіду, пролунав раніше, ніж містер Френклін повернувся з Фрізінголла. Я сам приніс гарячої води до нього в кімнату, сподіваючись почути після цього

несподіваного запізнення про яку-небудь пригоду. Але на мое превелике розчарування (напевно, й на ваше) не скоїлось нічого. Містер Френклін не зустрівся з індусами ні по дорозі туди, ні на зворотному шляху. Він віддав Місячний камінь у банк, сказавши просто, що цей камінь дуже дорого коштує, і привіз розписку в кишені. Я зішов униз, відчуваючи, що після всіх наших вранішніх тривог про алмаз кінцівка ця занадто буденна.

Як відбулася зустріч містера Френкліна з тіткою й кузиною, не знаю.

Я багато дав би, щоб прислужувати за столом у цей день. Але при моєму становищі це прислужування в домі за обідом (за винятком великих сімейних свят) означало б принизити свою гідність в очах інших слуг, – міледі й без того вважала мене досить схильним до прислужування: ні до чого було шукати ще однієї нагоди для цього. Вісті з «верхніх сфер» того вечора принесли мені Пенелопа й лакей. Пенелопа сказала, що міс Речел ніколи не займалась так старанно своєю зачіскою й ніколи не здавалась такою веселою й гарною, як при зустрічі з містером Френкліном у вітальні. Лакей доніс, що додержання шанобливого спокою в присутності «високих гостей» і прислужування містерові Френкліну Блеку за обідом – дві речі найбільш несумісні, які тільки доводилось йому зустріти при виконанні своїх обов'язків. Пізніше ввечері ми почули, як вони грали й співали дуети. Містер Френклін брав високо, міс Речел ще вище, а міледі грала, невідступно йдучи за ними до благополучного кінця, і чудово, і приємно було чути їхні голоси, що лунали вночі крізь відчинені на терасу вікна. Ще пізніше я відніс містерові Френкліну содової води й коньяку й побачив, що міс Речел зовсім витіснила з його голови думку про алмаз.

– Найчарівніша дівчина з усіх, кого я бачив після повернення в Англію! – Ось і все, що я міг добитись від нього, поки намагався перевести розмову на більш серйозні предмети.

Близько півночі я разом з моїм помічником (Самжеєм, лакеєм) обійшов, як звичайно, довкола будинку, щоб позамикати двері. Коли всі двері були замкнуті, за винятком бокових, що ведуть на терасу, я відіслав Самжея спати, а сам вийшов подихати перед сном свіжим повітрям.

Ніч випала тиха й парка, на небі сяяв місяць, що був саме на підпівні. Було так тихо навкруги, що я час від часу чув слабкий і глухий шум моря, коли прибій підкочувався до піщаного берега біля гирла нашої бухточки. Будинок стояв так, що на терасі було темно; але яскраве місячне світло осявало всипану гравієм доріжку, що лежала по другий бік тераси. Подивившись на небо, а потім на стежку, я побачив людську тінь, що падала з-за рогу будинку.

Бувши старим, але хитрим, я не закричав; проте, оскільки я, на нещастя, також був і незграбним, ноги на гравії зрадили мене. Не встиг я підкрастись до рогу, як почув тупіт ніг, легших за мої, – і, як мені здалося, не однієї пари – що покvapно віддалялися. Коли я дістався до рогу, «непрохані гості» повтікали в чагарник по той бік доріжки і зникли з очей у хащах парку. З чагарника вони легко могли пробратися через нашу огорожу на шлях. Якби я був на сорок років молодший, я, можливо, і встиг би спіймати їх, перш ніж вони втечуть з нашого парку. Тепер же я повернувся, щоб взяти на підмогу молодшу людину. Тихенько Самжеєль і я взяли рушниці, обійшли навколо будинку й оглянули чагарник.

Пересвідчившись, що в наших володіннях ніхто не переховується, ми повернулись. Переходячи через доріжку, де я бачив тінь, я вперше помітив маленький блискучий предмет, що лежав на гравії, освітлений місяцем. Піднявши цей предмет, я побачив, що це була маленька пляшечка з густою, приємного запаху, рідиною, чорною, мов чорнило.

Я нічого не сказав Самюелеві. Але, згадавши, що Пенелопа говорила мені про фокусників і про те, як вони наливали чорнило на долоню хлопчика, я відразу здогадався, що сполохав трьох індусів, які вештались коло будинку й намагалися своїм язичницьким способом дізнатись цієї ночі про алмаз.

Розділ VIII

Тут на хвилину треба спинитися.

Вдавшись до спогадів і перегорнувши щоденник Пенелопи, я бачу, що ми можемо швидко познайомитися з періодом між приїздом містера Френкліна Блека і днем народження міс Речел. Більша частина цього часу минула, не принісши з собою нічого, що варто було б занотувати. З вашого дозволу і з допомогою Пенелопи я згадаю тут лише про деякі події, щоб потім далі розповідати історію день за днем, як тільки ми дійдемо до того часу, коли Місячний камінь став у нашому домі предметом загальної уваги.

Почну з пляшечки чорнила, що приємно пахло, яку я знайшов уночі на посипаній гравієм доріжці.

Наступного ранку (двадцять шостого числа) я показав містерові Френкліну цю чаклунську штуковину й розповів йому про нічну пригоду. Містер Френклін вирішив, що індуси не тільки полювали за алмазом, але й були настільки наївними, що вірили в своє чаклунство (він мав на увазі ті знаки, які вони робили над головою хлопчика, наливши чорнила на його долоню і сподіваючись, що хлопчик побачить людей і предмети, недоступні для людського ока). Містер Френклін сказав мені, що і в нас, так само як і на Сході, є люди, які займаються цими чудернацькими фокусами (однак без чорнила) і називають їх французькою назвою, чимсь на взірєць «ясновидіння».

– Запевняю вас, – сказав містер Френклін, – індуси переконані, що ми залишили алмаз тут, і привели з собою ясновидючого хлопчика, щоб він показав їм дорогу до нього, як тільки вони проберуться вночі в будинок.

– Ви гадаєте, сер, що вони повторять свою спробу? – запитав я.

– Це залежить від того, що саме хлопчик може сказати. Якщо він здатний побачити алмаз крізь залізний сейф фрізінгольського банку, індуси поки що не турбуватимуть нас своїми відвідинами, а якщо ні – ми ще матимемо нагоду схопити їх у чагарнику раніше, ніж мине кілька ночей.

Я чекав, цілком упевнений, що ми матимемо нагоду застукати «непроханих гостей», але дивна річ – нагода ця більше не повторилася.

Чи довідалися фокусники в місті, що містер Френклін був у банку, і зробили з цього відповідний висновок, чи хлопчик насправді зміг побачити алмаз там, де він тепер зберігався (у що я особисто аж ніяк не вірю), чи це, врешті, було простим збігом обставин, але незаперечним було одне: жодна тінь індуса більше не з'являлась біля нашого будинку протягом тижнів, що лишилися до дня народження міс Речел. Фокусники все ще ходили по місту й околицях, займаючись своїм ремеслом, а містер Френклін і я вирішили почекати, що буде далі, не турбуючи передчасно пройдисвітів своєю підозрою. Цим звітом про вчинки обох сторін і закінчується все, що я маю поки що сказати про індусів.

З двадцять дев'ятого числа міс Речел і містер Френклін знайшли новий спосіб бавити час, який інакше їм нікуди було б подіти. Є причини звернути особливу увагу на заняття, яке їх захопило, бо воно має певне відношення до того, що сталося пізніше.

Взагалі кажучи, в житті вельможних панів є дуже небезпечний підводний камінь – їхнє власне неробство. Життя цих панів здебільшого проходить у вишукуванні якого-небудь заняття; і цікаво спостерігати – особливо якщо у них є смак до чогось розумового, – як часто вони необачно втягуються в бридке заняття. В дев'яти випадках з десяти вони починають або мучити кого-небудь, або псувати що-небудь і при цьому вони твердо переконані, що вдосконалюють свій розум тоді, як, просто кажучи, тільки зчиняють розгардіяш у будинку. Мені доводилось бачити, як пани (на превеликий жаль, дами не були винятком) розгулюють цілими днями, наприклад з порожніми коробочками з-під пілкуль і ловлять ящірок, жуків, павуків і жаб, а повертаючись додому, настромлюють бідолах на булавки або безжалісно ріжуть їх на шматочки. Ви бачите, як ваш пан чи пані розглядають у збільшувальне скло нутрі павука, або ви натрапляєте на східцях на жабу без голови; і коли ви хочете довідатись, що означає ця огидна жорстокість, вам кажуть, що молодий пан чи молода пані мають нахил до природознавства. Іноді, знову-таки, ви бачите, як вони цілими годинами псують чудові квіти гострими інструментами задля безглуздої цікавості – з чого зроблені квіти. Хіба колір їхній зробиться кращий або запах буде приємніший від того, що вони це знають? Але треба ж бідолашним панам провести час, вірніше, треба ж якось згаяти час. О, панове! Ви борсалися в грязюці й ліпили з неї пиріжки, коли були дітьми, а коли вирости – поверхово займаєтесь бридкими науками, ріжете павуків і псуєте квіти. У першому і в другому випадку весь секрет полягає в тому, що вашій бідолашній безтурботній голові нема про що думати, а вашим бідолашним бездіяльним рукам нема чого робити. І кінчається тим, що ви починаєте псувати фарбами полотно і наробите на весь будинок смороду; або розведете в скляному ящику з брудною водою пуголовків, від яких усіх у будинку нудить; або почнете відкопувати і збирати тут і там шматочки камінців, посипаючи ними домашню провізію; або займаєтесь фотографією, бруднячи свої пальці і нещадно спотворюючи фізіономії всіх мешканців будинку. Безперечно, доводиться тяжко людям, які своїми руками мусять здобувати засоби до життя: одяг, щоб прикрити своє тіло, пристанище від негоди, їжу, щоб існувати. Але порівняйте найтяжчу працю, яку вам будь-коли доводилось виконувати, з тим неробством, яке змушує псувати квіти й перевертати шлунки павуків, і дякуйте своїй щасливій зірці, що ваша голова повинна про щось думати, а ваші руки повинні щось робити.

З задоволенням скажу, що містер Френклін і міс Речел не мучили нікого. Вони обмежились тим, що вчинили розгартіяш, а зіпсували, треба віддати їм належне, всього-на-всього дверну панель.

Універсальний геній містера Френкліна, який нахапався всього потроху, дійшов і до так званого «декоративного живопису». Він повідомив нас, що винайшов нову суміш для розведення фарб, так званий «розчинник». Із чого він виготовляється, я не знаю, а що він являє собою, можу сказати в двох словах: він смердів. Оскільки міс Речел неодмінно хотіла випробувати свої здібності на цій суміші, містер Френклін послав у Лондон за матеріалами і приготував речовину з таким запахом, що навіть собаки чхали, коли заходили до кімнати; примусив міс Речел одягти фартушок з нагрудником і дав завдання розмальовувати її власну маленьку вітальню, названу, через брак відповідного англійського слова, «будуаром». Почали з дверей. Містер Френклін зіскріб з них пемзою весь чудовий лак і зробив те, що він назвав «грунтовкою». Потім міс Речел розмалювала двері, за його вказівкою й допомогою, візерунками і девізами – грифонами, птахами, квітами, купідонами тощо, копіюючи малюнки, зроблені знаменитим італійським живописцем, імені якого я не пригадую, – того самого, що залишив світові кілька своїх дів Марій і мав кохану з булочної. Робота ця довго тривала і до того ж була брудна. Але наша панна й молодий джентльмен, здавалося, не втомлювались за нею. Коли не їздили верхи, не приймали гостей, не сиділи за столом, не співали – вони удвох, примостившись рядочком і проявляючи бджолину працьовитість, псували двері. Який це поет сказав, що сатана завжди придумує якусь шкоду навіть і для рук нероб? Якби він був на моєму місці в цьому будинку й бачив міс Речел із пензлем, а містера Френкліна з його розчинником, він не зміг би написати нічого правдивішого від того, що пишу я.

Варто згадати наступний день, неділю, четверте червня.

Того вечора ми в кімнаті слуг уперше обговорили домашнє питання, яке, так само як і розмальовування дверей, має відношення до майбутніх подій.

Спостерігаючи, як містерові Френкліну і міс Речел приємно бути разом і яка це була б з усіх поглядів чудова пара, ми, цілком природно, гадали, що вони, окрім розмальовування дверей, займаються чимось іншим; дехто з нас говорив, що не мине й літо, як у будинку буде весілля. Інші (на чолі зі мною) погоджувалися, що, цілком імовірно, міс Речел вийде заміж, але сумнівалися (з причин, які зараз будуть викладені), що містер Френклін Блек буде її женихом.

У тому, що містер Френклін закоханий, ніхто не сумнівався. Труднощі полягали в тім, щоб зрозуміти міс Речел. Дозвольте познайомити вас з нею; після цього полишу вам самим розгадати її – якщо ви зможете це зробити.

У день народження нашої молоді панночки, що настане двадцять першого червня, їй сповниться вісімнадцять років. Якщо вам подобаються брюнетки (а вони, як я чув, останнім часом не в моді у великосвітському товаристві) і якщо у вас немає особливої прихильності до солідної комплекції, я скажу, що ви зроду не бачили такої гарненької дівчини, як міс Речел. Вона була маленька і струнка, але з чудовою поставою. Досить побачити, як вона сідає, встає і, особливо, як вона ходить, і ти переконуєшся, що грація її фігури (якщо ви пробачите мені цей вираз) була

цілком природною і не залежала від її вбрання. Я ніколи ні в кого не бачив такого чорного волосся, як у неї. Очі її були такі ж чорні, як і волосся; ніс, повинен я визнати, трохи замалий. Рот і підборіддя (говорючи словами містера Френкліна) – ласі шматочки для богів, а колір її обличчя (за твердженням того ж самого незаперечного авторитету) був такий же ясний, як і сонце, з тією великою перевагою, що на нього завжди приємно дивитись. Додайте до всього вищесказаного, що вона тримала голову прямо, гордовито, аристократично і мала чистий, дзвінкий, як метал, голос і посмішку, яка дуже мило виникала спочатку в очах, перш ніж з'явитись на губах, – і ось вам на весь зріст її портрет; я намалював його так, як зумів.

А що можна сказати про її вдачу? Невже в цього чудового створіння не було вад? У неї було стільки ж їх, скільки й у вас, добродійко, – ні більше ні менше.

Якщо говорити серйозно, то моя мила гарненька міс Речел, поряд з безліччю принад і чарівностей, мала одну ваду і, заради справедливості, я змушений це визнати. Міс Речел відрізнялась від більшості своїх ровесниць тим, що в неї були свої власні ідеї і вона була така вперта, що навіть не визнавала мод, якщо ці моди не задовольняли її. В дрібницях така незалежність була цілком стерпна, але в справах важливих заходила (як вважали міледі і я) занадто далеко. Міс Речел міркувала так, як взагалі мало хто з жінок удвічі старших за неї міркує, ніколи не питала поради, ніколи не говорила зарані, що вона збирається робити, ніколи ні з ким не ділилася секретами й потаємними думками – навіть з матір'ю. В малих і великих справах, з людьми, яких вона любила, і з людьми, яких вона ненавиділа (в першому і другому випадках з однаковою енергією), міс Речел завжди діяла по-своєму, покладаючись і в радісні, і в прикрі хвилини свого життя тільки на себе. Дуже часто я чув, як міледі казала:

– Найкращий друг і найлютіший ворог Речел – вона сама.

Додам до цього ще одне і на цьому закінчу.

При всій її потайності і свавільності, в ній не було й тіні фальші. Я зроду не пам'ятаю, щоб вона будь-коли не додержала слова; я не пам'ятаю, щоб вона будь-коли сказала «ні», думаючи «так». Пригадую, як у дитинстві ця добра душа не раз приймала на себе провину й зазнавала кари за яку-небудь провину любимі подруги; ніхто ніколи не чув від неї признання, коли це викривалось і її допитували. Але ніхто при цьому не чув також, щоб вона збрехала. Вона дивилась вам прямо в обличчя, хитаючи своєю голівкою, і говорила просто:

– Не скажу!

Знову покарана за це, вона признавалася, що жалкує, промовивши «не скажу», але, незважаючи на те, що її садили на хліб і воду, все-таки мовчала. Свавільна, страшенно свавільна іноді – я згоден з цим; а все ж таки це було найчарівніше створіння, яке будь-коли родилось на світ. Можливо, ви знайдете тут деяку суперечність. У такому разі дозвольте сказати вам по секрету. Вивчайте уважніше вашу дружину протягом двадцяти чотирьох годин. Якщо ваша добра дружина не буде суперечити сама собі, то, борони вас боже, ви одружились з дивачкою!

Отож я познайомив вас із міс Речел, і тепер ми безпосередньо підійшли до питання про погляди цієї молодой дівчини на шлюб.

Дванадцятого червня моя пані послала запрошення одному джентльменові в Лондон, щоб він приїхав на день народження міс Речел. Цьому щасливчикові, як я гадав, Речел і віддала своє серце. Як і містер Френклін, він був її кузеном. Звали його містер Годфрі Еблуайт.

Друга сестра міледі (не лякайтеся, цього разу ми не будемо занадто глибоко вдаватися в сімейні справи) розчарувалась у коханні, а потім, аби лише вийти заміж, зважилась на те, що називається «нерівним шлюбом». Вся сім'я страшенно збаламутилась, коли високоповажна Кароліна неодмінно захотіла бути дружиною містера Еблуайта, фрізінголлського банкіра. Він був дуже багатий і дуже лагідної вдачі і привів на світ величезну сім'ю – і це говорить проти нього. Однак час і прогрес сучасної освіченості зробили свою справу, і нерівний шлюб був щасливим. Ми тепер всі ліберали (рука руку мие), яке мені діло, чи ви в парламенті, чи ні, сміттяр ви чи герцог? Це сучасний погляд, і я додержуюсь цього погляду. Еблуайти мешкали в чудовому будинку з парком, недалеко від Фрізінголла. Вони вельми достойні люди, і їх дуже поважають у наших краях. Ми не приділятимемо їм занадто багато уваги на цих сторінках, за винятком містера Годфрі, другого сина містера Еблуайта, який, з вашого дозволу, займе тут важливе місце, бо він має відношення до міс Речел.

При всьому блиску, розумі і взагалі хороших якостях містер Френклін навряд чи міг, на мою думку, перевершити містера Годфрі в очах нашої молодой панночки.

По-перше, містер Годфрі вигідно відрізнявся своїм зростом, що сягав понад шість футів; обличчя в нього було ясенорожеве, повновиде й округле, чисто виголене, на голові – чудове довге русяве волосся, недбало зачісане назад. Але для чого я намагаюся змальовувати його? Якщо вам траплялось бувати в комітеті жіночої благодійності в Лондоні, ви знаєте містера Годфрі Еблуайта так само добре, як і я. Він був адвокатом за професією, дамським догідником за характером і доброзичливим самаритянином за переконанням. Приймання від жінок пожертвуваль і подавання допомоги потребуючим жінкам не могли без нього обійтися. В благодійних товариствах допомоги бідним матерям, у товаристві Святої Магдалини по порятунку розпусниць, в об'єднаннях ритористів, які займалися влаштуванням на роботу бідних жінок замість бідних чоловіків, залишаючи останніх викручуватись, як самі знають, – скрізь він був віце-президентом, директором, консультантом. Де тільки засідає за столом жіночий комітет, там і містер Годфрі з капелюхом у руці верховодить, стримуючи гарячковість зборів і ведучи милих дам тернистим діловим шляхом. Я гадаю, що це був найвикінченіший філантроп (з невеликим недостатком) в історії Англії. На благодійних мітингах нелегко було знайти такого, як він, промовця, здатного видавити сльози і гроші. Це був стопроцентний громадський діяч. В останній раз, коли я був у Лондоні, моя пані зробила мені дві приємності: вона послала мене в театр подивитись танцівницю, яка всіх зводила з розуму, і в Екстерхолл послухати містера Годфрі. Танцівниця виступала з оркестром. Джентльмен – з носовою хусточкою і склянкою води. Було повно людей і на виставі балетного, і на виставі ораторського мистецтва. І при всьому цьому – він (я маю на увазі містера

Годфрі) виявився надзвичайно простою, приємною й лагідною людиною. Він любив усіх. І всі любили його. Тепер поміркуйте самі, які шанси мав містер Френклін чи будь-хто інший із звичайною репутацією і звичайними здібностями поряд з такою людиною?

Чотирнадцятого числа одержали відповідь від містера Годфрі.

Він прийняв запрошення моєї пані приїхати на торжества в середу (у день народження міс Речел) і пообіцяв пробути до п'ятниці, дня, коли він у справах жіночих благодійних установ змушений буде повернутися до міста. Разом з листом містер Годфрі надіслав вірші, присвячені, як він висловився, «дню різдва» своєї кухні. Мені передавали, що міс Речел, приєднавшись до містера Френкліна, жартувала над цими віршами за обідом, і Пенелопа, що була на боці містера Френкліна, торжествуюче запитала мене, яка моя думка з цього приводу.

– Міс Речел навмисне ввела тебе, моя люба, в оману, – відповів я, – а мене не так-то легко обдурити. Ось почекай, слідом за своїми віршами з'явиться і сам містер Еблуайт.

Моя донька відповіла, що містер Френклін може спробувати щастя раніше, ніж услід за віршами з'явиться поет. І я повинен визнати, що справді, містер Френклін не залишив жодної невикористаної можливості, щоб здобути прихильність міс Речел.

Хоча містер Френклін був одним з найзапекліших курців, яких тільки доводилось мені зустрічати, він відразу ж залишив сигари, коли вона якось сказала, що терпіти не може запаху тютюну, яким пропахнув його костюм. Він так погано спав після того, як прийняв рішення обмежити себе в курінні, і, позбувшись заспокійливого діяння тютюну, до якого звик, приходив кожного ранку з таким засмученим і виснаженим виглядом, що міс Речел сама попросила його знову почати палити. Але ні! Він не захотів повертатись до того, що може викликати в ній бодай хвилине недовolenня; він рішуче доведе справу до кінця й поверне собі сон – рано чи пізно, самою лише силою волі й терпінням. Ви можете сказати, що така відданість (як говорив дехто із слуг) не могла не вплинути належним чином на міс Речел – відданість, яка до того ж підтримувалася щоденним розмальовуванням дверей. Все це дуже добре, але в неї у спальні висіла фотокарточка містера Годфрі; на ній той зображений під час виголошування промови на благодійному мітингу, так що волосся в нього розліталось від вихору власної красномовності, і з очима, що якнайчарівніше виманювали гроші з вашої кишені. Що скажете ви на це? Кожного ранку – сама Пенелопа мені признавалася – зображення мужчини дивилось, як причісувалась міс Речел. Він сам незабаром дивитиметься на це в натурі, – така була моя думка.

Шістнадцятого червня сталась подія, яка, як мені здавалося, ще більше знизила шанси містера Френкліна.

Цього ранку до нас приїхав якийсь незнайомець, що говорив по-англійському з іноземним акцентом, і захотів у якійсь справі побачити містера Френкліна Блека. Справа ця не могла стосуватись алмаза з двох причин: по-перше, містер Френклін нічого не сказав мені про це; по-друге, він повідомив про свою розмову (здається, після від'їзду незнайомця) міледі.

Напевно, вона щось натякнула про це доньці. Як би там не було, розповідали, що того ж вечора під час гри на фортепіано міс Речел робила дошкульні зауваження містерові Френкліну відносно людей, з якими він водився, і правил, які він засвоїв за кордоном. Наступного дня вперше не розмальовували дверей. Я запідозрюю, що який-небудь необачний вчинок містера Френкліна на континенті (зв'язаний з жінкою чи боргом) спричинився до неприємностей в Англії. Та все це лише здогади. В даному разі не тільки містер Френклін але, як це не дивно, й міледі нічого мені не розповіли.

Сімнадцятого числа хмара, судячи з усього, знову розвіялась. Вони знову почали розмальовувати двері і здавалися такими ж добрими друзями, як і раніше. Якщо вірити Пенелопі, містер Френклін скористався примиренням, щоб освідчитися міс Речел, і не дістав ні згоди, ні відмовлення. Моя донька була впевнена (за деякими ознаками і прикметами, якими я не вважаю за потрібне набридати вам), що молода пані ухилилась від пропозиції містера Френкліна, не вірячи в її серйозність, а потім у глибині душі жалкувала, що обійшлася з ним таким чином. Хоч Пенелопа була в більш близьких стосунках з своєю молодю пані, ніж звичайно бувають покоївки, тому що вони з дитинства майже виховувались разом, – а все-таки я надто добре знав стриманий характер міс Речел, щоб повірити в таку відвертість з її боку. В даному випадку, як мені здавалось, моя донька бажане сприймає як дійсність.

Дев'ятнадцятого числа сталась нова подія. До нас приїздив лікар. Його запросили прописати ліки одній особі, яку я вже мав нагоду відрекомендувати вам на цих сторінках, – нашій другій покоївці, Розанні Спірман.

Ця бідолашна дівчина, яка приголомшила мене, як вам уже відомо, на Тремтливих пісках, не раз викликала подив протягом того часу, про який я пишу. Думка Пенелопи, що її подруга закохалася в містера Френкліна (моя донька за моїм наказом, тримала це в глибокій таємниці) здавалась мені, як і раніше, безглуздою. Але повинен визнати, що я сам і донька моя помітили, що поведінка нашої другої покоївки стала щонайменше таємничою.

Наприклад, вона раз у раз потрапляла на очі містерові Френкліну – крадькома, але потрапляла. Він звертав на неї увагу не більше, ніж на кішку: йому і в голову не спадало хоч раз поглянути на некрасиве обличчя Розанни. Апетит бідолахи, і без того поганий, зовсім пропав, а на її очах вранці лишались явні сліди безсоння і сліз. Одного разу Пенелопа зробила цікаве відкриття, про яке ми нікому не сказали: вона застала Розанну біля туалетного столика містера Френкліна, коли та крадькома виймала з петельки рожу, подаровану йому міс Речел, і натомість вставляла таку саму, але зірвану нею самою. Після цього вона разів зо два зухвало відповіла мені на мою доброзичливу пораду поводитись обережніше і, що ще гірше, вона була не занадто ввічлива в тих небагатьох випадках, коли міс Речел ненароком зверталась до неї.

Міледі помітила цю зміну і спитала мене, що я думаю про це. Я намагався вигородити дівчину, відповівши, що, на мою думку, вона не зовсім здорова, і скінчилося тим, що послали, як уже згадувалось, дев'ятнадцятого числа по лікаря. Він сказав, що в неї розладнані нерви, і висловив сумнів, чи здатна вона для послуг. Міледі запропонувала відправити її для зміни

повітря на одну з наших віддалених ферм. Розанна просила з сльозами на очах, щоб їй дозволили залишитись, і в лиху годину я порадив міледі випробувати її ще деякий час. Як показали події і як ви незабаром побачите, я не міг придумати гіршої поради. Якби тільки можна було хоч одним оком заглянути в майбутнє, я тоді власною рукою вивів би Розанну Спірман з нашого дому.

Двадцятого числа одержали записку від містера Годфрі. Він збирався заночувати в Фрізінголлі, щоб порадитися з батьком в одній справі. Наступного дня опівдні він і дві його старші сестри мали приїхати до нас верхи, ще задовго до обіду. Окрім записки, він надіслав у подарунок міс Речел гарненьку шкатулку з китайського фарфору, зі свідченням любові й побажанням усього найкращого. А містер Френклін подарував їй простий медальйон, удвічі дешевший за шкатулку; і все-таки моя донька Пенелопа – така вже упертість жінок – пророкувала йому успіх.

Дякувати Богові, ми дійшли нарешті до дня народження. Признайтесь, що цього разу я, здається, вів розповідь, не дуже відвертаючи вашу увагу дрібницями. І звеселіться, я порадю вас новим розділом, який введе вас у саму суть історії.

Розділ IX

Двадцять першого червня, в день народження, погода зранку була похмура й мінлива, але до полудня зовсім прояснилось.

Ми, слуги, почали цей щасливий день, як завжди, із вручення своїх невеличких подарунків міс Речел і промови, яку я виголошую щороку як глава слуг. Цим я наслідую метод, прийнятий королевою при відкритті парламенту, – тобто говорю кожного року майже одне й те саме. Мою промову (так само, як і промову королеви) до її виголошення чекають з нетерпінням, як щось таке, чого раніше не чули. Коли ж вона виявляється зовсім не новою, слухачі, хоча й бурчать потроху, але сподіваються почути щось новіше в майбутньому році. Легко керувати людьми і в парламенті, і на кухні – ось який треба зробити з цього висновок.

Після сніданку містер Френклін мав зі мною таємну нараду з приводу Місячного каменя: настав час забрати його з фрізінголлського банку й віддати у власні руки міс Речел.

Чи він пробував знову освідчитися своїй кузині в коханні і дістав облизня, чи тривале безсоння збільшило дивні суперечності і нерішучість його характеру – я не знаю. Одне тільки ясно, що містер Френклін виявив себе досить невинно вранці, в день народження. Він двадцять разів міняв свої наміри відносно алмаза протягом двадцяти хвилин. Що ж до мене, то я додержувався простих фактів, уже відомих нам. Адже не трапилось нічого такого, що дало б нам підставу турбувати міледі з приводу алмаза чи відмінити законне зобов'язання, за яким містер Френклін мав передати алмаз своїй кузині. Такий був мій погляд на справу, і хоч містер Френклін багато разів міняв своє рішення, він змушений був нарешті погодитися зі

мною. Ми вирішили, що після сніданку він поїде верхи у Фрізінголл і привезе алмаз і, очевидно, містера Годфрі з двома молодими панночками, його сестрами.

Прийнявши таке рішення, наш молодий джентльмен знову пішов до міс Речел.

Вони провели весь ранок і частину дня за розмальовуванням дверей. Пенелопа стояла поряд і, за їхньою вказівкою, розмішувала фарби, а міледі, перед сніданком, то входила в кімнату, то виходила, приклавши до носа хусточку (вони зловживали цього дня розчинником містера Френкліна), і даремно намагалась відірвати обох малярів від роботи. Лише о третій годині вони зняли фартухи, відпустили Пенелопу (яка найбільше потерпіла від розчинника) і змили з себе весь цей бруд. Але досягли, чого хотіли – закінчили розмальовувати двері до дня народження і дуже пишалися своєю роботою. Грифони, купідони і все інше, повинен я визнати, вийшло дуже красиве на погляд, але було там усього цього так багато і так воно було переплутане квітами й девізами, а пози представлені так ненатурально, що купідони ці неприємно врізались у вашу пам'ять на багато годин після того, як ви мали нагоду подивитись на них. Якщо я додам, що після закінчення ранкової роботи Пенелопа блювала, то кажу це не з упередження проти розчинника. Ні! Ні! Він перестав смердіти, як тільки висох, а якщо мистецтво вимагає подібних жертв, то хоч Пенелопа й рідна донька мені, я скажу: нехай мистецтво одержить цю жертву.

Містер Френклін закусив наспіх і поїхав у Фрізінголл по своїх кузин (як він сказав міледі) і по Місячний камінь (як було відомо тільки нам обом).

Оскільки це був один з тих урочистих днів, коли я повинен був зайняти місце біля буфета й порядкувати під час обіду, то в період відсутності містера Френкліна в мене було про що міркувати. Подбавши про вино і зробивши огляд чоловічій і жіночій челяді, яка повинна була прислужувати за обідом, я пішов до себе зібратися з думками, поки з'являться гості. Затягнувшись – ви знаєте чим – і заглянувши – ви знаєте, в яку книжку (про неї я вже мав нагоду згадувати на цих сторінках), я заспокоївся і тілесно, й душевно. Мене збудив – не від дрімоти, а від задуми – тупіт копит, і я пішов зустрічати кавалькаду, що складалася з містера Френкліна, його кузена і двох кузин – супроводжував їх грум старого містера Еблуайта.

Містер Годфрі дуже вразив мене тим, що був схожий на містера Френкліна в одному відношенні – він, здавалося, був не в настрої. Гість, як звичайно, лагідно потис мені руку і ввічливо висловив задоволення, що бачить свого старого друга Беттереджа в доброму здоров'ї. Але був якийсь похмурий, чого я ніяк не міг зрозуміти, і, коли я запитав про здоров'я його батька, відповів дуже коротко:

– Як завжди!

Зате обидві міс Еблуайт були веселі за двадцятьох, і це з лихвою відновлювало рівновагу. Вони були майже такі ж високі на зріст, як і їхній брат, жваві, світловолосі, рум'яні дівчата, з надміром плоти і крові; так і пашіло від них здоров'ям і веселістю. Бідолашні коні вгинались під ними, і коли дівчата зіскочили з сідел (не чекаючи допомоги), то, запевняю вас, підстрибнули на землі, наче гумові м'ячі.

Все, що говорять обидві міс Еблуайт, починається з великої літери «О», а все, що вони роблять, супроводиться галасом; вони хихотіли й вищали – до діла й не до діла, з найменшого приводу. Цокотухи – ось як я їх прозвав.

Скориставшись галасом, зчиненим цими панянками, я нишком у передпокої обмінявся слівцем-другим і з містером Френкліном.

– Благополучно привезли алмаз, сер?

Він кивнув головою і вдарив по нагрудній кишені свого сюртука.

– Не бачили індусів?

– Жодного.

Після цього він запитав про міледі і, почувши, що вона в маленькій вітальні, пішов прямо туди. Не пробував там і хвилини, як пролунав дзвінок, і Пенелопа доповіла міс Речел, що містер Френклін Блек хоче з нею говорити.

Проходячи передпокоем через півгодини після цього, я раптом спинився, неначе прикипів до місця, почувши вигуки з маленької вітальні. Не можу сказати, щоб я злякався, – в цих вигуках мені почулось улюблене «О» обох міс Еблуайт. Однак я ввійшов (під приводом необхідності спитати, чи вже час подавати обід), щоб довідатись, чи не сталося чогось серйозного.

Біля столу стояла, мов зачарована, міс Речел із злополучним алмазом полковника в руках. По обидва її боки стояли навколішки Цокотухи, пожираючи очима коштовний камінь і скрикуючи від захоплення кожного разу, як він випромінював новий блиск. Біля протилежного кінця столу стояв містер Годфрі, сплескуючи руками, як доросла дитина, і стиха промовляючи своїм співучим голосом:

– Чудовий! Чудовий!

Містер Френклін сидів на стільці біля книжкової шафи, смикаючи себе за борідку і тривожно поглядаючи в сторону від вікна. А там, біля вікна, повернувшись спиною до всього товариства, стояв об'єкт його споглядання – міледі, що тримала в руках витяг з духівниці полковника.

Вона повернулася до мене обличчям, коли я спитав розпорядження щодо обіду, і я побачив фамільну зморшку в неї на лобі, і фамільний норів проглянув у куточках її рота.

– Зайдіть через півгодини до мене в кімнату, – відповіла вона. – Я маю вам дещо сказати.

З цими словами вона вийшла з вітальні. Було ясно, що міледі була збентежена тими самими сумнівами, які охопили містера Френкліна й мене під час нашої наради на Тремтливих пісках. Що означала спадщина Місячного каменя? Чи те, що вона жорстоко і несправедливо обійшлася зі своїм братом? Чи брат її був ще гірший, ніж вона думала про нього? Таке серйозне питання повинна була розв'язати міледі, тим часом як її донька,

нічого не знаючи про вдачу полковника, стояла у вітальні з його подарунком у руках.

Не встиг я слідом за міледі вийти з кімнати, як міс Речел, завжди уважна до старого слуги, який живе у них з дня її народження, спинила мене:

– Погляньте, Габріеле, – сказала вона і піднесла алмаз до сонячного проміння, що падало з вікна.

Господи помилуй! Оце так алмаз! Завбільшки з яйце сивки! Блиск, що струменів із нього, був схожий на сяйво повного місяця. Коли ви вдивлялися в цей камінь, його золотава глибина притягувала ваш погляд до себе так, що ви не бачили нічого іншого. Глибина його здавалась невимірною, цей камінь, який ви могли тримати великим і вказівним пальцями, здавався бездонним, як саме небо. Спочатку він був на сонці; потім ми зачинили віконниці, і він засяяв у темноті своїм власним місячним блиском. Не дивно, що міс Речел була зачарована; не дивно, що кузини її раз у раз скрикували. Алмаз до такої міри зачарував і мене, що я так само голосно вигукнув: «О», як і Цокотухи. Лише один з нас залишався спокійний – це містер Годфрі. Він обійняв за талію своїх сестер і, поглядаючи поблажливо то на алмаз, то на мене, сказав:

– Вуглець, Беттередж! Звичайнісінький собі вуглець, мій добрий друже!

Я гадаю, що він сказав це з метою просвітити мене. Але він лише нагадав мені про обід. Я пошкандибав униз, до своєї команди офіціантів. Коли я виходив, містер Годфрі промовив:

– Милий, старий Беттередж! Я почуваю до нього щирі пошану.

Тієї хвилини, як він удостоював мене цим виявом своєї прихильності, він обіймав своїх сестер і ніжно позирав на міс Речел. Ось який запас любові таївся в ньому! Містер Френклін був справжнісіньким дикуном у порівнянні з ним.

Через півгодини я з'явився, як було наказано, в кімнату міледі.

Те, що відбулося цього разу між мною і моєю пані, було, в основному, повторенням того, що відбулося між містером Френкліном і мною на Тремтливих пісках, з тією лише різницею, що я промовчав про фокусників, бо досі ніщо не давало мені приводу лякати міледі щодо цього. Коли мене відпустили, я не міг не помітити, що, з точки зору міледі, полковником керували найпідліші мотиви і що вона постарается при першій же нагоді відібрати в доньки Місячний камінь.

Повертаючись на свою половину, я зустрів містера Френкліна. Він запитав, чи не бачив я його кузини Речел. Ні, я не бачив. А чи не міг би я сказати йому, де його кузен Годфрі? Ні, не міг; але я почав запідозрювати, що кузен Годфрі повинен бути недалеко від кузини Речел. Підозріння містера Френкліна, мабуть, прийняло той же напрям. Він сильно смикнув себе за борідку, пішов і замкнувся в бібліотеці, грюкнувши дверима так, що з цього багато що стало ясно.

Мене вже не відривали від приготувань до святкового обіду, поки не настав час і мені самому причепуритися для зустрічі гостей. Тільки-но я одягнув свій білий жилет, як з'явилась Пенелопа, ніби для того, щоб причесати ріденьке волосся, що лишилося в мене на голові, і поправити мою білу краватку. Дівчинка моя була дуже весела, і я бачив, що вона хоче щось мені сказати. Вона поцілувала мене в лисину й шепнула:

– Новина, тату! Міс Речел відмовила йому.

– Кому? – запитав я.

– А тому, з жіночого комітету, – відповіла Пенелопа. – Осоружний хитрун! Я ненавиджу його за те, що він намагається витіснити містера Френкліна.

Якби я міг вільно дихнути, я, звичайно, запротестував би проти таких непристойних виразів на адресу видатного філантропа. Але донька моя в цю хвилину зав'язувала мені краватку, і вся сила її почуттів перейшла в її пальці. Ніколи в житті ще не нависала наді мною подібна загроза бути задушеним.

– Я бачила, як він повів її у розарій, – розповідала Пенелопа, – і сховалася за гостролистом, щоб подивитися, як вони повертатимуться. Вони пішли туди рука в руку, сміючись, а повернулися нарізно, похмурі, як могила, дивлячись у різні сторони, так що помилитись було неможливо. Я була, тату, несказанно рада! Є на світі хоч одна жінка, яка може встояти проти містера Годфрі Еблуайта; а якби я була леді, я була б іншою.

Тут я хотів знову запротестувати. Але моя донька в цей час взяла в руки щітку, і вся сила її пальців перейшла туди. Якщо ви лисі, ви зрозумієте, як вона мене подряпала. Якщо ж ви не лисі, пропустіть ці рядки і дякуйте Богові, що у вас є захист між головною щіткою і шкірою вашої голови.

– Містер Годфрі спинився по другий бік гостролиста, – продовжувала Пенелопа. – «Ви вважаєте за краще, – сказав він, – щоб я залишився у вас, наче нічого не сталося?» Міс Речел блискавично обернулася до нього. «Ви прийняли запрошення моєї матері, – сказала вона, – і ви тут разом з її гостями. Якщо не хочете викликати зайвих розмов у домі, звичайно, залишіться тут!» Вона зробила кілька кроків, а потім ніби трохи полагіднішала. «Забудьмо, що сталося, Годфрі, – сказала вона, – і залишимося кузенами». Вона подала йому руку, яку він поцілував, що я вважала б за вільність, а потім вона пішла. Він трохи постояв, схиливши голову й поволі копирсаючи каблуком яму в піску; ніколи в житті не бачила я більш сконфуженої людини. «Незручно! – процідив він крізь зуби, підвівши очі і попрямувавши до будинку. – Дуже незручно!» Якщо це була його думка про самого себе, то він мав цілковиту рацію. Звичайно, дуже негарно. Адже вийшло, тату, як я вам давно казала! – вигукнула Пенелопа, востаннє дряпнувши мене щіткою з усієї сили. – Містер Френклін – ось кого вона любить!

Я заволодів щіткою і розкрив рот, щоб висловити їй докір, на який, признаюсь, слова і поведінка моєї доньки цілком заслуговували.

Але не встиг я вимовити й слова, як знадвору почувся стукіт коліс. Це почали з'їжджати гості. Пенелопа відразу втекла. Я одягнув фрак і

подивився на себе в дзеркало. Голова моя була червона, мов рак, але в інших відношеннях я був одягнений для вечірньої церемонії цілком пристойно, як і годиться. Я вийшов у передпокій якраз вчасно, щоб доповісти про двох перших гостей. Вам нічого ними особливо цікавитись. Це були батько й мати філантропа – містер і місіс Еблуайт.

Розділ X

Один за одним вслід за Еблуайтами прибували гості, поки всі не з'їхалися. Включаючи господарів, зібралось двадцять чотири чоловіка. Це було прекрасне видовище, коли всі посідали за стіл і ректор фрізінголльський підвівся і з чудовою вимовою прочитав молитву.

Не буду стомлювати вас переліком гостей. Ви не зустрінете нікого з них удруге – в усякому разі, в моїй частині оповіді, – за винятком двох.

Ці двоє сиділи по обидва боки міс Речел, яка, наче цариця свята, цілком природно, була центром загальної уваги. Цього разу вона більше, ніж звичайно, привертала погляди присутніх, бо (на таємне невдоволення міледі) у неї на грудях сяяв чудовий подарунок, який затьмарив усі інші, – Місячний камінь. Його подарували без оправы, але цей універсальний геній, містер Френклін, зумів із допомогою своїх вправних пальців і срібного дроту пришпилити його, як брошку, до її білого плаття. Звичайно, всі захоплювалися дивовижними розмірами і красою алмаза. І тільки двоє сказали щось не зовсім звичне про нього – це було двоє гостей, про яких я згадував, що сиділи обабіч міс Речел.

Гість з лівого боку – містер Кенді, наш фрізінголльський лікар.

Це був приємний, товариський, маленький чоловічок. Однак я повинен визнати, в нього була одна вада: він любив до речі й не до речі захоплюватися своїми власними жартами і досить необачно встрявати в розмову з незнайомими людьми. В товаристві він завжди робив помилки і ненароком сварив людей поміж собою. В медичній практиці він був значно обережніший, керуючись якоюсь інтуїцією (за словами його ворогів), яка виявлялась безпомилковою там, де розсудливіші лікарі робили помилки. Те, що він сказав про алмаз міс Речел, було сказано, як звичайно, у вигляді містифікації чи жарту. Він благав її (в інтересах науки) взяти алмаз і спалити.

– Ми спочатку нагріємо його, міс Речел, – казав лікар, – до певної температури, потім піддамо впливові повітря, малопомалу випаруємо алмаз і визволимо вас від зайвих турбот по зберіганню такого цінного коштовного каменя.

Міледі слухала з таким заклопотаним виразом обличчя, ніби хотіла, щоб лікар говорив серйозно і щоб йому вдалося викликати в міс Речел бажання пожертвувати заради науки своїм подарунком.

Другий гість, що сидів праворуч від моєї панночки, був видатний громадський діяч – славнозвісний індійський мандрівник, містер Мартует, який, ризикуючи життям, проник, переодягнений, туди, де ніколи ще не ступала нога жодного європейця.

Це був довготелесий, худорлявий, мускулястий, смаглявий, мовчазний чоловік. У нього був стомлений вигляд і дуже твердий, уважний погляд. Ходили чутки, ніби йому набридло буденне життя серед людей в наших країнах і він нудьгує по диких країнах Сходу. За винятком того що він сказав міс Речел з приводу її алмаза, навряд чи промовив він і шість слів чи випив склянку вина за весь обід. Місячний камінь був єдиний предмет, що якоюсь мірою зацікавив його. Слава цього каменя, напевне, дійшла до нього давно, коли він подорожував у якихось небезпечних місцях в Індії. Він весь час мовчки дивився на камінь, поки міс Речел не почала ніяковіти, і потім сказав їй, як завжди, спокійно:

– Якщо ви коли-небудь поїдете в Індію, міс Речел, не беріть з собою подарунка вашого дядька. Індійський алмаз буває іноді предметом релігійного культу в Індії. Я знаю одне місто і один храм у цьому місті, де ваше життя не протривало б і п'яти хвилин, якби ви з'явилися з цим алмазом.

Міс Речел, перебуваючи в безпеці в Англії, з захопленням слухала про ту небезпеку, яка загрожувала б їй в Індії. Цокотухи були в ще більшому захопленні – вони покидали свої ножі й виделки і голосно закричали:

– О, як цікаво!

Міледі завовтузилась на своєму стільці і змінила тему розмови.

У міру того, як проходив обід, мені ставало все ясніше, що це свято далеко не так вдалося, як вдавалися попередні.

Пригадуючи тепер цей день народження і те, що трапилося пізніше, я майже схильний гадати, що це триклятий алмаз навів якийсь смуток на все товариство. Я щедро частував гостей вином і, як привілейована особа, ходив навколо столу з тими стравами, яких брали мало, і шептав гостям:

– Будь ласка, покуштуйте, я знаю, що це вам сподобається.

У дев'яти випадках з десяти вони куштували з пошани до старого оригінала Беттереджа, як вони мене називали, але все марно. Розмова не клеїлась, і мені самому було ніяково. А коли хто-небудь і починав розмову, то все якось не до ладу. Наприклад, містер Кенді, лікар, наплів таких нісенітниць, яких я досі ще від нього не чув. Ось послухайте одну з його розмов і ви збагнете, що я повинен був відчувати, стоячи біля буфета, як людина, що всім серцем бажала успіху святу.

Серед жінок, що сиділи за обідом, була шановна місіс Тредголл, вдова професора. Ця добра дама безперестану говорила про свого покійного чоловіка, жодного разу не сказавши присутнім, що він уже помер: вона була певна, я гадаю, що кожній дорослій людині в Англії відомо про це. В одну із заминок, що настала в розмові, хтось згадав про нецікавий і досить непристойний предмет – про анатомію людського тіла; і відразу ж місіс

Тредголл завела розмову про свого покійного чоловіка, не згадуючи, як завжди, що він помер. Анатомія, за її словами, улюблене заняття професора в часи дозвілля. На нещастя, містер Кенді, який сидів навпроти і нічого не знав про небіжчика, почув її. Як людина надзвичайно чемна, він скористався з цієї нагоди, щоб відразу запропонувати професорові свої послуги.

– Нещодавно в хірургічному коледжі ми одержали кілька чудових кістяків, – сказав містер Кенді через стіл своїм гучним веселим голосом. – Я дуже раджу, добродійко, професорові оглянути їх, коли в нього трапиться вільна година.

Стало так тихо, що можна було б почути, як падає булавка. Гості (з поваги до пам'яті професора) сиділи всі мовчки. Я в цей час стояв позад місіс Тредголл, частуючи її чаркою рейнвейну. Вона схилила голову й промовила дуже тихим голосом:

– Мого любимого чоловіка вже нема.

На нещастя, містер Кенді не почув її слів і, нічогосінько не підозрюючи, продовжував через стіл ще голосніше і ввічливіше ніж раніш:

– Можливо, професор не знає, що з карткою члена коледжа він може бувати там щодня, окрім неділі, від десятої до четвертої години?

Місіс Тредголл ще нижче, до мереживного коміра, схилила голову і ще тихіше повторила врочисті слова:

– Мого любимого чоловіка вже нема.

Я моргав містерові Кенді через стіл. Міс Речел штовхала його в бік. Міледі кидала на нього багатозначні погляди. Зовсім даремно! Він вів далі з добродушністю, яку не можна було ніяк спинити:

– Я був би вельми радий послати професорові мою картку, якщо повідомите його адресу.

– Його адреса, сер, могила, – сказала місіс Тредголл, раптом втративши терпіння, і заговорила з такою силою й люттю, що аж задзвеніли чарки: – Професор помер десять років тому!

– О великий Боже! – промовив містер Кенді.

За винятком Цокотух, які зареготали, такий смуток охопив усе товариство, ніби всі ладні були піти слідом за професором і, подібно до нього, волати з могили.

Але досить про містера Кенді. Решта гостей поводитись так само непристойно, як і лікар. Коли їм слід було говорити, вони мовчали, а коли починали розмову, то все невлад. Містер Годфрі, звичайно такий красномовний на трибуні, зовсім не хотів проявляти себе в приватному товаристві. Чи він був сердитий, чи засоромлений після своєї поразки в квітнику – не можу сказати. Він приберіг всю свою красномовність для ушей дами, що сиділа поруч з ним. Вона була членом його комітету, релігійна, з

чудовою оголеною шиєю і великою пристрасстю до шампанського – вона любила сухе вино і, розумієте, в дуже великій кількості. Я стояв за їхньою спиною біля буфета і можу засвідчити, що товариство втратило дуже повчальну розмову, що відбувалась між містером Годфрі та його сусідкою і яку мені вдалося почути, відкорковуючи пляшки, розрізаючи баранину тощо. Що саме говорили вони про свої благодійні справи, я не чув. Та коли почав прислухатися до них, вони вже давно перестали говорити про жінок, що розводяться, і про жінок, що їх треба було врятувати, і перейшли до більш серйозних предметів. Релігія, як я зрозумів зі слів містера Годфрі, означає любов. А любов означає релігію. Земля – це небо, трохи постаріле. А небо – це земля, дещо оновлена. На землі живуть дуже непорядні люди; але зате на небі всі жінки будуть членами великого комітету, де ніхто ніколи не сваритиметься, а чоловіки служитимуть їм, як янголи Богові. Чудово! Чудово! Але чому ж містер Годфрі не розповів про все це присутнім?

Ви, можливо, гадаєте, що містер Френклін постарався розворушити товариство і зробити вечір прийним?

Нічого подібного! Він цілком заспокоївся і був у надзвичайно веселому настрої (я підозрюю, що Пенелопа розповіла йому, як містера Годфрі прийняли у квітнику). Але про що б він не починав говорити, в дев'яти випадках з десяти він обирав незручну тему або звертався не до ладу, і скінчилося тим, що одних він образив, інших збентежив.

Його закордонне виховання – французька, німецька і італійська сторони його характеру, про які я вже згадував вище, – якнайсприятливіше проявлялося за гостинним столом міледі.

Що ви гадаєте, наприклад, з приводу його міркування про те, як далеко може зайти заміжня жінка в своїй прихильності до стороннього чоловіка? Все це він з французькою дотепністю розтлумачував незаміжній тітці фрізінголлського священика! А що ви скажете, коли він, ухилившись в німецьку сторону, заявив одному землевласникові, великому авторитету в галузі скотарства, який розповідав про свою досвідченість у виведенні бугаїв, що досвідченість, власне кажучи, нічого не варта і що справжній спосіб виведення бугаїв полягає в тому, щоб заглибитися в самого себе, розвинути ідею зразкового бугая і таким чином породити його. І нарешті, якої ви думки про таку його вихватку: коли в депутата нашого графства, який, наминаючи сир і салат, розпалився з приводу поширення демократизму в Англії, вихопились такі слова: «Якщо ми втратимо стародавній захист наших прав, містере Блек, то дозвольте вас запитати, що ж у нас тоді залишиться?» – містер Френклін відповів з італійської точки зору:

– У нас залишаться три речі, сер: любов, музика і салат!

Містер Френклін не тільки перелякав гостей подібними витівками, але, коли англійська сторона його вийшла нарешті наверх, він втратив свій закордонний лоск і, почавши розмову про медичні професії, так підняв на глум усіх лікарів, що розсердив навіть маленького добродушного містера Кенді.

Суперечка між ними почалася з того, що містер Френклін змушений був признатись – я забув, з якого приводу, – що останнім часом він дуже

погано спить уночі. Містер Кенді сказав йому на це, що його нерви розладналися і що йому негайно треба пройти курс лікування. Містер Френклін відповів, що лікуватися і йти навпомацки поночі, на його думку, одне й те саме. Містер Кенді, відповідаючи влучним ударом, сказав, що містер Френклін сам шукає сон навпомацки поночі і що тільки ліки можуть йому допомогти знайти його. Містер Френклін, не вгамовуючись, заявив, що він часто чув, як сліпий водить сліпого, а тепер уперше взнав, що це означає. Таким чином сперечались вони гостро і влучно, і обидва розпалились; особливо містер Кенді до того втратив самовладання, захищаючи свою професію, що міледі змушена була втрутитись і заборонити дальшу суперечку. Цей вимушений необхідністю наказ остаточно знищив веселість гостей. Розмова подекуди ще виникала на одну-дві хвилини, але в ній бракувало життя й вогню. Сатана (чи алмаз) вселився в гостей, і всі відчували полегшення, коли моя пані підвелася й подала знак дамам залишити чоловіків за вином.

Тільки-но розставив я в ряд графини перед старим містером Еблуайтом (який заміняв господаря дому), як на терасі залунали звуки, які мене так перелякали, що я відразу втратив свої світські манери. Ми перезирнулися з містером Френкліном: це були звуки індійського барабана. Я ладен був присягнувшись, що це повернулись до нас фокусники, довідавшись про появу в нашому будинку Місячного каменя.

Коли вони вже обходили ріг тераси, я мерщій пошкандибав до них, щоб відіслати геть. Але, на нещастя, дві Цокотухи випередили мене. Вони вискочили на терасу, наче пара феєрверкових ракет, з нетерпінням бажаючи подивитись на фокуси індусів. Інші дами вийшли слідом за ними, і нарешті з'явилися чоловіки. Не встиг я промовити «Боже мій», як пройдисвіти почали свою виставу, а Цокотухи вже цілували гарненького хлопчика.

Містер Френклін став поруч міс Речел, а я позаду неї. Якщо наші побоювання були справедливі – вона стояла, нічого не запідозрюючи, індуси могли на її платті бачити алмаз.

Не можу сказати, які штуки вони показували і як виступали. Розсерджений невдалим обідом і роздратований пройдисвітами, які прийшли саме вчасно, щоб на власні очі побачити алмаз, я, признатись, зовсім розгубився. Перше, що я пам'ятаю, це про несподівану появу на сцені індійського мандрівника, містера Мартуета. Обійшовши півколо гостей, що сиділи або стояли, він спокійно наблизився ззаду до фокусників і раптом заговорив з ними на їхній рідній мові.

Якби він кольнув їх багнетом, я сумніваюсь, чи злякалися б індуси дужче й повернулися б до нього з такою швидкістю, як зараз, почувши перші слова, що зірвалися з його вуст. Через хвилину вони вже вклонились йому надзвичайно чемно і водночас лукаво. Обмінявшись із ними кількома словами невідомою мовою, містер Мартует пішов так само спокійно, як і прийшов. Головний фокусник, що виконував роль перекладача, знову повернувся до глядачів. Я помітив, що кофейне обличчя цієї людини після розмови з містером Мартуетом стало сірим. Він уклонився міледі і сказав їй, що вистава скінчилася. Цокотухи, надзвичайно розчаровані, вигукнули голосне «О!», спрямоване проти містера Мартуета за те, що він зірвав виставу. Головний індус покійно приклав руку до грудей і вдруге сказав, що вистава скінчилася. Хлопчина почав обходити всіх з капелюхом. Дами пішли до

вітальні, а чоловіки (за винятком містера Френкліна і містера Мартуета) повернулись до свого вина. Я з лакеєм пішов слідом за індусами, щоб випроводити їх подалі від нашої садиби.

Повертаючись алеєю, я почув запах тютюну й натрапив на містера Френкліна і містера Мартуета (останній палив сигару), які поволі прогулювались у парку. Містер Френклін зробив мені знак, щоб я підійшов до них.

– Це, – сказав містер Френклін, представляючи мене знаменитому мандрівникові, – Габріель Беттередж, старий слуга і друг нашої родини, про якого я щойно вам говорив. Повторіть йому, будь ласка, все те, що ви зараз сказали мені.

Містер Мартует зі своїм звичайним стомленим виглядом вийняв сигару з рота і притулився до дерева.

– Містере Беттередж, – почав він, – ці троє індусів такі ж фокусники, як і ми з вами.

Нова несподіванка! Само собою розуміється, я запитав у мандрівника, чи не зустрічався він з цими індусами раніше.

– Ніколи, – відповів містер Мартует, – але я знаю, що таке справжні індійські фокуси. Все, що ви бачили сьогодні, це тільки погана і незграбна імітація їх. Якщо мене не зраджує мій тривалий життєвий досвід, ці люди – браміні високої касті. Я сказав їм, що вони переодягнені, і ви бачили, як це їх збентежило, хоч індуси й дуже майстерно вміють приховувати свої почуття. В їхній поведінці є якась таємниця, яку я не можу пояснити. Вони двічі порушили закони своєї касті – по-перше, переїхавши через море, по-друге, переодягнувшись фокусниками. В тій країні, де вони живуть, це неабияка жертва. Напевне, для цього існує дуже серйозна причина і якесь не зовсім звичайне виправдання, щоб вони дістали можливість знову бути прийнятими до своєї касті, коли повернуться на батьківщину.

Я зацікавився від подиву. Містер Мартует продовжував палити свою сигару. Містер Френклін, маневруючи, як мені здалося, між різними сторонами свого характеру, порушив мовчанку, заговоривши в милому італійському стилі, крізь який прозирав міцний англійський фундамент.

– Я не наважився б турбувати вас, містере Мартует, нашими родинними справами, які не можуть вас цікавити і про які я сам не дуже охоче розмовляю зі сторонніми людьми. Але після ваших слів я зобов'язаний, в інтересах леді Веріндер та її доньки, розповісти вам те, що, можливо, дасть вам у руки ключ. Я говорю з вами по секрету і сподіваюсь, що ви про це не забудете.

Після такої передмови він переказав індійському мандрівникові (перейшовши до ясного французького способу викладу) все, про що розповідав мені на Тремтливих пісках. Навіть безстрашний містер Мартует так зацікавився цією розповіддю, що не помітив, як погасла в нього сигара.

– Що говорить вам про все це ваш досвід? – запитав на закінчення містер Френклін.

- Мій досвід говорить, - відповів мандрівник, - що ви були значно ближчі до смерті, ніж бував я в своєму житті, містере Френклін Блек, а цим багато сказано.

Тепер настала черга здивуватися самому містерові Френкліну.

- Невже це так серйозно? - запитав він.

- На мою думку, так, - відповів містер Мартует. - Я не сумніваюсь, після всього, що ви розповіли мені, що повернення Місячного каменя на його місце, тобто на чоло індійського ідола, є причина й виправдання того порушення закону каст, про яке я вам говорив. Ці люди чекатимуть слухної нагоди з терпеливістю кішок і скористаються з неї з лютістю тигрів. Як вам вдалося врятуватись від них, не можу собі уявити, - додав знаменитий мандрівник, знову запалюючи свою сигару і пильно дивлячись на містера Френкліна. - Ви роз'їжджали з алмазом туди й сюди - тут і в Лондоні, і ви ще досі живі! Спробуємо це пояснити. Я гадаю, ви обидва рази виймали алмаз з лондонського банку вдень?

- Серед білого дня, - відповів містер Френклін.

- І на вулицях тоді було багато народу?

- Багато.

- Ви, звичайно, призначили час, в який повинні були приїхати до леді Веріндер. Звідси до станції місцевість безлюдна. Ви приїхали в призначений час?

- Ні, я приїхав на чотири години раніше.

- Дозвольте поздоровити вас із цим! Коли ви відвезли алмаз у Фрізінголл?

- Я відвіз його через годину після приїзду сюди і за три години до того, як мене чекали тут.

- Дозвольте знову поздоровити вас! Ви привезли його назад самі?

- Ні. Я приїхав з моїм кузеном, кузинами і грумом.

- Дозвольте поздоровити вас утретє! Якщо вам колинебудь заманеться помандрувати за межами цивілізованих країн, містере Блек, повідомте мене, і я поїду з вами. Ви - щаслива людина.

Тут і я втрутився в розмову. Мої англійські погляди ніяк не узгоджувалися з подібними міркуваннями.

- Невже ви хочете сказати, сер, - вигукнув я, - що індузи вбили б містера Френкліна, якби тільки їм випала така нагода?

- Ви курите, містере Беттередж? - запитав мандрівник.

- Курю, сер.

- Дуже ви дорожите тим попелом, що лишається на дні вашої люльки?

- Зовсім не дорожу, сер.

- У тій країні, з якої приїхали ці люди, так само мало дорожать життям людини, як ви попелом з вашої люльки. Якби життя тисячі людей стояло між ними та поверненням алмаза і якби вони знали, що можуть убити цих людей безкарно, вони вбили б їх усіх. Жертвувати кастою – справа серйозна в Індії, а жертвувати життям – не варте нічого.

Я висловив думку, що це згряя вбивць і злочинців. Містер Мартует заявив, що це чудовий народ. Містер Френклін не висловив ніякої думки, але повернув нас до справи.

- Вони бачили Місячний камінь на платті міс Веріндер, – сказав він. – Що ж тепер робити?

- Те, що загрожував зробити ваш дядько, – відповів містер Мартует. – Полковник Гернкасл розумів, з якими людьми він має діло. Пошліть завтра алмаз (під охороною кількох чоловік) до Амстердама, щоб його там розрізали і замість одного каменя зробили півдюжини брильянтів. Тоді скінчиться його існування як священного Місячного каменя – скінчиться й небезпека.

Містер Френклін обернувся до мене.

- Що ж поробиш, – сказав він. – Ми повинні завтра ж поговорити з леді Веріндер.

- А як же бути сьогодні, сер? – запитав я. – Що, як індуси повернуться?

Містер Мартует відповів мені раніше, ніж встиг заговорити містер Френклін.

- Індуси не наважаться повернутися сьогодні, – сказав він. – Вони ніколи не йдуть прямим шляхом, не кажучи вже про таку справу, як оця, коли найменша помилка може бути фатальною для їхньої мети.

- Але якщо ці пройдисвіти виявляться сміливішими, ніж ви гадаєте, сер? – наполягав я.

- У такому разі спустіть собак, – сказав містер Мартует. – Є у вас великі собаки в дворі?

- Є дві, сер. Дог і собака-шукач.

- Цього досить. У даному разі, містере Беттередж, обидві мають одну велику позитивну якість: їх, напевно, не турбуватимуть ваші сумніви щодо недоторканості людського життя.

Із вітальні долинули до нас звуки фортепіано, коли містер Мартует пустив у мене цей заряд. Він кинув свою сигару і взяв під руку містера Френкліна, щоб повернутись до дам. Ідучи слідом за ними в дім, я помітив,

що небо почало вкриватися хмарами. Містер Мартует теж це помітив. Він поглянув на мене і промовив з властивим йому похмурым гумором:

- Індусам цієї ночі потрібні будуть парасольки, Беттередж.

Добре йому було жартувати. Але я не був знаменитим мандрівником і пройшов свій життєвий шлях, не ризикуючи життям серед злочинців і вбивць у різних заморських країнах. Я увійшов до своєї кімнатки, сів у своє крісло, весь спитнілий, і запитав себе безпорадно: «Що тепер робити?» В такому тривожному стані духу інші впали б у розпач; я ж кінчив зовсім інакше. Я запалив люльку і глянув у «Робінзона Крузо».

Не минуло й п'яти хвилин, як мені трапилось це чудове місце, сторінка сто шістдесят перша:

«Страх небезпеки в десять тисяч разів страшніший, ніж сама небезпека: коли вона з'явиться на наші очі, ми переконуємось, що тягар тривоги значно більший того нещастя, яке нас тривожить».

У людини, яка після цього не увірує в «Робінзона Крузо», або не вистачає в голові десятої клепки, або ця людина безнадійно закохана в свою самовпевненість. Не варто витрачати на неї докази, краще зберегти їх для когось із більш довірливою душею.

Я давно вже запалив удруге люльку і все ще захоплювався цією чудесною книжкою, коли Пенелопа (що подавала гостям чай у вітальні) прийшла до мене з новинами. Вона залишила Цокотух, коли ті співали дует – слова починалися з «О», і музика відповідала словам. Вона помітила, що міледі робила помилки, граючи у віст, чого з нею раніше ніколи не траплялось. Вона бачила, як знаменитий мандрівник заснув у кутку. Чула, як містер Френклін потішався над містером Годфрі з приводу жіночих комітетів взагалі, і містер Годфрі відповідав йому значно різкіше, ніж личило джентльменові з такою лагідною вдачею. Підглянула, як міс Речел, напевно, намагаючись заспокоїти місіс Тредголл, показувала їй фотографії, а сама крадькома так поглядала на містера Френкліна, що жодна тямуща покоївка не помилилася б і на хвилину. Нарешті, вона бачила, як містер Кенді, лікар, який таємниче зник у вітальні і потім таємниче повернувся, зайшов у розмову з містером Годфрі. В цілому справи йшли краще, ніж можна було сподіватись, судячи з того, як пройшов обід. Якби тільки ми могли протриматися ще з годинку, старий батечко Час підвіз би екіпажі, і ми зовсім спекалися б гостей.

Все минає на цьому світі, і навіть заспокійливий вплив «Робінзона Крузо» минув, коли Пенелопа пішла від мене. Я знову розхвилювався і вирішив обійти навколо садиби, перше ніж почнеться дощ. Замість того щоб узяти лакея, в якого був людський і, отже, непридатний для першоголіпшого непередбаченого випадку ніс, я взяв з собою собаку-шукача. Можна було покластись на те, що його ніс почує чужого. Ми обійшли довкола садиби і вийшли на шлях; повернулись так, як і пішли, – ні з чим, не знайшовши жодної людської істоти, що переховувалася б поблизу будинку. Я знову посадив собаку на цеп і, повертаючись через куші, зустрів наших двох джентльменів, що виходили з вітальні. Це були містер Кенді і містер Годфрі; вони (як сказала мені Пенелопа) все ще розмовляли між собою, тихо

сміючися з якоїсь дотепної вигадки. Я здивувався, що вони подружили, але, звичайно, пройшов повз них, наче й не помічаючи їх.

Прибуття екіпажів ніби послужило початком для дощу. Він так линув, наче мав намір не вшухати до ранку. За винятком лікаря, на якого чекав відкритий екіпаж, решта гостей поїхала додому в затишних каретах. Я висловив побоювання містерові Кенді, коли б він не промок до самісіньких кісток. А він мені відповів, що дивується, як це я дожив до своїх років і не знаю, що шкіра лікаря непромокальна. Він поїхав під дощем, сміючись із свого власного жартику, і ми, таким чином, здихалися наших обідніх гостей.

Тепер лишається розповісти історію цієї ночі.

Розділ XI

Коли останній з гостей поїхав додому, я повернувся в хол і знайшов Самюеля біля бокового столика. Він готував коньяк і содову воду. З вітальні вийшли міледі і міс Речел у супроводі двох джентльменів. Містер Годфрі випив коньяку з содовою водою. Містер Френклін нічого не пив. Він сів, вигляд у нього був надзвичайно стомлений. Напевно, розмова в цей урочистий день змучила його.

Міледі, обернувшись, щоб побажати їм на добраніч, пильно подивилась на подарунок нечестивого полковника, подарунок, що сяяв на платті її доньки.

– Речел, – сказала вона, – куди ти сховаєш на ніч свій алмаз?

Міс Речел була в надзвичайно піднесеному настрої, саме в такому настрої, коли хочеться говорити нісенітниці і вперто відстоювати їх, як щось розумне, – що, може, доводилось вам помічати у молодих дівчат, коли нерви їхні збуджені в кінці дня, переповненого сильними відчуттями. Спочатку вона заявила, що не знає, куди сховати алмаз. Потім сказала: «Звичайно, покладу на стіл поряд з іншими речами». Далі збагнула, що алмаз може засяяти сам по собі своїм дивним місячним світлом у темряві й налякати її вночі. Нарешті, згадала про індуську шафку, що стояла в її вітальні, і зараз же вирішила сховати індійський алмаз в індуську шафку, щоб дати можливість двом чудесним туземним витворам намілюватися один одним. Мати, яка терпляче слухала всі ці нісенітниці, нарешті втрутилась і спинила Речел.

– Моя люба, адже твоя індуська шафка не замикається, – сказала міледі.

– О, господи, мамо! – вигукнула міс Речел. – Та хіба ж ми в готелі? Хіба ж у нас удома є злодії?

Не звертаючи уваги на цю химерну відповідь, міледі побажала джентльменам на добраніч, потім обернулась до міс Речел і поцілувала її.

– А чому б тобі не віддати мені твій алмаз на схорону? – спитала вона.

Міс Речел сприйняла ці слова так, як сприйняла б десять років тому пропозицію розлучитися з новою лялькою. Міледі зрозуміла, що цього вечора її ні в чому не переконаєш.

– Зайдеш до мене, Речел, як тільки встанеш вранці, – сказала вона, – я маю тобі дещо сказати.

З цими словами міледі повільним кроком пішла до себе, глибоко замислившись і, по всьому видно, не дуже задоволена напрямом, який прийняли її думки.

Вслід за нею попрощалась і міс Речел. Спочатку вона потисла руку містерові Годфрі, що стояв на другому кінці зали, розглядаючи картину на стіні. Потім повернулась до містера Френкліна, який все ще мовчки і стомлено сидів у кутку.

Про що вони розмовляли між собою, не можу сказати. Але, стоячи біля дубової рами, в яку вправлено велике дзеркало, я побачив у ньому, як Речел, перш ніж піти спати, крадькома вийняла з-за корсажа медальйон, подарований їй містером Френкліном, і показала йому з усмішкою, яка безсумнівно означала щось не зовсім звичайне. Цей випадок трохи похитнув мою попередню впевненість, і я почав думати, що, можливо, Пенелопа й має рацію щодо почуттів її панночки.

Тільки-но міс Речел перестала засліплювати містера Френкліна, він помітив і мене. Його непостійні звичаї, що раз у раз мінялися, вже встигли змінитися і щодо індусів.

– Беттередж, – сказав він, – я майже ладен припустити, що занадто серйозного значення надав словам містера Мартуета, коли ми розмовляли в чагарнику. Хотів би я знати, чи не почастивав він нас байками, якими так люблять хизуватись мандрівники? Невже ви справді вирішили спустити собак?

– Я зніму з них ошийники, сер, – відповів я, – і дам їм досхочу побігати вночі, якщо вони почують чужий слід.

– Гаразд, – сказав містер Френклін. – А тоді ми подивимось, що нам робити завтра. Я зовсім не збираюсь лякати тітку, Беттередж, без серйозної причини. На добраніч!

Він здавався таким стомленим і блідим, коли кивнув мені головою і взяв свічку, щоб іти наверх, що я насмілився порадити йому випити на ніч коньяку з содовою водою. Містер Годфрі, що підійшов до нас з другого кінця кімнати, підтримав мене. Він у дуже лагідному, товариському тоні почав умовляти містера Френкліна випити що-небудь перед сном.

Я згадую про ці незначні обставини тому, що після всього баченого й почутого мною цього дня мені було приємно відзначити, що обидва наші джентльмени знову в хороших стосунках, як і раніше. Їхня словесна битва (яку чула Пенелопа у вітальні) і суперництво в здобутті прихильності міс Речел, напевно, не привели до серйозної сварки. Адже вони обое мали добру вдачу, бо ж були світськими людьми. А позитивною якістю людей високого

звання е те, що вони ніколи так не сперечаються між собою, як люди незнатні.

Містер Френклін відмовився від коньяку і пішов наверх з містером Годфрі, бо їхні кімнати були поряд. Однак на площадці кузен, мабуть, його умовив, або, як завжди, він сам передумав.

– Можливо, мені й захочеться випити вночі, – гукнув він униз. – Надішліть-но в кімнату коньяку й содової!

Я послав Самюеля з коньяком і водою, а потім пішов зняти ошийники з собак. Вони ледве не показалися від здивування, що їх випустили в таку пізню годину, і стрибали на мене, мов щенята. Проте дощ незабаром вгамував їхній запал; вони хлебнули трохи води й залізли назад у свою конуру. Повертаючись у дім, я помітив на небі прикмети, що віщували зміну погоди на краще. А поки що дощ лив як з відра і досхочу напоїв землю водою.

Ми з Самюелем обійшли весь будинок і, як завжди, замкнули всі двері. Цього разу я все оглянув особисто і ні в чому не поклався на свого помічника. Все було замкнено як слід, поки я, старий дід, ліг у ліжку на початку першої години ночі.

Напевно, турботи цього дня були мені не під силу. Як би там не було, але і я, подібно містерові Френкліну, вельми погано спав цієї ночі. Вже сходило сонце, коли нарешті заснув. Весь час, поки я не спав, у домі було тихо, як у могилі. Не чути було ані найменшого звуку, тільки дощ шумів і вітер шелестів у деревах.

На пів на восьму годину я прокинувся й відчинив вікно. День був чудовий, сонячний. Коли годинник пробив вісім, я збирався було вийти надвір, щоб знову посадити собак на цеп. І раптом чую позад себе на східцях лопотіння жіночих спідниць.

Я обернувся: за мною, мов божевільна, бігла Пенелопа.

– Таточку! – гукала вона. – Ради бога йдіть наверх! Алмаз пропав.

– Чи ти з глузду з'їхала? – спитав я.

– Пропав! – повторила Пенелопа. – Пропав, і ніхто не знає як. Ходімте й побачите.

Вона потягнула мене за собою до вітальні нашої панночки; вітальня була поруч з її спальнею. Там, на порозі спальні, стояла міс Речел, пополотніла, як її білий пеньюар. Обидві половинки індійської шафки були розчинені навстіж. Одна з шухляд висунута до краю.

– Погляньте! – сказала Пенелопа. – Я сама бачила, як міс Речел поклала вчора алмаз у цю шухляду.

Я підійшов до шафки: шухляда була порожня.

– Це правда, міс? – запитав я.

Сама не своя, чужим голосом міс Речел відповіла так само, як і моя донька:

– Алмаз пропав.

Промовивши ці слова, вона пішла в свою спальню і замкнула за собою двері.

Не встигли ми збагнути, що робити далі, як увійшла міледі: вона почула мій голос у вітальні доньки й спитала, що сталось. Звістка про зникнення алмаза приголомшила її. Вона відразу ж підійшла до спальні доньки й настояла на тому, щоб її впустили. Міс Речел впустила її.

Тривога, що охопила весь дім зі швидкістю пожежі, досягла й обох джентльменів.

Перший з'явився містер Годфрі. Коли він почув, що трапилось, він тільки в замішанні підняв догори руки, що не надто багато говорило на користь його душевної твердості. Містер Френклін, на прозорливість якого я розраховував, сподіваючись, що він порадить нам, виявився таким же безпорадним, як і його кузен, коли в свою чергу почув цю звістку. Над усяке сподівання, він цієї ночі добре виспався і від такої незвичної для нього розкоші, як він сам говорив, аж очманів. Але коли містер Френклін випив чашку кави, яку він, за іноземним звичаєм, завжди випивав за годину-дві до сніданку, – розум його прояснився, він почав проявляти свою вроджену розсудливість; рішуче й розумно вжив ось яких заходів.

Спочатку він послав по слуг і звелів їм залишити всі двері й вікна нижнього поверху (за винятком парадних дверей, які я відімкнув) саме так, як воно було, коли ми замикали їх звечора. Потім він запропонував містерові Годфрі й мені, перш ніж вживати дальших заходів, пересвідчитись, чи не впав алмаз куди-небудь випадково, наприклад, за шафку чи за стіл, на якому стояла шафка. Подивившись в обох місцях і нічого не знайшовши, розпитавши також Пенелопу і взявши від неї не більше того, що вона вже сказала мені, містер Френклін запропонував розпитати ще міс Речел і послав Пенелопу постукати до неї в спальню.

З кімнати вийшла міледі й зачинила за собою двері. Тієї ж хвилини клацнув замок: міс Речел замкнула двері зсередини. Моя пані підійшла до нас, надзвичайно збентежена й засмучена.

– Пропажа алмаза цілком приголомшила Речел, – сказала вона у відповідь містерові Френкліну. – Вона якась чудна і не хоче говорити про це навіть зі мною. Ви не зможете її побачити зараз.

Посиливши цим повідомленням про міс Речел нашу розгубленість, міледі після деяких зусиль повернула собі свій звичний спокій і почала діяти зі звичною рішучістю.

– По-моєму, тут уже нічого не поробиш, – сказала вона спокійно. – Єдине, що лишається зробити, це послати по поліцію.

– А поліція повинна перш за все, – додав містер Френклін, підхопивши її слова, – схопити індуських фокусників, які давали тут учора виставу.

Міледі й містер Годфрі (які не знали того, що було відомо містерові Френкліну й мені) обое здригнулись і здивувалися.

– Мені зараз ніколи пояснювати, – продовжував містер Френклін. – Я можу тільки сказати вам, що саме індуси вкрали алмаз. Дайте мені рекомендаційний лист, – звернувся він до міледі, – до одного з фрізінголлських суддів; просто скажіть йому, що я ваш представник, і дозвольте мені зараз же поїхати з цим листом. Наша можливість спіймати злочинців залежить від наших старань не згаяти даремно жодної хвилини.

Чи це французька, чи англійська сторона вдачі містера Френкліна взяла гору, але була то розумна сторона. Питання стояло тільки про те, чи надовго цього вистачить.

Він поклав перед тіткою перо, чорнило й папір, і вона (як мені здалося) написала лист, але не дуже охоче. Якби можна було залишити без уваги такий випадок, як пропажа алмаза вартістю в двадцять тисяч фунтів, я вважаю, – судячи з думки міледі про її покійного брата і з того, що вона з недовір'ям поставилась до подарунка, – що особисто для неї було б полегшенням дозволити злодіям утекти з Місячним каменем.

Я пішов разом з містером Френкліном до стайні і скористався з цієї нагоди, щоб спитати його, яким чином індуси (яких я запідозрював, звичайно, так само, як і він) могли проникнути в будинок.

– Один з них міг пробратися в зал під час метушні, коли гості роз'їжджалися, – сказав містер Френклін. – Він, мабуть, лежав під диваном, коли тітка й Речел вирішували, куди сховати алмаз. Йому варто було тільки почекати, коли в будинку все стихне, а потім дістатись до шафки й забрати звідти алмаз.

Сказавши це, він гукнув грума, щоб той відчинив ворота, і швидко виїхав.

Це справді здавалось єдино розумним поясненням. Але як злодій ухитрився втекти з будинку? Адже коли я пішов уранці відчиняти парадні двері, вони були замкнуті на замок і на засув так само, як я залишив їх звечора. А інші двері й вікна самі говорили за себе – вони і досі були замкнуті. А собаки? Припустімо, що злодій утік, вистрибнувши з вікна другого поверху, – однак чи зміг би він уникнути собак? Невже він дав їм отруеного м'яса? Ледве ця підозра промайнула в моїй голові, як з-за рогу вибігли собаки, перекидаючись на мокрій траві, такі веселі й дужі, що я ледве втамував їх і знову посадив на цеп. Чим більше обмірковував я обставини зникнення алмаза, тим менш задовільним здавалось мені пояснення містера Френкліна.

Ми поснідали. Адже що б не трапилось в домі – крадіжка чи вбивство – все одно треба снідати. Коли ми поснідали, міледі послала по мене, і я змушений був розповісти їй все, що досі приховував про індусів і про їхню змову. Міледі була дуже смілива жінка, тому вона швидко заспокоїлася, після першого переляку, викликаного моєю розповіддю. Вона здавалась далеко більше занепокоеною станом доньки, ніж цими пройдисвітами-язичниками та їх новою змовою.

- Ви ж знаєте, яка чудна Речел і як вона несхожа на інших дівчат, - сказала мені міледі. - Але я зроду ще не бачила її такою незвичайною й замкнутою, як зараз. Пропажа брильянта наче позбавила її розуму. Хто б міг подумати, що цей жадливий алмаз так зачарує її за такий короткий час?

І справді, це було дивно. Міс Речел була зовсім не з тих, що до нестями захоплюються різними витребеньками. А тим часом вона все ще сиділа у себе в спальні, безутішна й самотня. По правді кажучи, в нашій господі не вона одна вийшла зі своєї звичайної колії. Наприклад, містер Годфрі - загальний розрадник по професії і той, здавалось, не знав, куди йому подітись. Не маючи з ким розважити душу і не наважуючись спробувати утішити міс Речел, він блукав заклопотано і безцільно по всьому будинку і в саду. Після того лиха, що спіткало нас, він рішуче не знав, що робити: чи поїхати геть звідси (адже він всього-на-всього гість), чи залишитись - можливо, і його скромні послуги стануть у пригоді. Кінець кінцем він вирішив, що за даних обставин останнє буде, напевно, найбільш звичним і делікатним. Кажуть, що в скрутних обставинах, як на пробному камені, пізнається справжній характер людини. Коли ці обставини торкнулись містера Годфрі, він виявився значно слабшим, ніж я думав. Щодо служниць, то - за винятком Розанни Спірман, яка трималась осторонь, - вони збиралися по кутках, перешіптувалися і на все дивились підозріливо - така вже вдача цієї слабкої половини роду людського, коли в домі трапляється щось незвичайне. Признатись, я й сам був стривожений і роздратований. Клятий Місячний камінь перевернув усе шкереберть у нашому будинку.

Незадовго до одинадцяти повернувся й містер Френклін. Судячи з усього, він розгубив по дорозі всю свою рішучість. Він поїхав від нас галопом, а повернувся немов опутаний. Коли він їхав, то був наче з заліза, а коли повернувся, то став ніби з вати, зовсім розкис.

- То що ж, - запитала міледі, - приїде поліція?

- Так, - відповів містер Френклін, - вони сказали, що приїдуть слідом за мною. Старший інспектор нашої місцевої поліції Сігрев і двоє його помічників. Чистісінька формальність! Справа безнадійна.

- Як! Хіба індуси втекли, сер? - вигукнув я.

- Бідолашних скривджених індусів зовсім ні за що запроторили в тюрму, - відповів містер Френклін. - Вони ні в чому не винні люди. Мое припущення, що один з них заховався в нашому будинку, як і решта моїх припущень, нічого не варті. Було доведено, - сказав містер Френклін, палко підкреслюючи свою помилку, - що це просто фізично неможливо.

Здивувавши нас звісткою про цей зовсім новий поворот справи з Місячним каменем, наш молодий джентльмен, на просьбу тітки, сів і все як слід пояснив.

Виявилось, що рішучості його характеру вистачило тільки до Фрізінголла. Він ясно виклав суть справи перед суддею, а суддя негайно послав по поліцію. З перших же відомостей про індусів виявилось, що вони навіть і не намагались вийти з міста. Далі з'ясувалося, що всіх трьох індусів разом з хлопчиком бачили, коли вони напередодні повертались до Фрізінголла, об одинадцятій годині вечора, - а це (беручи до уваги час і

відстань) також доводило, що вони повернулися в місто відразу ж після вистави на нашій терасі. Ще пізніше, опівночі, поліція, що робила обшук у нічліжному будинку, де вони спинилися, знову бачила їх усіх трьох і, звичайно, з хлопчиком. А коли повернуло за північ, я сам міцно замкнув будинок. Ясніших доказів на користь індусів не могло бути. Суддя сказав, що поки що проти них немає й тіні підозри. Але оскільки можливо, що після приїзду поліції розшуки приведуть до яких-небудь відкриттів, що стосуватимуться фокусників, він заарештує їх як шахраїв та бродяг і протримає з тиждень під замком на випадок, якщо вони нам будуть потрібні. Не знаючи наших порядків, вони щось (а що саме – не знаю) зробили в місті і попали прямісінько в лабета закону. Кожну суспільну інституцію (включаючи й правосуддя) можна завжди трохи обійти, варто лише підшукати слушний привід. Високоповажний суддя був старим другом міледі, й індусів заарештували того ж ранку, як почалося слідство.

Так розповів містер Френклін про події у Фрізінголі. Індійський ключ до таємниці зниклого алмаза, очевидно, зламався у нас у руках. Якщо фокусники невинні, то хто ж забрав Місячний камінь з шухляди міс Речел?!

Хвилин через десять, на превелике наше задоволення, приїхав старший інспектор Сігрев. Він сказав, що пройшов повз містера Френкліна, який сидів на терасі на сонечку (напевно, виставляв свою італійську сторону вдачі) і зарані попередив поліцію, що слідство ні до чого не приведе, – ще до того, як це слідство почалося.

У тому становищі, в якому перебували ми, інспектор фрізінголлської поліції був найприємнішим відвідувачем, якого тільки можна було бажати. Містер Сігрев був високий і ставний чоловік, з військовою виправкою, прекрасним начальницьким голосом і надзвичайно рішучим поглядом, у чудовому скроту, застебнутому на всі гудзики. «Я саме та людина, яка вам потрібна», – було написано на його обличчі. Він давав розпорядження двом нижчим поліцейським чинам зі всією суворістю, яка здатна переконати всіх нас, що з ним жартувати не варт.

Сігрев почав з того, що оглянув усю садибу ззовні і зсередини: результат цього обслідування показав, що ззовні злодії не могли до нас проникнути і що, отже, крадіжку вчинив хтось у будинку. Можете собі уявити, як почували себе слуги, коли ця офіційна заява досягла їхніх ушей. Інспектор вирішив, що почне з огляду будуара, а потім допитає слуг. У той же час він поставив одного з поліцейських на сходах, що вели до спалень слуг, і наказав не впускати туди нікого з мешканців будинку до дальших розпоряджень.

Почувши це, представниці прекрасної статі немов очманіли. Вони повискакували зі своїх кутків і всі разом помчали наверх, до кімнати міс Речел (потягнувши за собою на цей раз і Розанну Спірман), накинулись на інспектора Сігрева і всі з однаково винним виглядом почали вимагати, щоб він негайно сказав, котру з них підозрює.

Інспектор виявився на висоті становища: він подивився на них рішучим поглядом і втихомирив їх своїм військовим голосом:

– Ану, молодиці, йдіть-но знову униз, усі до одної! Я вас не кликав сюди. Погляньте! – вигукнув раптом інспектор, вказуючи на маленьку пляму під

самісіньким замком на розфарбованих дверях міс Речел. – Погляньте, що нарobili ваші спідниці. Забирайтеся звідси геть!

Розанна Спірман, яка була найближче до нього і до плямки на дверях, першою подала приклад слухняності й відразу ж повернулась до роботи. За нею подалися й інші. Інспектор закінчив огляд кімнати і, нічого цим не досягнувши, спитав мене, хто перший виявив пропажу. Першою виявила її моя донька. Послали по неї.

Інспектор спочатку обійшовся з Пенелопою трохи суворо.

– Слухайте-но, дівчино, і пам'ятайте, що ви повинні говорити лише правду.

Пенелопа відразу ж спалахнула:

– Мене ніколи не вчили говорити неправду, містере полісмен! І якщо мій батько може стояти поруч і вислуховувати, як його доньку звинувачують у брехні і в крадіжці, не впускають до її власної кімнати, знеславлюють її добре ім'я, єдине багатство бідної дівчини, – то він не такий уже й добрий батько, яким я його вважала.

Слово, сказане мною до речі, поставило правосуддя й Пенелопу в більш приемні стосунки. Запитання й відповіді пішли як по маслу, але в них не було нічого вартого уваги. Донька моя бачила, як міс Речел минулого вечора поклала алмаз у шухляду шафки. Вона ввійшла о восьмій годині ранку до міс Речел з чашкою чаю й побачила, що шухляда відчинена й порожня, і відразу ж зняла тривогу. На тому й скінчилося свідчення Пенелопи.

Далі інспектор попросив побачення з самою міс Речел. Пенелопа передала його просьбу крізь двері. Відповідь прийшла до нас тим же шляхом:

– Мені нема про що говорити з полісменом, я не можу нікого бачити.

Почувши таку відповідь, наш вельми досвідчений полісмен, здавалось, був здивований і ображений. Я пояснив йому, що наша панночка захворіла, і попросив його трохи почекати, щоб побачитися з нею пізніше. Після цього ми знову зішли вниз і зустрілися в холі з містером Годфрі й містером Френкліном.

Обох джентльменів, що гостювали в нас, опитали: чи не можуть вони пролити яке-небудь світло на цю справу. Ніхто з них нічого не знав. А чи не чули вони підозрілих звуків минулої ночі? Нічого, крім шуму дощу, вони не чули. Можливо, я, не спавши довше за інших, що-небудь чув? Нічогоісінько. Звільнившись від допиту, містер Френклін (як і раніше, вважаючи справу безнадійною) шепнув мені:

– Ця людина не дасть нам ніякої користі. Інспектор Сігрев – тухтій.

А коли звільнився містер Годфрі, то шепнув мені:

– Очевидно, він знавець своєї справи. Беттередж, я вельми покладаюсь на нього.

Що голова, то й розум, як сказав якийсь стародавній мислитель задовго до мене.

Потім інспектор повернувся знову в будуар у супроводі мене й моєї доньки. Він хотів пересвідчитись, чи не переставляли протягом ночі меблі, – очевидно, його перший обшук щодо цього нічого не дав.

Поки ми нишпорили поміж стільцями й столами, двері спальні раптом відчинились. Відмовивши нам у побаченні, міс Речел, на наше здивування, сама вийшла до нас. Вона взяла зі стільця свій літній капелюшок і підійшла прямо до Пенелопи з таким запитанням:

– Містер Френклін Блек сьогодні вранці посилав вас до мене?

– Посилав, міс.

– Він хотів говорити зі мною, чи не так?

– Так, міс.

– А де він зараз?

Почувши голоси внизу, я виглянув з вікна й побачив обох джентльменів, що походжали по терасі. Відповідаючи за свою доньку, я сказав:

– Містер Френклін на терасі, міс.

Не кажучи більш ні слова, не звертаючи уваги на інспектора, який намагався було заговорити з нею, бліда як крейда і химерно замислена, вона вийшла з кімнати й попрямувала до кузенів на терасу.

Це було з мого боку неповажливо й непристойно, але я ніяк не міг утриматися, щоб не виглянути з вікна, коли міс Речел зустрілася з джентльменами. Вона підійшла до містера Френкліна, ніби не помічаючи містера Годфрі, який в цей час відійшов і залишив їх самих. Вона, мабуть, розмовляла з містером Френкліном досить енергійно. Розмова тривала недовго і (судячи з виразу обличчя, яке я розгледів з вікна) надзвичайно його вразила. В той час, як вони стояли удвох, на терасі з'явилась міледі. Міс Речел помітила її і, сказавши містерові Френкліну кілька слів на прощання, раптом повернулась і пішла до себе, перш ніж її мати встигла наблизитись до неї. Міледі була сама здивована, а коли побачила незвичайне здивування містера Френкліна, вона заговорила до нього. До них підійшов містер Годфрі і теж вступив у розмову. Містер Френклін походжав серед них, напевно, переказуючи їм, що сталося, бо вони, зробивши кілька кроків, разом спинились, наче прикипіли до місця, – так вразило їх почуте. Не встиг я все це помітити, як двері вітальні рвучко відчинились: це в свою спальню швидко пройшла міс Речел, збуджена й розгнівана; її очі люто блищали, і щоки палали від гніву. Інспектор знову спробував було звернутись до неї з запитанням. Вона обернулась до нього у дверях спальні.

– Я за вами не посилала! – несамовито закричала вона. – Мені ви не потрібні. Мій алмаз пропав. Ні вам, ні будькому іншому не вдасться знайти його!

З цими словами вона ввійшла в кімнату й хряснула дверима перед самим нашим носом. Пенелопа, що стояла найближче до дверей, почула, як вона заридала, залишившись знову на самоті.

«То шаленіє від гніву, то плаче, – що б це могло значити?»

Я сказав інспекторові, що все це свідчить про те, як глибоко переживає міс Речел пропажу свого алмаза. Турбуючись про честь сім'ї, я з прикрістю бачив, що молода пані забулась навіть перед поліцейським офіцером, і вибачився перед ним, як тільки міг. Але в думках (і цього словами не скажеш) я був більше збентежений незвичайною мовою й поведінкою міс Речел. Беручи до уваги сказане нею у дверях спальні, я міг тільки зробити висновок, що вона була смертельно ображена прибуттям поліції і що здивування містера Френкліна на терасі викликане тим, що вона різко висловила йому (як людині, що поклікала поліцію) свою думку про це. Якщо цей здогад був правильний, то чому ж, утративши свій алмаз, вона невдоволена присутністю саме тих людей, які мали відшукати його для неї? І звідки вона могла знати, що Місячний камінь ніколи не знайдеться?

За даних обставин марно було чекати, що хто-небудь з наших дасть відповідь на ці питання. Містер Френклін, мабуть, вважав нижчим своєї гідності повторити будь-кому зі слуг – навіть такому старому слугі, як я, – що сказала йому на терасі міс Речел. Містерові Годфрі, як джентльменові й родичу, містер Френклін, очевидно, відкрив свою таємницю, але з умовою, що той не розкаже її нікому. Міледі, безперечно, теж знала цю таємницю, і вона одна мала доступ до міс Речел, але вона відверто призналась, що не може нічого з нею вдіяти. «Ви мене з розуму звели своєю звісткою про зникнення алмаза» – оце і все, чого могла добитись від неї мати, незважаючи на всі свої старання.

Ну, ось маєте – нам нічогосінько не відомо ні про міс Речел, ні про Місячний камінь. Щодо першого, міледі була безсила нам допомогти. Відносно другого (як ви незабаром побачите), містер Сігров, старший поліцейський інспектор, швидко зайшов у безвихідь.

Обдивившись у будуарі всі меблі й нічого не знайшовши, наш досвідчений детектив звернувся до мене з запитанням: знали слуги чи ні, куди саме покладуть алмаз на ніч?

– По-перше, знав про це я, сер, – відповів я. – Самюель, лакей, теж знав: коли зайшла розмова про те, куди сховати на ніч алмаз, він був у передпокої. І моя донька знала, як вона вже вам сказала. Вона або Самюель могли згадати про це в розмові з іншими слугами, або слуги й самі могли почути цю розмову крізь бокові двері передпокою, які в цей час могли бути відчинені на чорні сходи. Як мені здається, всі в домі могли знати, де минулої ночі лежав алмаз.

Оскільки моя відповідь була занадто широким полем для підозрінь інспектора, він постарався звузити його, попросивши мене охарактеризувати слуг.

Я зараз же подумав про Розанну Спірман. Але згадувати про неї тепер було недоречно, та я й не хотів спрямовувати підозріння на бідолашну дівчину,

чесність якої не підлягала ніякому сумніву за весь час її перебування у нас. Наглядачка виправного будинку казала міледі, що Розанна щиро покаялась і на неї можна цілком покластись. Якщо інспектор знайде причини запідозрити її, лише тоді я змушений буду розповісти йому, як вона попала на службу до міледі.

– Всі наші слуги мають прекрасну репутацію, – сказав я. – І всі заслужили довір'я своєї господині.

Після цього містерові Сігреву лишалось тільки одне: самому взятися за справу й особисто познайомитися зі слугами.

Їх допитали по черзі, і ніхто з них не міг нічого сказати путнього, хоч наговорили вони, особливо жінки, вельми багато й дуже обурювалися, що заборонили входити в їхні кімнати. Коли решту слуг відіслали на свої місця, вниз, покликали Пенелопу й допитали вдруге.

Невеликий вибух гніву моєї доньки в будуарі і здогад, що її підозрівають, мабуть, справили погане враження на інспектора Сігрева. Крім того, він, очевидно, звернув увагу на ту обставину, що Пенелопа бачила алмаз минулого вечора останньою. Після повторного допиту моя донька повернулася розлючена. Можна було не сумніватись – поліцейський офіцер мало не назвав її злодійкою! Я не вважав його (як містер Френклін) цілковитим тухтієм. Але, хоч він і не сказав нічого, погляд, яким подивився на мою доньку, був не дуже приємний. Я посміявся з цього разом з бідлашною Пенелопою; не варто було сприймати всерйоз таку нісенітницю. Між нами кажучи, я здуру також розсердився. Це було маленьке «прощупування» – не більше. Моя дівчинка сіла в кутку, затулившись фартушком. Вона була зовсім пригнічена горем. Дурненька, скажете ви: їй треба було почекати, поки він відкрито пред'явить їй обвинувачення. Ну, я людина справедлива й рівного характеру – я згоден з цим. А пан старший інспектор міг би згадати, не так важливо що, але міг би згадати. Трясця йому в печінки!

Наступний і останній крок у слідстві довів справу, як то кажуть, до кризи. Поліцейський офіцер мав розмову (під час якої був присутній і я) з міледі. Повідомивши її, що алмаз, напевно, викрав хтось із домашніх, він попросив дозволу обшукати негайно кімнати і скрині слуг. Моя господиня як великодушна і добре вихована жінка не дозволила, щоб з нами поводитись, як із злодіями.

– Я ніколи не погоджусь відплатити таким чином, – відповіла вона, – за все, чим я зобов'язана вірним слугам, які живуть у моєму будинку.

Інспектор вклонився і кинув на мене погляд, який ясно говорив: «Для чого ж було мене кликати, якщо ви зв'яжете мені руки?»

Як глава слуг я відразу ж відчув, що по справедливості ми не маємо права зловживати великодушністю нашої господині.

– Ми вам дуже вдячні, ваша милість, – сказав я, – але просимо дозволу діяти так, як належить у цій справі; ми самі віддамо свої ключі. Коли Габріель Беттередж подасть приклад, – сказав я, спиняючи в дверях інспектора Сігрева, – решта слуг буде наслідувати його, обіцяю вам. Ось вам перш за все мої ключі!

Міледі взяла мене за руку й подякувала зі сльозами на очах. О, чого б тільки я не віддав у цю хвилину за те, щоб мати право налупцювати інспектора Сігрева!

Оскільки я поручився за них, решта слуг наслідувала мій приклад, – досить неохоче, звичайно, але все-таки погодившись зі мною. Поглянули б ви на жінок, коли полісмени рилися в їхніх речах. Куховарка так дивилась, наче хотіла засмажити інспектора живцем на сковороді, а інші жінки – немов збираючись з'їсти його, як тільки він засмажиться.

Після того як обшук скінчився, а алмаза, звичайно, і сліду не знайшли, інспектор Сігрев пішов у мою кімнату поміркувати, що йому робити далі. Він і його помічники були в нашому будинку вже кілька годин, а ми ні на крок не наблизились до істини, яким чином зник Місячний камінь і кого з нас запідозрюють у крадіжці.

Поки інспектор поліції розмірковував на самоті, мене покликали до містера Френкліна в бібліотеку. На мій превеликий подив, не встиг я взятися за ручку дверей, як вони раптом відчинилися зсередини і з кімнати вийшла Розанна Спірман!

У бібліотеці зранку було підметено і прибрано, тому ні першій, ні другій служниці нічого було робити тут у цей час. Я спинив Розанну Спірман і негайно зробив їй зауваження за порушення домашнього порядку.

– Що вам потрібно було в бібліотеці в цей час? – запитав я.

– Містер Френклін Блек загубив нагорі свій перстень, – відповіла Розанна, – і я ходила віддати його.

Промовивши ці слова, дівчина вся зашарілася й пішла, гордовито закинувши голову, чим страшенно здивувала мене. Слідство в нашому домі, безперечно, в тій чи іншій мірі вивело з рівноваги всіх служниць, але ніхто з них не був такий збентежений, як Розанна, яка, з усього видно, місця собі не знаходила.

Коли я зайшов до бібліотеки, містер Френклін писав за столом. Не встиг я стати на порозі, як він попросив у мене екіпаж, щоб поїхати на станцію. З першого ж звуку його голосу мені стало ясно, що знову взяла гору його рішуча сторона вдачі. Людина, підбита ватою, зникла, і переді мною знову сиділа людина з заліза.

– Ви ідете в Лондон, сер? – запитав я.

– Їду телеграфувати в Лондон, – відповів містер Френклін. – Я переконав тітку, що нам повинна допомогти людина, розумніша від інспектора Сігрева, і дістав їй дозвіл послати телеграму моему батькові. Він добре знає начальника поліції, а начальник може вибрати саме таку людину, яка здатна розгадати таємницю алмаза. До речі, оскільки мова зайшла про таємниці, – сказав містер Френклін, понизивши голос, – я маю сказати вам кілька слів, перш ніж ви підете в стайню. Але не говоріть про це поки що нікому. Або в Розанни Спірман не вистачає десятої клепки в голові, або, боюся, вона знає про Місячний камінь більше, ніж їй слід знати.

Не можу сказати напевно, чого завдали мені більше – переляку чи прикрості – ці слова. Якби я був трохи молодший, я признався б про це містерові Френкліну. Але коли ви постарієте, у вас буде прекрасна звичка в тих випадках, коли у вас у голові не все ясно, держати язик за зубами.

– Вона прийшла сюди з перснем, який я загубив у себе в спальні, – вів далі містер Френклін. – Коли я подякував їй, то сподівався, звичайно, що вона піде. Замість цього вона стала навпроти мого столу і витріщилась на мене дуже й дуже дивно – напівзлякано й напівфамільярно. «Дивна історія з цим алмазом, сер», – сказала вона ні з того ні з сього. Я відповів: «Так, дивна», – і чекав, що буде далі. Клянуся честю, Беттередж, вона таки, мабуть, не при своєму розумі! Вона каже: «А алмаза ніколи не знайдуть, сер, правда? Не знайдуть і того, хто його взяв, – я ручуся за це». При цьому вона кивнула мені головою і всміхнулася. Не встиг я спитати її, що вона хоче цим сказати, як почувись ваші кроки за дверима. Вона, мабуть, злякалася, що ви застукате її тут. Як би там не було, вона змінилась на обличчі й вийшла з кімнати. Що б це могло значити?

Навіть тоді я не міг наважитись розповісти йому історію цієї дівчини. Адже це означало б назвати її злодійкою.

Крім того, якби розповісти йому все відверто і якби припустити, що алмаз украли вона, – все одно було б неясно, чому вона хотіла відкрити свою таємницю саме містерові Френкліну.

– Я не можу припустити думки, що ця бідолашна дівчина причетна до пропажі алмаза тільки тому, що вона поводить як недоумкувата і мова в неї якась безглузда, – вів далі містер Френклін. – А от якби вона сказала інспекторові те, що сказала мені, – боюсь, що він із свого дурного розуму...

Містер Френклін замовк, не доказавши.

– Найкраще буде, сер, – промовив я, – коли я перекажу про це міледі при першій же нагоді. Вона дуже лагідно настроєна щодо Розанни, і, зрештою, може виявитись, що дівчина була тільки зухвала й нерозсудлива. Коли в будинку зчиняється якийсь розгاردіаш, сер, служниці люблять бачити все в похмурому світлі, – це надає бідолахам деяку вагу в їхніх власних очах. Коли хто-небудь захворіє, жінки вже каркають, що він помре; пропав алмаз – вони пророчать, що його ніколи не знайдуть.

Така точка зору (повинен признатись, її я вважаю за свою власну думку), здається, вельми розважила містера Френкліна: він склав телеграму і припинив розмову. По дорозі на стайню я заглянув до кімнати, де обідали слуги. Розанни Спірман між ними не було. На мое запитання мені відповіли, що вона раптом занедужала й пішла до себе полежати.

– Дивно! Адже вона була цілком здорова, коли я нещодавно бачив її, – зауважив я.

Пенелопа вийшла слідом за мною.

- Тату, не говоріть так у присутності інших, - сказала вона, - ви цим тільки ще більше підбурите служниць проти Розанни. Бідолаха вмирає за містером Френкліном Блеком.

Це вже була інша точка зору на поведінку дівчини. Якщо Пенелопа має рацію, тоді легко пояснити «безглузду» розмову Розанни, і її поведінку - їй було однаково, що вона говорить, аби тільки примусити містера Френкліна заговорити до неї. Якщо ми правильно розгадали таємницю, тоді, напевне, можна пояснити, і чому вона пройшла повз мене у вітальні з таким гордовитим, зарозумілим виглядом. Хоч він сказав лише два слова, однак вона таки домоглася свого - містер Френклін заговорив до неї.

Я сам простежив за тим, як запрягали коней. У диявольських тенетах невідомого й таємничого, що тепер оточувало нас, далєбі приємно було спостерігати, як добре розумілися поміж себе пряжки й ремєні. Коли ви бачите, як запрягають коней в голоблі фаєтона, можете не сумніватись - все буде гаразд. А це, скажу я вам, ставало рідкісною втіхою в нашій сім'ї.

Під'їжджаючи фаєтоном до парадних дверей, я побачив не тільки містера Френкліна, але й містера Годфрі, й інспектора Сігрева, які чекали мене на порозі.

Розмірковування інспектора (після того як йому не вдалося знайти алмаз у кімнатах або в скринях слуг), напевно, привели його до цілком нового висновку. Все ще будучи переконаним, що алмаз викрав хтось із мешканців будинку, наш досвідчений полісмен був тепер такої думки, що злодій (він був досить розумною людиною, щоб не назвати ім'я бідолашної Пенелопи, хоч особисто він, мабуть, запідозрював саме її!) діяв спільно з індусами; тому він запропонував перенести слідство до фокусників, у Фрізінголлську тюрму. Почувши про це нове рішення, містер Френклін взявся відвезти інспектора назад у місто, звідки можна було телеграфувати в Лондон з таким же успіхом, як і з нашої станції. Містер Годфрі, який все ще вперто вірив у здібності Сігрева і дуже хотів бути присутнім під час допиту індусів, попросив дозволу поїхати з інспектором у Фрізінголл. Одного з полісменів про всякий випадок залишили в нас, а другий повертався з інспектором у місто. Отже, всі чотири місця у фаєтоні були зайняті.

Перед від'їздом містер Френклін відвів мене убік, щоб ніхто не міг нас почути.

- Я не буду посилати телеграми в Лондон, - сказав він, - поки не дізнаюся про результати допиту індусів. Особисто я переконаний, що цей тупоголовий полісмен зовсім нічого не розуміє і просто намагається виграти час. Пом'єму, припущєння, що хто-небудь із слуг у змові з індусами, - чистісінька нісенітниця. Ви тут придивляйтесь, Беттередж, поки я повернуся, і постарайтесь що-небудь випитати в Розанни Спірман. Я не прошу у вас нічого принизливого для вашої гідності або жорстокого для дівчини. Я тільки прошу від вас якнайпильнішої спостережливості. Перед тіткою ми вдаватимемо, що нас все це мало цікавить, але ця справа значно важливіша, ніж ви, можливо, уявляєте.

- Справа в двадцяти тисячах фунтів, сер, - сказав я, думаючи про вартість алмаза.

- Річ у тім, щоб заспокоїти Речел, - серйозно відповів містер Френклін. - Я дуже стурбований за неї.

Він раптом відійшов від мене, наче хотів припинити дальшу розмову. Мені здалося, що я зрозумів, чому: він побоювався, що ненароком викаже мені таємницю слів, сказаних йому міс Речел на терасі.

Отож вони поїхали у Фрізінголл. А я зібрався, було, в інтересах Розанни, поговорити з нею віч-на-віч. Але слушна нагода ніяк не траплялась. Дівчина зійшла вниз тільки до чаю. Коли вона з'явилась, у неї був якийсь недоумкуватий і збуджений вигляд (не що інше, як істеричний припадок); міледі веліла дати їй нюхальної солі й відіслала її в постіль. Друга половина дня пройшла, повинен сказати, вельми печально, похмуро. Міс Речел все ще не виходила з кімнати; вона заявила, що дуже хвора й не може сьогодні обідати разом з нами. Міледі була так пригнічена станом доньки, що я не наважився додати їй клопоту своїм повідомленням про те, що Розанна Спірман говорила містерові Френкліну. Пенелопа вперто стояла на тому, що її негайно схоплять, засудять і запроторять у тюрму за крадіжку. Інші жінки повстромляли свої носи в біблію й молитовники, з кислими, як оцет, мінами; як мені доводилося спостерігати на своєму віку, в такий спосіб виконується обряд благочестя в «неурочний» час. У мене навіть не було настрою розгортати «Робінзона Крузо». Я вийшов на подвір'я і, потребує побути хоч трохи у веселому товаристві, вмовився на своєму кріслі біля будок і почав розмовляти з собаками.

За півгодини до обіду з Фрізінголла повернулись обидва джентльмени, домовившись з інспектором Сігревом, що він приїде до нас наступного дня. Вони заїжджали до містера Мартуета, індійського мандрівника, який проживає поблизу міста. На прохання містера Френкліна, він дуже люб'язно погодився бути перекладачем під час допиту тих двох індусів, які зовсім не знали англійської мови. Допит, старанний і досить тривалий, не дав нічого: не знайдено було ані найменшого приводу запідозрювати фокусників у змові будь з ким із наших слуг. Коли дійшли до такого висновку, містер Френклін послав у Лондон депешу. На тому справа й закінчилась до наступного дня.

Але годі про історію дня, що настав після дня народження міс Речел. Досі становище не прояснилось ні на йоту. Лише днів через два таємниця трохи відкрилась. А як саме і з якими результатами - про це ви зараз довідаєтесь.

Розділ XII

Минула ніч четверга, і нічого не трапилось. Ранок у п'ятницю приніс дві новини.

Перша новина: прикажчик булочника заявив, що він зустрів Розанну Спірман напередодні ввечері; вона йшла в густій вуалі у Фрізінголл стежкою, що вела через болото. Дивно, що хтось міг помилитися в Розанні, плече якої

робило бідолаху надто помітною, – але цей чоловік напевно помилився, бо Розанна, як вам відомо, весь вечір у четвер лежала хвора у своїй кімнаті.

Другу новину приніс листоноша. Наш герой містер Кенді досить невдало пожартував, коли він, від'їжджаючи під дощем увечері в день народження Речел, сказав, що його шкіра непромокальна. Але шкіра його не врятувала – він таки промок до кісток, простудився тієї ж ночі і тепер лежить у пропасниці. За словами листоноші, бідолашний лікар молів дурниці у маренні так само жваво, як і при здоровому розумі. Ми всі жаліли маленького лікаря, а містер Френклін жалкував, що той захворів, особливо – через міс Речел. Із слів, сказаних ним міледі під час сніданку, в моїй присутності, можна було зрозуміти, що коли найближчим часом питання про Місячний камінь не з'ясується, то для вилікування міс Речел треба буде шукати найкращого лікаря.

Незабаром після сніданку прийшла телеграма від містера Блека-старшого у відповідь синові. Він повідомляв, що натрапив (через свого приятеля, начальника поліції) саме на ту людину, яка може нам допомогти. Це був детектив, сержант Кафф, він мав приїхати з Лондона ранковим поїздом.

Прочитавши ім'я нового полісмена, містер Френклін здригнувся. Напевне, він чув різні цікаві анекдоти про детектива Каффа від стряпчого свого батька під час перебування в Лондоні.

– Тепер я починаю сподіватись, що нашим хвилюванням нарешті настане край, – сказав він. – Якщо в тих історіях, що мені доводилося чути, є хоч половина правди, то в Англії ніхто не може зрівнятися із сищиком Каффом, коли йдеться про розкриття таємниці.

Ми всі з хвилюванням і нетерпінням чекали появи цієї знаменитої й талановитої людини. Інспектор Сігров, повернувшись у призначений час і почувши, що чекають лондонського детектива, відразу ж замкнувся в окремій кімнаті, щоб написати звіт, який від нього, звичайно, зажадають. Мені хотілося самому з'їздити на станцію за сищиком. Але про карету й коней міледі нічого було й думати навіть для знаменитого Каффа, а фаетон потрібний був пізніше для Годфрі. Містер Годфрі глибоко жалкував, що змушений залишити свою тітку в такий тривожний час, і люб'язно відклав годину від'їзду до останнього поїзда, щоб узнати, якої думки про цю справу досвідчений лондонський сищик. Але в п'ятницю увечері він неодмінно має бути в Лондоні, тому що жіночий комітет через якісь серйозні труднощі потребував його порад у суботу вранці.

Наближався час приїзду детектива, і я вийшов до воріт, щоб зустріти його.

Коли я дістався до сторожки, зі станції під'їхала візницька карета, і з неї вийшов вже сивіючий літній чоловік, худий, як тріска. На ньому був скромний чорний костюм і біла краватка. Обличчя його було гостре, як сокира, а шкіра жовта, суха й поблякла, наче осінній лист. У його твердих, як сталь, світло-сірих очах з'являвся якийсь бентежний вираз, коли вони зустрічалися з вашими очима, – ніби вони чекали від вас більшого, ніж було відомо вам самим. Хода його була легка, голос меланхолійний; довгі сухорляві руки були крючкуваті, мов пазури. Він скидався на пастора, на підрядчика похоронного бюро – на кого завгодно, тільки не на того, ким він був насправді. Більшій протилежності

інспекторові Сігреву, ніж сищик Кафф, полісмена менш заспокійливої зовнішності (для сім'ї, пригніченої горем) ви ніде не знайдете.

– Тут живе леді Веріндер? – запитав він.

– Так, сер.

– Я детектив Кафф.

– Прошу сюди.

По дорозі до господи я назвав своє ім'я й становище в сім'ї, щоб він міг відверто говорити зі мною про справу, яку доручала йому вести міледі. Проте він не обмовився ні словом про справу, а тільки захоплювався місцевістю й зауважив, що морське повітря дуже різке і свіже. Я здивувався про себе, чим цей знаменитий сищик Кафф заслужив свою репутацію. Ми дійшли до будинку, немов два незнайомих собаки, яких уперше посадили на один цеп.

Спитавши про міледі й почувши, що вона в оранжереї, ми обійшли сад позад будинку й послали слугу розшукати її. Поки ми чекали, сержант Кафф розгледів крізь арку, обвиту плющем, наш квітник і попрямував туди, вперше виявивши щось подібне до інтересу. На здивування садівника і на мое обурення, цей знаменитий полісмен виявив неабияку обізнаність з нікчемним мистецтвом розведення троянд.

– Ач, як ви вдало тут спланували квітник: на південь і південний схід, – сказав сищик, кивнувши своєю сивіючою головою, і в його меланхолійному голосі на якусь мить з'явилися нотки задоволення. – Саме такої форми і має бути квітник – наче коло, вписане в квадрат. Так, так, і алеї поміж клумбами. Але їх ніколи не посипають гравієм. На алеях у квітнику, пане садівник, повинна бути травичка, так, травичка, а гравій – занадто твердий матеріал для квітника. Яка прекрасна клумба білих та блідо-рожевих троянд! Вони завжди так чудово гармоніюють на одній клумбі, правда? А ось біла мускусна рожа, містере Беттередж, – це наша стара англійська рожа, як вигідно вона виділяється поміж найліпшими й найновішими квітами. Чарівна квітка! – сказав детектив, голублячи її своїми кістлявими пальцями і промовляючи до неї, мов до дитини.

Ну й полісмена ж прислали нам! І оце він повинен довести до кінця справу з алмазом міс Речел і знайти злодія, що викрав його!

– Ви, напевне, любите троянди, сержанте? – зауважив я.

– Я не маю часу любити будь-що, – відповів сержант Кафф. – Але коли в мене трапляється вільна хвилинка, я присвячую її рожам, Беттередж. Я почав своє життя серед них, у розсаднику мого батька, і закінчу серед них, якщо зможу. Так. Одного чудового дня (з Божою поміччю) я перестану ловити злодіїв і візьмуся за вирощування троянд. Між моїми клумбами, пане садівник, будуть трав'яні стежки! – сказав сищик. Його, напевно, неприємно вразили наші стежки, посипані гравієм.

– Для людини вашої професії, сер, – зважився я зазначити, – це досить дивний смак.

– Якщо ви поглянете довкруг себе (а цього більшість людей не робить), – сказав сищик Кафф, – ви побачите, що смаки людини здебільшого зовсім не узгоджуються з її заняттями. Покажіть-но мені дві речі більш протилежні, аніж троянда і злодій, і я негайно зміню свій смак, якщо не пізно ще в мої роки. А чи не здається вам, пане садівник, що дамаська троянда дуже добра для підщеплення більш ніжних сортів? А, я так і думав. Ось іде дама. Це леді Веріндер?

Він побачив її раніше, ніж помітили її я й садівник, хоч ми і знали, в який бік дивитись, а він – ні. Я почав його вважати значно кмітливим, ніж він здався мені з першого погляду.

Зовнішність детектива чи справа, в якій він приїхав, або те і друге – ніби трохи збентежили міледі. Вперше в житті я помітив, що вона не знала, як відповісти сторонній людині. Сержант Кафф відразу ж вивів її зі скрутного становища. Він спитав, чи не доручили вже кому-небудь справу про крадіжку до того, як ми послали по нього, і, почувши, що запросили іншого полісмена, який і досі ще тут, попросив дозволу перш за все поговорити з ним.

Міледі пішла до господи. Перш ніж податись за нею, сержант розважив душу, кинувши садівникові на прощання кілька слів щодо посипаних гравієм стежок.

– Умовте міледі залишити стежки зарослими травою, – сказав він, сердито глянувши на стежки. – Без гравію!

Чому інспектор Сігрев зробився набагато нижчий на зріст, коли його відрекомендували сержантові Каффу, я не беруся пояснювати. Можу тільки згадати цей факт. Вони пішли удвох і вельми довго сиділи, замкнувшись і не впускаючи до себе нікого. Коли вийшли, інспектор був схвильований, а сищик позіхав.

– Сержант хоче оглянути вітальню міс Веріндер, – сказав містер Сігрев, звертаючись до мене надзвичайно врочисто і з великим піднесенням. – Він, можливо, задасть кілька запитань. Будь ласка, проведіть сержанта.

Поки мені давали це розпорядження, я поглянув на Каффа. Знаменитий Кафф у свою чергу дивився на інспектора Сігрева з тим спокійним чеканням, яке я вже помітив раніше. Не можу твердити, що він чекав, щоб його колега полісмен на очах перетворився в осла, але в мене закралося саме таке підозріння.

Я повів їх наверх. Детектив уважно оглянув індійську шафу і весь будуар, задаючи запитання (лише коли-не-коли інспекторові і постійно мені), смисл яких, я гадаю, був однаково незрозумілий нам обом. Нарешті, оглядаючи покій, він дійшов до виходу і спинився навпроти відомих вам розмальованих дверей. Сищик поклав свій кістлявий палець на маленьку плямочку під замком, яку інспектор Сігрев помітив ще раніше, коли вичитував служницям, які скупчились у кімнаті.

– Дуже шкода! – сказав сищик Кафф, звертаючись до мене. – Як це трапилось?

Я відповів, що служниці скупчилися в цій кімнаті напередодні вранці і що цю плямку зробила чиясь спідниця.

- Інспектор Сігрев наказав їм вийти, сер, - додав я, - щоб вони не наробили ще більшої шкоди.

- Цілком вірно! - сказав інспектор своїм військовим тоном. - Я звелів їм забиратися звідси. А плямку цю зробили спідниці, сержанте, звичайно, спідниці.

- Ви помітили, чия спідниця зробила це? - спитав сищик Кафф все ще звертаючись не до свого колеги полісмена, а до мене.

- Ні, сер.

Тоді він звернувся до інспектора Сігрева і спитав:

- А ви це помітили, я гадаю?

Це запитання, здавалося, трохи збентежило інспектора, але він не розгубився.

- Не можу ж я забивати свою голову всякими дрібницями, - сказав він, - а це справжня дрібниця.

Сищик Кафф подивився на Сігрева, як дивився на гравійні доріжки в квітнику, і з своєю звичайною меланхолією вперше показав нам свої здібності.

- Минулого тижня я провадив одне секретне слідство, пане інспектор, - сказав він. - На одному кінці слідства було вбивство, а на другому - чорнильна пляма на скатерті, якої ніхто не міг пояснити. На своєму віку мені довелося вести безліч найрізноманітніших справ, але я ніколи не мав діла з «дрібницями». Перш ніж ми зробимо ще один крок у цій справі, ми повинні побачити спідницю, яка зробила пляму, і довідатись напевно, коли висохла ця фарба.

Інспектор, досить похмуро проковтнувши пілюлю, спитав, чи не покликати служниць. Сищик Кафф, подумавши хвилинку, зітхнув і похитав головою.

- Ні, - сказав він, - ми спочатку займемося фарбою. Питання про фарбу вимагатиме одного слова: «так» або «ні» - це швидко. А питання про жіночі спідниці - довге. О котрій годині служниці були в цій кімнаті вчора вранці? Кажете, об одинадцятій? А знає хто-небудь у домі, вогка чи суха була фарба об одинадцятій годині ранку?

- Про це знає племінник міледі, містер Френклін, - сказав я.

- Він тут?

Містер Френклін був саме поблизу, чекаючи слушної нагоди для знайомства з великим Каффом. Через півхвилини він був уже в кімнаті й давав таке свідчення:

- Ці двері розмалювала міс Веріндер сумішшю-розчинником мого власного виготовлення під моім наглядом і за моєю допомогою. Цей розчинник висихає, з якими б фарбами його не вживали, через дванадцять годин.

- Ви пам'ятаєте, сер, коли було пофарбоване те місце, на якому тепер пляма? - спитав сищик.

- Прекрасно пам'ятаю, - відповів містер Френклін. - Це місце було пофарбоване останнім. Нам треба було закінчити до минулої середи, і я сам упорався з цим о третій годині дня або трохи пізніше.

- Сьогодні п'ятниця, - сказав сержант Кафф, звертаючись до інспектора Сігрева. - Повернімось назад, сер. О третій годині в середу це місце було закінчене. Суміш мала висохнути через дванадцять годин, тобто до трьох годин ранку в четвер. Ви провадили тут слідство об одинадцятій годині ранку. Вирахуйте три з одинадцяти, і залишиться вісім. Ця фарба, пане інспектор, була сухою вже вісім годин, коли ви припустили, що жіночі спідниці зробили пляму на дверях.

Перший карколомний удар для містера Сігрева! Якби він не запідозрив бідолашну Пенелопу, я пожалів би його.

Розв'язавши питання про фарбу, сищик Кафф з цієї хвилини наче забув про свого колегу полісмена і звертався до містера Френкліна, як до більш надійного помічника.

- Цілком імовірно, сер, - сказав він, - що ви дали нам ключ до таємниці.

Не встиг він промовити ці слова, як двері спальні розчинились і перед нами несподівано з'явилася міс Речел.

Вона звернулась до детектива, наче не помічаючи або не звертаючи уваги на те, що він був для неї зовсім незнайомий.

- Ви сказали, - спитала вона, вказуючи на містера Френкліна, - що він дав вам ключ до таємниці?

- Це міс Веріндер, - шепнув я сищикові.

- Дуже можливо, що саме цей джентльмен, міс, - повторив сищик, уважно вивчаючи своїми сталево-сірими очима обличчя моєї панночки, - дав нам у руки ключ.

На якусь мить вона повернулась і хотіла було подивитись на містера Френкліна. Я кажу «хотіла було», бо вона раптом знову відвернулась, перш ніж очі їх зустрілися. Її думки, напевно, були чимсь дивно стривожені. Вона почервоніла, потім знову зблідла. Разом із блідістю на її обличчі з'явився новий вираз - вираз, який мене дуже злякав.

- Відповівши на ваше запитання, міс, - промовив сищик, - я прошу вашого дозволу задати і вам запитання. Тут, на ваших дверях, є пляма. Ви часом не знаєте, коли її зробили або хто її зробив?

Замість відповіді міс Речел продовжувала далі запитувати, як ніби сищик ні про що її не питав або вона нічого не чула.

– Ви новий полісмен? – спитала вона.

– Я сищик Кафф, міс, із слідчої поліції.

– Як ви гадаєте, чи варто вислухати пораду молодшої дівчини?

– Я радо вислухаю її, міс.

– Виконуйте свої обов'язки самі й не дозволяйте містерові Френкліну допомагати вам!

Вона промовила ці слова з такою злістю й шаленістю, з таким незвичайним вибухом ворожості до містера Френкліна в голосі і виразі обличчя, що, хоч я і знав її з дитинства, хоч я любив і поважав її майже так само, як і міледі, – мені вперше в моєму житті стало соромно за міс Речел.

Сищик Кафф не відривав від її обличчя свого нерухомого погляду.

– Дякую вам, міс, – сказав він. – Ви, бува, не знаєте чого-небудь про цю пляму? Чи не зробили ви її самі ненароком?

– Я нічого не знаю про пляму.

З цими словами вона обернулася і знову замкнулася у своїй спальні. На цей раз і я почув (як чула раніше Пенелопа), що вона заридала, як тільки залишилася знову на самоті.

Я не міг наважитись глянути на детектива, а подивився на містера Френкліна, який стояв поряд зі мною. Він здавався ще більше збентеженим, ніж я, витівкою міс Речел.

– Я казав вам, що я стурбований за неї, – шепнув він, – і тепер ви розумієте чому?

– Міс Веріндер, здається, трохи роздратована пропажею алмаза, – зауважив сищик. – Це річ дуже цінна... Цілком природно.

Вибачення, яке я придумав учора (коли вона забулася при інспекторі Сігреві), зробила сьогодні людина, яка не могла виявляти такого співчуття, як я, тому що була для неї сторонньою особою. Наче холодна дрож пройняла мене, а чому – я тоді не знав; напевно, тієї хвилини в мене промайнула перша підозра про нову думку (і жакливу думку), яка з'явилася в сищика Каффа, – лише на підставі того, що він побачив у міс Речел і почув від неї під час їх першої розмови.

– Молодим дамам дозволяється говорити, що їм заманеться, сер, – вів далі детектив, звертаючись до містера Френкліна. – Але забудьте про те, що сталося, і приступимо прямо до справи. Завдяки вам ми знаємо, коли висохла фарба. Далі треба довідатись, коли востаннє ці двері бачили без плями. У вас принаймні є голова на плечах, і ви розумієте, про що я говорю.

Містер Френклін постарався заспокоїтись і, через силу облишивши в думках міс Речел, повернувся до справи.

- Здається, я розумію, - сказав він. - Чим точніше ми встановимо час, тим легше нам буде вести розслідування.

- Саме так, сер, - відповів сищик. - Ви дивились на свою роботу в середу, після того як закінчили її?

Містер Френклін похитав головою й відповів:

- Щось не пригадую, сер.

- А ви? - звернувся сержант Кафф до мене.

- Я теж не пам'ятаю, сер.

- Хто був останній у цій кімнаті у середу ввечері?

- По-моєму, міс Речел, сер.

- Або, може, ваша донька, Беттередж, - встряв у розмову містер Френклін.

Він обернувся до сержанта Каффа і пояснив, що моя донька - покоївка міс Веріндер.

- Містере Беттередж, попросіть вашу доньку сюди. Почекайте! - сказав детектив, відводячи мене до вікна, де нас ніхто не міг почути. - Ваш інспектор, - він далі вів пошепки, - дав мені докладний звіт про те, як він тут вів справу. Між іншим, він сам признався, що розсердив усіх слуг, а для мене вельми важливо заспокоїти їх. Вітайте від мене вашу доньку і всіх інших і скажіть їм, що, по-перше, я не маю ще доказів перед очима, що алмаз було вкрадено; мені тільки відомо, що алмаз пропав. По-друге, у мене до слуг тільки одна просьба, щоб вони спільними зусиллями допомогли мені розплутати цю справу.

Знаючи, як вплинула на служниць заборона, накладена інспектором Сігревом, входити до кімнат і виходити з них, я наважився запитати:

- Чи можу я, сержанте, сказати жінкам і третє? Дозвольте їм повідомити від вашого імені, що вони можуть вільно бігати по сходах і заходити в свої кімнати, коли їм заманеться?

- Звичайно, можете, - відповів сищик.

- Це їх всіх заспокоїть, - зауважив я, - починаючи з куховарки й кінчаючи посудницею.

- Так от ідіть і зробіть це негайно, містере Беттередж.

Я виконав це розпорядження менш ніж за п'ять хвилин. Тільки одна трудність виникла, коли сказав про спальні. Мені, як главі слуг, довелося вжити всю повноту влади, щоб удержати юрбу служниць від спроби влетіти

наверх слідом за мною й Пенелопою; їм кортіло добровільно давати показання й негайно допомогти сищикаві Каффу.

Сищикаві, напевно, сподобалась Пенелопа. Він трохи прояснішав, і в нього на обличчі з'явився вираз – дуже схожий на той, який був тоді, коли він запримітив білу мускусну рожу в квітнику. Ось що свідчила моя донька сищикаві. Вона відповідала, мені здається, вельми добре – ще б пак! – адже вона вся пішла в мене. В ній нема нічого від матері, дякувати Богові, в ній нема нічого від матері!

Пенелопа свідчила, що її дуже зацікавило розмальовування дверей і що вона допомагала змішувати фарби. Вона запримітила місце під замком, тому що його розмальовували останнім; бачила його через кілька годин без плями; залишила о дванадцятій годині ночі теж без плями. Побажавши своїй панночці на добраніч у спальні, вона почула, як годинник у будуарі пробив дванадцять: у цей час вона держалась за ручку розмальованих дверей; знала, що фарба вогка (оскільки допомагала змішувати фарби, як уже було сказано); через те особливо старалась не доторкатись до дверей, могла заприсягнутися, що підбрала поділ сукні і що тоді не було на фарбі плями; не могла б заприсягнутися, що її вбрання ненароком не доторкнулось до дверей, коли вона виходила; пам'ятала, яка сукня була тоді на ній, – це була нова сукня, подарунок міс Речел; батько її теж пам'ятав і теж міг це підтвердити; він підтвердив це і сам приніс плаття, яке було на ній того вечора; поділ оглядали довго, бо він великий, але ніде й натику на пляму не знайшли. На цьому і скінчилося свідчення Пенелопи – цілком благополучно й переконливо. Підписався Габріель Беттередж.

Потім сищик запитав мене, чи немає в нас великих собак, які могли б убігти до кімнати і розмазати фарбу своїм хвостом. Почувши, що це було неможливо, він послав за збільшувальним склом і почав крізь нього розглядати пляму. На фарбі не було видно слідів людської руки. Всі ознаки свідчили, що фарбу розмазала чиясь сукня. Той, на кому була ця сукня, судячи за свідченням Пенелопи й містера Френкліна, щоб зробити цю пляму, мав бути в кімнаті між північчю і трьома годинами ранку в четвер.

Довівши слідство до цього пункту, детектив Кафф згадав, що в кімнаті є ще інспектор Сігрев, і, на науку своєму колезі, зробив такий висновок із проведеного ним слідства.

– Оця ваша «дрібниця», пане інспектор, – сказав він, вказуючи на пляму під замком дверей, – перетворилася в досить важливий чинник після того, як ви бачили її востаннє. На даній стадії слідства завдяки цій плямі, я гадаю, можна зробити три відкриття. По-перше, довідатись, чи є в цьому будинку одяг, замазаний такою фарбою. По-друге, в'яснити, якщо є такий одяг, – кому він належить. По-третє, взнати, яким чином ця особа проникла до кімнати і зробила цю пляму між північчю і трьома годинами ранку. Якщо ця особа не зможе дати задовільної відповіді, тоді вам нічого займатись розшуками злодія, що вкрав алмаз. Я зроблю це сам, з вашого дозволу, а вас не буду відривати від ваших міських занять. У вас тут є один з ваших підлеглих. Залишіть його про всякий випадок зі мною і дозвольте мені побажати вам всього найкращого.

Повага інспектора Сігрева до сищика була велика, але його повага до своєї персони була ще більша. Коли знаменитий Кафф допік йому, він відбив удар зі всією спритністю, на яку був здатний, і вийшов з кімнати.

– Досі я утримувався від висловлювання своєї думки, – сказав інспектор своїм військовим тоном, який анітрохи не змінився. – Тепер мені тільки слід зауважити, полишаючи слідство в ваших руках. Є таке прислів'я, пане сержант, що з мухи дуже легко зробити слона. Бувайте здорові!

– Але є такі люди, що можуть не помітити й слона, коли занадто високо задирають носа.

Отак відповівши на комплімент свого колеги, сищик Кафф повернувся й відійшов до вікна.

Містер Френклін і я чекали, що буде далі. Детектив дивився у вікно, заклавши руки в кишені і насвистуючи про себе мотив «Остання літня рожа». Пізніше, під час слідства, я запримітив, що тільки цей свист і видавав напружену роботу його думки, яка крок за кроком наближалась до таємничої мети. Очевидно, «Остання літня рожа» допомагала йому й підбадьорювала його. Можливо, що вона в якійсь мірі відповідала його вдачі, нагадуючи йому, бачите, про любими троянди; причому цю пісеньку він насвистував на вельми журливий мотив. Постоявши біля вікна хвилин зо дві, сищик дійшов до середини кімнати і спинився в глибокій задумі, втупивши очі в двері спальні міс Речел. Раптом він опам'ятався, хитнув головою, ніби говорячи: «Так буде краще!» – і, звертаючись до мене, виявив бажання при першій же нагоді поговорити десять хвилин з міледі.

Виходячи з кімнати з цим дорученням, я почув, як містер Френклін задав сищикові запитання і спинився на порозі дверей, щоб почути відповідь.

– Ви ще не здогадуєтеся, – запитав містер Френклін, – хто вкрав алмаз?

– Ніхто не вкрав алмаза, – відповів сержант Кафф.

Такий незвичайний погляд на справу змусив нас здригнутись, і ми обидва почали дуже просити його пояснити нам, що він хотів цим сказати.

– Зачекайте трохи, – відповів сержант. – Ще не всі обставини цієї таємниці з'ясовані.

Розділ XIII

Я знайшов міледі в її кабінеті. Вона здригнулась, і на її обличчі з'явився вираз невдоволення, коли я сказав, що містер Кафф бажає говорити з нею.

– Невже я обов'язково повинна його прийняти? – спитала вона. – Чи не можете ви, Габріеле, замінити мене?

Мені це здалось незрозумілим, і, напевно, мое здивування відбилось на моєму обличчі. Міледі зволила дати пояснення.

– Боюсь, що мої нерви не зовсім у порядку, – сказала вона. – В цьому лондонському полісменові є щось таке, що викликає в мене огиду, – не знаю чому. Я передчуваю, що він внесе в наш дім розлад і нещастя. Це безглуздо й зовсім невластиво мені, але це так.

Я не знав, що їй відповісти на це. Чим більше я спостерігав сищика Каффа, тим більше він мені подобався. Міледі, висловившись переді мною відверто, вмить оволоділа собою; як я вже казав вам, вона була з природи жінкою сильної волі.

– Якщо неодмінно мені треба з ним говорити, нехай так, – сказала вона. – Але я не можу себе примусити залишитися з ним віч-на-віч. Запросіть його сюди, Габріеле, і побудьте тут під час нашої розмови.

Наскільки я пам'ятаю, це був перший приступ зневіри в моєї пані з того часу, як вона була ще дівчинкою. Я повернувся в будуар. Містер Френклін вийшов у сад до містера Годфрі, який мав незабаром їхати в місто. Ми із сищиком Каффом пішли прямо в покої міледі.

І знаєте, міледі справді трохи зблідла, коли побачила його.

Однак вона відразу ж оволоділа собою й запитала сищика, чи він не заперечує проти моєї присутності. Вона додала, що я не тільки її старий слуга, але й надійний порадник, і що в усіх домашніх справах вона звикла зі мною радитись. Сержант люб'язно відповів, що він дивиться на мою присутність, як на поміч, оскільки має сказати дещо про слуг взагалі й пересвідчився, що моя компетентність у цій справі вже принесла йому певну користь. Міледі показала на два стільці, і ми відразу ж сіли радитися.

– У мене вже склалась певна думка про цю справу, – почав сищик Кафф. – Прошу вашого дозволу, міледі, залишити її поки що при собі. А зараз я хочу згадати про своє відкриття нагорі, у вітальні міс Веріндер, і про те, чим я вирішив – з вашого дозволу, міледі, – зайнятися в першу чергу.

Далі він розповів про пляму на дверях і про зроблений ним висновок так, як він виклав його тільки що інспекторові Сігреву.

– Одне можна сказати з цілковитою певністю, – додав він на закінчення. – Алмаз пропав з шухляди шафки. Незаперечне також й інше: сліди від плями на дверях повинні бути на одязі, що належить комусь у цьому домі. Перш ніж ми зробимо ще один крок уперед, ми повинні знайти цей одяг.

– І це приведе, мабуть, до викриття злочинця? – спитала моя пані.

– Прошу пробачення, міледі, я не кажу, що алмаз украли. Я тільки говорю зараз, що алмаз пропав. Якщо буде знайдено одяг з плямою, тоді це може повести й до відшукування алмаза.

Міледі глянула на мене.

– Ви що-небудь зрозуміли? – спитала вона.

- Сержант Кафф розуміє, міледі, - відповів я.

- А яким чином ви збираєтеся знайти замазаний одяг? - спитала моя пані, знову звертаючись до детектива. - На превеликий сором, скрині й кімнати моїх добрих слуг, які багато років живуть у мене, вже обшукав перший слідчий. Я не можу й не хочу дозволити, щоб ім заподіяли образу вдруге!

Оце так пані! Оце жінка, єдина на десять тисяч!

- Саме на це я й хотів звернути увагу вашої милості, - сказав сищик. - Перший слідчий завдав багато шкоди слідству, кинувши тінь підозри на слуг. І якщо я дам ім привід гадати, що їх запідозрюють удруге, невідомо, які ще перешкоди вони нам чинитимуть, особливо жінки. А тим часом їх скрині треба обшукати вдруге - з тієї простої причини, що під час першого трусу шукали алмаз, а під час другого повинні знайти замазаний одяг. Я цілком згоден з вами, міледі, що слід зважити на почуття слуг. Але я також цілком переконаний, що гардероб слуг необхідно обшукати.

Ми зайшли, напевно, у безвихідь. Міледі висловила це в більш вишуканих виразах, ніж я.

- Мені спав на думку план, як розв'язати цю трудність, - сказав сищик Кафф. - Якщо ви, міледі, погодитеся з ним, я пропоную пояснити суть справи слугам.

- І служниці відразу подумають, що їх знову запідозрюють, - сказав я, перебиваючи його.

- Цього вони не подумають, містере Беттередж, - відповів сищик. - Я їм скажу, що робитиму обшук у всіх, - починаючи з міледі і тих, хто ночував у домі в середу. Це чистісінька формальність, - додав він, глянувши скося на мою пані, - але слуги сприймуть це так, ніби їх ставлять нарівні з господарями, і, замість того, щоб заважати слідству, вважатимуть за честь сприяти йому.

Я повинен був визнати, що він має рацію. Міледі спочатку здивувалась, але потім теж погодилася, що це справедливо.

- А ви певні, що такий обшук необхідний? - спитала вона.

- Це найкоротший шлях до мети, міледі.

Моя пані встала, щоб подзвонити покоївці.

- Ви поговорите зі слугами, спочатку одержавши ключі від мого гардероба.

Сищик Кафф спинив її вельми несподіваним запитанням:

- А чи не краще нам спочатку пересвідчитись, що й інші дами і джентльмени теж погодяться на це?

– Єдина інша дама в цьому домі – міс Веріндер, – відповіла моя пані здивовано. – Єдині джентльмени – мої племінники, містер Блек і містер Еблуайт. Можете не сумніватись – вони не відмовляться.

Я нагадав міледі, що містер Годфрі вже від'їжджає. Не встиг я промовити ці слова, як містер Годфрі сам постукав у двері, щоб попрощатися; слідом за ним увійшов і містер Френклін, який зібрався провести його до станції. Міледі розповіла їм про наші утруднення. Містер Годфрі відразу відповів згодою. Він гукнув на Самюеля у вікно, щоб той вніс назад його чемодан, а потім сам віддав ключ сищиківі Каффу.

– Коли слідство закінчиться, мої речі можна переслати до мене в Лондон, – сказав він.

Сищик прийняв ключі і чемно промовив:

– Мені жаль, що я завдаю вам клопоту, сер, через просту формальність, але приклад джентльменів примирить з обшуком і слуг.

Містер Годфрі вельми люб'язно попрощався з міледі і попросив передати його шанування міс Речел у таких виразах, які ясно свідчили, що він не приймає її «ні» за остаточну відмову і має намір при першій же нагоді знову освідчитись. Містер Френклін, виходячи слідом за своїм кузеном, сказав сищиківі, що всі його речі готові для огляду і що все, що належить йому, ніколи не замикається. Сержант Кафф висловив йому свою вдячність. Його план, запам'ятайте, був сприйнятий міледі, містером Френкліном і містером Годфрі з надзвичайною готовністю. Лишалось тільки одержати згоду міс Речел, перш ніж скликати слуг і почати розшуки замазаного одягу.

Непояснима нелюбов міледі до сищика, здавалося, ще більше посилилась після того, як ми знову залишилися утрюх.

– Якщо я пришлю вам ключі міс Веріндер, – сказала вона, – гадаю, вам поки що від мене нічого не треба?

– Прошу вашого пробачення, міледі, – відповів сержант Кафф. – Але перш ніж ми почнемо, я хотів би заглянути в книгу запису білизни. Може статись, що замазаний одяг належить до білизни. Якщо ці розшуки не дадуть ніяких результатів, я попрошу дати мені відомості про всю білизну, що є в будинку, і про всю білизну, яку віддали прати; якщо якої-небудь речі не вистачатиме, можна буде припустити, що саме на ній і залишилася фарба і що цю річ навмисне заховала вчора або сьогодні та особа, якій вона належить. Інспектор Сігрев, – додав сержант, обернувшись до мене, – звернув увагу служниць на пляму, коли вони скупчилися в кімнаті у четвер вранці. Можливо, містере Беттередж, і це виявиться однією з багатьох помилок інспектора Сігрева.

Міледі звеліла мені подзвонити, щоб принесли книгу запису білизни. Вона лишалася з нами доти, поки не принесли цю книгу, на той випадок, якби, проглянувши її, сищик Кафф знову схотів що-небудь спитати.

Книгу запису білизни принесла Розанна Спірман. Ця дівчина вийшла сьогодні до сніданку надзвичайно бліда і змарніла, але вона вже трохи видужала після вчорашньої слабості і приступила до своїх обов'язків. Сищик Кафф

пильно подивився на нашу другу служницю – на її обличчя, коли вона входила, і на її криве плече, коли вона виходила.

– Ви ще щось маєте мені сказати? – спитала міледі з нетерпінням, бажаючи якомога швидше позбутися сищика.

Великий Кафф відкрив книгу запису білизни, розібрався в ній за півхвилини і знову закрив її.

– У мене до вас, міледі, тільки одне запитання, – сказав він. – Молода жінка, яка принесла сюди цю книгу, служить у вас так само давно, як і інші слуги?

– Чому ви про це запитуете?

– Тому, що коли мені востаннє довелося бачити її, вона сиділа в тюрмі за крадіжку.

Після цього не лишалося нічого іншого, як розповісти йому всю правду. Моя пані звернула особливу увагу на гарну поведінку Розанни в її домі і згадала, що наглядка виправного будинку була про неї якнайкращої думки.

– Сподіваюсь, ви не підозрюєте її? – спитала на закінчення міледі вельми серйозно.

– Я вже казав вам, міледі, що до цього часу нікого в домі не запідозрював у крадіжці.

Після цієї відповіді міледі підвелася, щоб іти нагору, по ключі міс Речел. Сержант випередив мене, квапливо відчинивши перед нею двері і дуже низько поклонившись їй. Міледі затремтіла, проходячи повз нього.

Ми чекали, чекали, а ключів усе не було. Сищик Кафф не промовив до мене жодного слова. Він повернув до вікна меланхолійне обличчя, заклау у кишені кістляві руки й тихо насвистував про себе «Останню літню рожу».

Нарешті ввійшов Самюель, але не з ключами, а з папірцем для мене. Я знімаю і ледве надів окуляри, почувачи, що похмурий погляд сищика невідступно стежить за мною. На папірці рукою міледі було написано кілька рядків олівцем. Вона повідомляла мені, що міс Речел рішуче відмовилась показати свій гардероб. Коли міледі спитала її чому, вона залилася сльозами. Після повторного запитання вона вигукнула: «Тому, що не хочу, от і все. Тільки через мій труп ви зможете досягти своєї мети, не інакше». Я зрозумів небажання міледі зустрітися із сищиком Каффом після такої відповіді її доньки. Якби я був не занадто старий для милої юнацької соромливості, я почервонів би від однієї думки, що повинен глянути йому в очі.

– Звістка про ключі міс Веріндер? – спитав сищик.

– Панночка не згодна на обшук свого гардероба.

– А! – сказав сищик.

Голос його не був підпорядкований такій досконалій дисципліні, як його обличчя. Він промовив «А!» тоном людини, яка почула те, що сподівалась почути. Він і розсердив, і злякав мене – не можу пояснити чому, але це було так.

– Від обшуку доведеться відмовитись? – спитав я.

– Так, – відповів сержант, – від обшуку мусимо відмовитись, тому що ваша панночка не погодилась на нього, як інші. Ми повинні оглянути весь одяг у домі або зовсім цього не робити. Пошліть чемодан містера Еблуайта в Лондон з першим же поїздом, а книгу запису білизни поверніть з моїм шануванням і вдячністю служниці, яка принесла її.

Він поклав книгу на стіл і, вийнявши складаний ніж, почав зрізувати свої нігті.

– А ви, здається, не дуже розчарувались? – спитав я.

– Так, – відповів сищик Кафф, – не дуже.

Я постарався викликати його на відверту розмову.

– І чому це міс Речел стає вам на перешкоді? – спитав я. – Адже її інтереси вимагають, щоб вона вам допомагала.

– Почекайте трохи, містере Беттередж, почекайте.

Голови, кмітливіші від моєї, зрозуміли б смисл його слів.

Або людина, менш віддана Речел, ніж я, побачила б, куди він хилить. Жах, що його міледі відчувала перед сищиком, напевно, означав (як я зрозумів уже згодом), що вона (як говориться у Біблії) «неясно розрізняла», куди він хилить. А я цього тоді ще не розумів – от і все.

– Що ж тепер робити? – спитав я.

Сищик Кафф кінчив «манікюр», подивився на свої нігті з меланхолійним інтересом і сховав складаний ніж.

– Ходімо в сад, – сказав він, – і подивимось на троянди.

Розділ XIV

Найближчий шлях з кабінету міледі в сад вів через відомий уже нам чагарник. Щоб вам був зрозумілішим дальший хід подій, я повинен додати, що стежка в чагарнику була місцем улюбленої прогулянки містера Френкліна. Коли він зникав з дому і його ніде не могли відшукати, ми звичайно знаходили його тут.

Треба признатися, читачу, що я досить затятий. Чим упертіше сищик Кафф приховував від мене свої думки, тим наполегливіше намагався я про них довідатись. Коли ми повернули на стежку в чагарнику, я спробував перехитрувати його іншим способом.

– У даній ситуації, – сказав я, – на вашому місці я зайшов би у безвихідь.

– На моєму місці, – відповів сержанти, – ви прийшли б до висновку, який у даній ситуації знищив би всякі сумніви. Облишмо поки що цей висновок, містере Беттередж. Я привів сюди вас не для того, щоб ви підкопувались під мене, наче борсук; я привів вас сюди для того, щоб одержати від вас деякі відомості. Звичайно, ви могли б розповісти їх мені і в будинку. Але двері й слухачі взаємно притягуються, і в людей моєї професії виробився корисний для здоров'я смак до свіжого повітря.

Хіба цю людину перехитруєш? Я здався і став терпляче, наскільки міг, чекати, що ж буде далі.

– Не будемо вникати в причини поведінки вашої панночки, – вів далі сищик, – пожалкуємо тільки, що вона відмовилась мені допомогти і таким чином утруднила слідство. Ми повинні тепер постаратись таємницю плями на дверях, яка, повірте моєму слову, є одночасно і таємницею алмаза, відкрити іншим шляхом. Замість того, щоб робити обшук в гардеробі слуг, я вирішив, містере Беттередж, поговорити з ними, вивідати їхні думки і вчинки. Однак, перш ніж приступити до цього, я хотів поставити вам кілька питань. Ви людина спостережлива; скажіть, чи не помітили ви якоїсь дивини в кого-небудь із слуг (окрім, звичайно, цілком природного переляку і хвилювання) після того, як виявилась пропажа алмаза? Чи не помітили між ними якоїсь особливої сварки? Або щоб хтось був не в настрої? Наприклад, чи не розсердився хто-небудь ні з того ні з сього? Чи не занедужав раптово?

Я відразу ж згадав про несподівану хворобу Розанни Спірман за вчорашнім обідом, але не встиг відповісти, як сищик Кафф раптом втупився очима в куші і промимрив про себе:

– Ага!

– Що трапилось? – спитав я.

– Знову ревматизм у спині, – відповів сищик голосно, немов бажаючи, щоб нас почула третя особа. – Напевно, на погоду.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию
(https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=38572394&lfrom=362673004)
на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.